

Tartalom

LXV. ÉVFOLYAM, 3. SZÁM

2011. MÁRCIUS

TANDORI DEZSŐ: Folytatásos versek; A névtelen akolho- lista	3
BÁGER GUSZTÁV: Levél a gátról	6
NÉMETH ZOLTÁN: Meztelen állat	8
VINCZE FERENC: Drága rongy életük	11
ZALÁN TIBOR: Repülés-szimulátor; Szonáta	19
EGRESSY ZOLTÁN: Szaggatott vonal (részlet)	25
ACZÉL GÉZA: (búcsú)galopp (tétova utószinkron)	31
KIRÁLY LEVENTE: Ezüst folyó, arany híd	34
ORAVECZ IMRE: Kaliforniai fürj	37
CSEHY ZOLTÁN: Beteg faun Kurtágot játszik; Végül is; Akkor még nem ismerte Don Ottaviót; Carmignola Pienzában hegedül	47
A levakart állatbőr (Csehy Zoltánnal Orcsik Roland emi- lezget)	50
 <i>Kosztolányi</i>	
BÍRÓ-BALOGH TAMÁS: A <i>Pardon...</i> rovat történetéhez	60
 <i>Mérlegen</i>	
OLASZ SÁNDOR: Újra regény	72
SZENTMÁRTONI JÁNOS: A világ négy arca	80
KIBÉDI VARGA ÁRON: Bánki Éva három regényéről	94
GABORJÁK ÁDÁM: Intellektuális mészárlás (Csehy Zoltán: Homokvihar)	97

Szerkesztői asztal a belső borítón

ILLUSZTRÁCIÓ

HENN LÁSZLÓ ANDRÁS festményei a címlapon, a 2., 7., 18., 24.,
33., 46., 59., 79 és a 93. oldalon

TANDORI DEZSŐ

Folytatásos versek...

Nesszuszt összekevertük Narcisszusszal.
S még jó, ha nem azt mondtuk: „Nessze neked!”
Nexus-Lexus-Plexust nem mondhattunk,
Egy Henry Miller nevű melleleg s másoslag
Eléggé erotikus író még a jövő zenéje volt
Akkor. De...

...volt már Utópistánk, akinek Elő Pista
volt a becsületes neve (nem használtuk még
a civil v. a polgári szót), azért, mert előre
látta a dolgokat, ezek voltak az utópiák,
meg egyáltalán, a pia izgalmasan hangzott.
Akadtak osztálytársaink (az iskola 2. leg-
Zseniálisabb osztálya voltunk, köztünk
Egy megbuktatott diák az 1. sz. legzse-
niálisabb osztályból), akik már-már
tényleg henrymilleri magasokig emelkedtek,
például biosztanárnőnkéről (túl az odanyoma-
kodásokon, „nyomat” stb.) megállapították,
hogy erotikus-és-megbízható, és ettől még
erotikusabb, ez volt az archimédészi csavar
feltalálása, csavart ügy, kialakult az
archimédészi-kifejezés, csak archimédészinek,
ejtettük...

...ezek a dolgok mind hová tűntek. Ezek
a dolgok, persze, félrecsúszott
nyakkendőben, elhibázott köszönésben,
vagy egész-elhibázott-életben, vagy
sikeres életben stb. ott vannak.
Hosz Nesszus, persze, az inge, de
Narcisszus a forrásnál ing és gatya

nélkül, így szeretett bele magába,
ezt a szót nem mertük megnyomni tanárnőnknek,
bár volt, aki kiértékeléskor azt mondta,
megnyomnád, mi, mert nyomd meg a szót,
ez is kifejezéskinccsé vált a 2. legzseni-
álisabb osztályban.

Valami folytatás nélküli kis (határozott!)
zajra ébredek gyakran. Nem, hogy
Karinthy Frigyes vonatai kattognának
fejemben („szétsaptak a kávéházi asztal
csészéi között, meg minden”, ilyet se
mertünk kérdezni, fura, minden irodalom-
tanárunkat-tanárnőnket jócskán tiszteltük,
nőket az erotizmus megbízhatóságával,
kialakult a „megbízható, igaz? megbízható”
közkinccs kifejezés is. Ébredek ezekkel a
határozott (kis) zajokkal/ra.

Mint egy...mint egy micsoda is? Nincs
folytatása. Az öreg szekrény volt, fája?
A hűtőgép? A tévé beltéri egysége kapcsolt át?
Aggasztó jelek ezek? Kérdezné mindig
ilyen kérdésekre hajlamos egykori
Barátom a 3. sz. legzseniálisabb osztályból
mintegy? És mert kimenni is ki kell, jön
a tűzfokozatú óvatos közlekedés, párnámban
El ne botoljak, takaróm huzatában, a kályhának
Ne essek, a küszöb se legyen komoly akadály,
Ellensúlyozzam az enyhe támoltygást,
ne menjek a kitámasztott fürdőszobaajtónak,
ne bukhassak azonnal fejjel a kádba,
a vécétetőt ne nyissam az ülepem alá,
felálláskor a mosdót le ne szakítsam,
s mindehhez közben Samuel Beckett:

azért! mert nála nem értettem, mi az,
kemény szék, ellenben megértem már,
Hogy egy Lehár-operett dallamát dúdolták
A főszereplők (bécsiesen Léhar), mindez

*nem léhaság, olykor múdalok, közmondások is
beugranak, mi mások ezek is, mint a kis
riasztó zajok, igen, van az egészben valami
riasztó, mint mikor fiatal férfiak, nők (nekem?!)
átadnák helyüket a közúti járművön, mi van,
arcomra van írva a halál? Fülemben vagyogat súgva?
S délelőttre már vakhomály önti szemem.*

(Folytatás)

*Mit magyarázzam? Nesszuszt a véres inge
égette, feldolgozta Arany János, Narcisszus
önmagába szeretett. Mit beszéljek?
További folytatás:*

A névtelen akolholista

– Akol hol?
– Címtelen.

(Folytatás)

*Mit magyarázzam? Volt ilyen,
Hogy léssen egy nyáj, egy akol.
Szabadság.*

(Időleges befejezés)

*A befejezés időleges és térbeles.
De én már nem bírok időt plusz helyet
rögzíteni, magamnak, hogy nekem muszáj
akkor és ott. Fontosabb mégis: „Ha már beszélsz,
az már nem te vagy. Az is a másik már.
De a másikkal igazán csak képzeletben
vagy, kifejezés nélkül, mert csak
akkor van, hogy te vagy te,
akkor lehet valakivel ki/aki.
S hiába, hogy rossz kulcsra jár: erre jár mindenféle.”*

BÁGER GUSZTÁV

Levél a gátról

Drága barátom, Szaniszló!

*Két méter magasan bukik át a kerítéseken,
autókat lök arrébb, kerteket önt el, házakat,
oszlopokat dönt le a lábáról, betölti a várost,
a falvakat, mintha a leggonoszabb lény
ébredt volna föl a föld alatt és indult volna el
iszonyú bosszúval pusztítani.
Tömény sötétség lepi el a vidéket,
végig a tájon bélsár.
Eddig nyolc ember fehéredett bele.
Mintha a pokolból jött volna fel a fekete füst,
a négy könyörtelen angyal,
mintha az örökkévaló bűnösség,
a megválthatatlanság réme vonulna végig,
mintha az apokalipszis sárga lova,
a járvány, és a háború vörös-fekete szörnye
egyszerre tört volna Devecserre.
Jajgatnak az árvák, a háztetőre szorultak.
De jobb hogy folyik, mintha porlana,
mert akkor belélegeznénk a halált.
Allergiás már mindenki erre a katasztrófára.
A szegények iszapja összekeveredett a gazdagokéval.
Tragédiában nincs elit és alja nép,
a bűn zsoldja nem válogat.*

*

*Építenek Csörötneken. Lesz gát, jó erős:
ledöngölt agyag és kavics.
Sárral kevert vér és törek.
Így védik a váratlan árhullámoktól szülőfalum.
Isten áldja meg őket, hogy törődnek ezzel is.*

Nem kell aggódni többé, nyugodtan alhatok Pesten,
az atyai juss, a földem ott vár érintetlenül.
Gyermekkorom tágas parcellái, jó zsíros földje,
a fák illata, a házikó, a mama áldott emléke.
Ám rögvést arcomra fagy a mosoly,
mikor értesítenek: a gát tervének megvalósulásához
agyagbányává kell nyilvánítsák az én földem is.
A földet, ami az enyém.
Mondjak le magán-mítoszomról,
az utolsó szalmaszálról?
Felejtsem el, hagyjam e korszerűtlen
önszeretet limlomait,
vágjam sutba hegedűmet nosztalgiástul?
Homályosíts fel drága barátom,
kikhez, hová tudna hazatérni eztán
a magamfajta vándor?
Pedig érzem, valami nagyon is áradna belőlem.
A töltés falai már repedeznek.

NÉMETH ZOLTÁN

Meztelen állat

*Ma, éjfél tájban, amikor mindenki alszik,
felkeltem az ágyból és hangtalanul kiosontam a hálósobából.
Szikrázóan hideg éjjel volt, talán emlékeztek
2008–2009 fordulójának telére,
három héten át -10 fok alá esett az éjszakai hőmérséklet.
A terasz ajtaja előtt vetkőztem meztelenre,
anyaszült meztelenre, az egész csak fél percig tartott,
ahogy dobáltam le magamról a ruhát.
Nem gondoltam, hogy sok időm lenne.
Kinyitottam az ajtót, és úgy, ahogy voltam,
kiléptem a surrogó, pattogó, szikrázó hóesésbe.
Van egy olyan pillanat, amikor úgy rákezd a hó,
hogy azt hiszed, leszakad az ég a millió csillagával,
válladnak ütközik és elhal egy másodperc alatt.
Valamiért hihetetlen volt, ahogy ott állok a lábszárig érő hóban,
szakadó hóesésben, ahogy kíméletlen, szűnni nem akaró pengéikkel
hasítják a szemem a hópelyhek, és egy pillanat alatt berakódik,
eltömítődik a tüdő a szárnyas, fekete némasággal.
Egyetlen zaj sem hallatszott a kertvárosban,
a szomszédban süket csend, kutya nem vonított,
hátam mögött hatlépésnyire a házam.
Néha arra gondolok ilyenkor,
mit ér az, ha este kilenckor bezárom az ajtót
és lefekszem az ágyba. A déli ebéd mit ér?
Mit ér egy autót út akárhova?
Alig két perce álltam kint, de már úgy éreztem,
az olvadt hókása meztelen talpam alatt
újra jéggé fagy össze,
s én csak számolom a másodperceket.
Lehajoltam, felemeltem egy marék havat,
szétkentem homlokomon.
Amikor az olvadt hó patakokban csurog le*

az emberi arcon, van egy játék, mintha
sírna az ember, mintha könnye folyna az
orrán keresztül a szájába s még lejjebb,
ahogy csöpög a nedves lé az arcról.
Valamiért ezen a gondolaton el lehet mosolyodni.
Az is szörnyű, hogy ebben a piszkosfekete sötétben
körül sem kellett néznem, annyira tudtam minden bokor,
minden fűszál helyét. Szerintem tíz perc sem telt el,
és már nemcsak a lábszáramat nem éreztem,
a bal kezem is kezdett elfagyni.
Ezek a fölösleges aggodalmak, a test óvatosságai.
Mindig utáltam a védekező önféltést.
Az olyan kérdések, hogy mire való a test,
nem visznek közelebb egyetlen gondolathoz sem,
gondoltam.
Jó volt érezni az elfagyott lábfejet, a kékülő csuklót,
a váll ideges rázkódását.
Hogy nem vagy ura önmagadnak, ez mintha
paródia lenne.
Félig lehajoltam, nem, nem is, előrenyújtottam
az egyik lábam, és mintha csak egy pontot
vagy egy kimondhatatlan, ismeretlen nevet szeretnék írni a hóba,
kinyújtottam.
Talán a fülkagyló és az orr hagy cserben legelőszőr?
És vajon a lefagyott rétegek a test ellen fordulnak,
vagy részvétlenül leválnak róla, köszönés nélkül?
Elképzelni a világot ötven centiméterrel a hó alatt?
Az idegbeteg járatokat a hó csapdájában addig a pillanatig,
amíg fenntartható benne a változatlan emberi génállomány?
Nem, ebben a pillanatban igazán nem kellett gondolnom erre.
A koponyán, tarkón és egész hátamon egyenletes,
vastag szőrcsuhaként, szinte húsomba ékelődő szőrzetként
nőtt ki a hó, most mintha hátulról vágna rám
a szakadó hózuhatag.
Egy méhészt jutott az eszembe, akit gyerekkoromban láttam
a fekete-fehér képernyőn, beborították a méhek
tetőtől talpig, köpenyként és szakállként lógott
a nyüzsgő sokaság. Valahogy így lógott rólam is a hó.
Vagy egy sündisznó, tüskés háttal. Egy lajhár,
zsibbadt végtagokkal.

Fél óra sem telt, és már nem kellett arra gondolnom,
mit keresek én itt.
Fél óra nagy idő kint a hóban, még akkor is,
ha értelmetlen.
Szerettem volna eldőlni.
Ha nem lett volna a sípoló, ziháló tüdő,
a test szükségszerű, elfojthatatlan váladékai,
akkor üveglap lettem volna,
amelyre jeleket ír a fagy, majd hóval temeti be,
ez szép gondolat lehetne itt.
De ilyesmi persze nem jutott eszembe.
Mennyire képtelenség egy üveglapon gondolatot keresni.
Egy vödörnyi belső szerv, egy vödör fagyott víz,
vagy inkább vér, és a sok, ágaskodó, fölösleges csont a hússal.
Még mindig túlságosan emberi minden.
Talán egy órája álltam kint. Egyetlen óra.
Egy átlagos óra a hatszázezerből.
Mintha vasat szopogatnék, pedig csak
a nyelvem fagyott jéggé,
és a szemembe fagyott hideg könnyeken át
egyszerre minden szép, tökéletes,
a hóesés mint egy lefelé zúduló tűzijáték.
Szívemet lelassítottam, nemsokára
teljesen összeomlott a vérkeringés,
mintha távoli vonatfütt szólna.
Már nem zakatolt semmi az éjszakában.

VINCZE FERENC

Drága rongy életük

– Dimitrij Herskovits, de szólíts csak Dimitrijnek, mindenki így hív, és persze tegezz nyugodtan, mert viémériken is így szoktuk.

Így kezdődött. Mármint Dimitrij története.

A vonat Salzburgban vesztegelt, hosszan, ráérősen, mint aki nem akar már továbbmenni, mint aki végleg megállapodott. A hangosbemondó ékes németség-gel és angolsággal szavalta, hogy a Linz felé továbbhaladó szerelvényről lecsatolták a mozdonyt. A gyors indulás reményét.

Maradt a várakozás.

Leszállni újságért, szendvicsért, kifliért, szétnézni a váróban, a peronon. Ott hagyni a csomagot, bőröndöt, táskát, félig elolvasott magazint. Gondolatok tödultak előre, egymásnak ütköztek és vívódtak. Akkor leszálllok, döntöttem el hirtelen, félresöpörve mindent, s belevetem magam a peronon hömpölygő salzburgi nyelvzavarba. És ekkor, a döntés pillanatában felvillant egy kép, egy vonatfülke, egy peron, majd a lábam, ahogy lelépek a vagon utolsó lépcsőfokáról az aszfaltra, ahogy elindulok, ahogy nem értek semmit, ahogy elvegyülök az emberek között, akiknek nem értem a nyelvüket, a gesztusaikat, akik átnéznak rajtam, elmennek mellettem, akik talán nem is tudják, hogy ott vagyok.

Megtorpantom.

Kínos, már-már égető bizsergés futott végig valahol a gerincem mentén. Olyankor érez ilyet az ember, mikor a kertvárosban, a piac felé menet az egyik kerítés rácsai közül hirtelen felbukkan egy vicsorgó kutya, csorgó és bűzlő nyállal, és csak a kerítés tartja távol tőlünk, csak az akadályozza meg, hogy belénk ne marjon.

Egy lepusztult város nyüzsgő pályaudvarán történt, ahová a tengerparti nyaralást követően érkeztünk. Itt kellett átszállni a másik vonatra, ami aztán továbbvitt az ország belseje felé. Várni egy percet sem kellett, a csatlakozás már befutott, ott várt minket az egyik középső peronon. Nagyapám megfogta a kezemet, a másik kezével felemelte a kisebbik utazótáskát, és átvágtunk a tömegen. Mikor megtaláltuk a helyünket, leültetett, adott egy szendvicset, és visszaindult a csomagokért. Ültem a fülkében, és bámultam a peront. Emberek jöttek-mentek, ki táskával, ki anélkül, mindenki sietett. Vagy búcsúzott. És nagyapám nem jött. Gondoltam, visszamegyek a másik vagonhoz, hátha egyedül nem bírja a csomagokat. Végigmentem a folyosón, megálltam egy pillanatra az ajtóban, aztán óva-

tosan leléptem a peronra. Nyárutó volt, talán augusztus, a férfiak hátán megta-
padt az ing, hatalmas kerekded foltot hagyott a verejték, mely aztán végigcsor-
gott a gerincük mentén, be a nadrágba, megtalálva azt a keskeny árkot, mely ket-
tészelte feszes vagy puha tomporukat, végül lecsorgott a combjukra, hogy felszí-
vódjon a nadrág durva szövetében. Eltévedtem.

S mikor az eltévedés emléke kéjesen belém mart, akkor szoktam felébredni.
Az álom mindig eddig tartott, egy pillanattal sem tovább. Kimerevedett a kép, a zsú-
folt peron, a siető alakok éppen lendülő lába, s egy bőrrönd meg egy vasutas taka-
rásában én.

Megtorpantam.

Végül nem vettem újságot, nem sétáltam végig a peronon, nem szagoltam
meg a virágárusnál a gerberákat, nem bámultam meg az elektromos kijelzőt,
nem lendítettem meg a lábam a vagon utolsó lépcsőjéről, hanem visszaültem
a fölkébe, és a kezembe vettem a félig kiolvasott magazint.

A fiatal és magas férfi megállíthatatlan lendülettel nyomult be a fölkébe, s még
frissiben felhajította bőrröndjét az utasok feje fölötti csomagtartóba. Mire alapo-
sabban megnéztem, már ott ült velem szemben, menetiránynak háttal, meggyúj-
tott egy cigarettát, és valami ismeretlen természetű, makacs és bántó nehéz sza-
got árasztott, poros padlások, nyirkos pincék hangulatát. Elégedett mosollyal
szívta mélyre a füstöt, majd németül megszólalt:

– Dimitrij Herskovits, de szólíts csak Dimitrijnek, mindenki így hív, és persze
tegezz nyugodtan, mert viémérikén is így szoktuk. Egy cigarettát? Amerikai, igazi
amerikai, pontosabban nyújorki. Nem? Hát persze, az egészség, az mindennél
fontosabb. Már el is felejtettem, hogy ti vigyáztok az egészségre. De nem zavar,
ugye? Muszáj volt rágyújtanom, a repülőgépen nem lehet, majdnem beledöglöt-
tem az útba, mert egy rohadt cigit sem lehetett elszívni.

A magazint félretettem, ott ült előttem az új, még szinte nyomdászagú újság,
Dimitrij Herskovitsnak hívták, és mosolyogva fújta tele füsttel az egész fölkét.

– Meghalt nagyapám – folytatta vigyorogva Dimitrij, s ezt valahogy úgy monda-
ta, mintha éppen az aznapi dollár-euró árfolyamot közölte volna, mintha nyert
volna a befutóra megtett lova, olyan hangsúllyal ejtette ki a szavakat, hogy nem
lehetett eldönteni, a nagyapja vagy a halál beállta a fontosabb –, végre kinyúlt az
öreg, s remélhetőleg utoljára megyek oda, mert kurvára unom, már szori, hogy
minden évben átutazhatok ezen a rohadt kontinensen.

Dimitrij kifújta a füstöt.

– Júnó, ez az élet, az öregek lassan meghalnak, s többé nem kell menni, nem
kell meghallgatni őket – sorolta Dimitrij a közhelyeket. – Pedig kár érte, remek
meséket tudott, s mindig csak mesélt és mesélt. A legutóbbi időkben már semmi
más nem érdekelte, júnó, csak a saját történetei. Beült a konyha sarkába, arra a
kis zöld székre, s miközben aludtam a díványon, ömlött belőle a szó. Júnó, ezt
szerettem. Elaludni, miközben mesélt, magamra tekerni egy lópokrócot, s hall-

gatni Dimitrijt, mert őt is így hívták, hallgatni, ahogy egyre-másra előadja ugyanazokat a régi meséket, amiket hajdan anyám és nővére mesélt a kemény telekről, Tescovina hegyeiről és völgyeiről. Most vége ennek is, vége a meséknek, többé nem kell hallgatni, nem kell menni, hamarosan elfelejtem az egészet.

És Dimitrij kifújta a füstöt, ami rövid ideig ismét ott gyűrűzött a fejünk felett, beterítette a fülke terét, majd szürkésege áttetszővé vált, láthatatlanná, mint a felejteni kívánt történetek, aztán megszűnt, jellegzetes szagot hagyva maga után, emlékeztetve egy hajdan volt, már elszívott cigarettára.

És Dimitrij elővett később egy megfeketedett, kemény borítójú, zsíros albumot, s mikor kinyitotta, recsegték a lapok, meghajlottak a fényképek súlya alatt, és úgy mutatta, mint valami ereklyét, hogy ez maradt a nagyapjából. Ennyi, fekete-fehér fényképek, valahonnan a század közepéről, elejéről, ki tudja, mert Dimitrij nem tudta, csak azt, hogy ott rejtőzött a könyv, valahol a sarokba tolt láda mélyén, és egyik látogatása során, mikor az öreg Dimitrij nem figyelt, lenyúlta az albumot, mert hátha el tudja adni.

– Bevittem az antikváriumba, a legnagyobb üzletbe, de a pasinak nem kellett, mondta, hogy ez semmi, csak néhány elmosódott kép, júnó, én sem vagyok teljesen hülye, megtartottam, hátha majd később adnak érte valamit, néhány dollárt, s akkor majd eladom.

Dimitrij kifújta.

Az első oldalon egy asszony portréja, háttérben egy vásár, nagy ponyvás szekerek, talán félkörben, előttük állatok, tehenek, lovak, juhok, néhány kupec, talán éppen arra a barnának tűnő, alacsony mokány lóra alkuszna, vagy már meg is alkudtak, hiszen fogják egymás kezét, talán már megkötötték a vásárt, de az is lehet, hogy csak üdvözlik egymást, meleg, kupeci kézfogással, aztán ott balra két purdó kerget egy tyúkot, az állat az ijedségtől kitárja a szárnyait, már-már felemelkedik a levegőbe, kétségbeesetten menekül, de úgy tűnik, sohasem kapják el, immár mindig ott lesz közöttük az a félméternyi távolság, maga az örökkévalóság, a menekülés megnyugtató és egyben vészjósló lehetősége. A kendő virágos, apró, egykor színes, most már megfakult, szürke minták sorjáznak, leszorítják az asszony haját, mégis, néhány pajzán fürt előkunkorodik, mintha nem sikerült volna jól beszimítani fényképezkedés előtt, mert jól látszik, hogy készült, komolyan néz a gépbe, szinte már mereven, kicsit talán kelletlenül, mint aki nem akarja ezt az egész felhajtást, mint egy indián, aki fél, hogy a felvillanó csoda magával ragadja a lelkét, és mint aki közben mégis retteg, hogy eltűnik a vásár forgatagában. Mélyen ülő mandulaszerű szemét összehúzta, mint ahogy vastag ajkait is összeszorította, szinte már eltűntette őket, s arca, mely már az évekkel kerekedni látszott, hosszúkás volt, talán barna, mélysötét.

– Ez volt nagyanyám – mondta hirtelen a képre mutatva Dimitrij –, legalábbis nagyapám ezt mondta, mert én sosem láttam, és nagyapámnak nem mindig lehetett hinni. Valami olyasfélét magyarázott, hogy úgy szöktette meg nagy-

anyámat egy táborból vagy micsodából, júnó, s hogy nagyanyámat már előtte is elrabolta valaki, s mind így. Most elhiszed ezt? De most őszintén?! Már ne haragudjon meg a világ, de viémériken ezt nem hisszük el.

És Dimitrij újabb füstlöketet eresztett megkönnyebbülve a levegőbe, és a világ nem haragudott.

Csendben, mélyen hallgatva meggyőződésemről, elhittem a szöktetést, az asszonyrablást, mert volt valami abban az asszonyban a képen, a szemében, valami furcsa, megfoghatatlan mélység, ami megbabonázhatta a férfiakat, még az öreg Dimitrijt is. Az öreget is, aki mint ifjabb Dimitrij kuncogásából kiderült, ott feszített a következő fotográfián, középtermetű, szikár férfiember katonaruhában, oldalán egy mokány alacsony lóval, kezében rövid karabéllyal.

Miután Linzet elhagytuk, lassan már Bécs következett, s valahol Amstetten környékén Dimitrij még kifújta egy nagy adag füstöt, aztán magára húzta a kabátját, és elaludt. Nyugodt álma lehetett, egyenletesen vette a levegőt, beszívta, kifújta, nem horkolt, szinte zajtalanul aludt, békésen, magamra hagyva a hajdan regös öreggel, mokány lovával, és Felső-Ausztria elnyúló tavaival. És az ismeretlen, makacs és bántó szaggal.

A vonat hangtalanul, már-már észrevétlenül suhant át egy erdőn, s amikor kiértünk, hirtelen megnövekedtek a távolságok, sötétkek hegyhátak magasodtak a horizonton, majd völgyek és mélyzöld dombok, csönd volt, s a kis utak játékos szertelenséggel kanyarogtak szürkésen az emelkedőkön, hogy elszórt házakat kössenek össze. Villanypásztor őrizte tehenek, később kecskék, majd egy hosszú, íves jobbra fordulás után őzek. Bekerítve legelésztek fiatal bakok, tőlük kicsit távolabb suták és gidák. Aztán újra csak a sötétlő kékségbe vesző hegyhátak. Az út mögött erdő, majd egy kiálló szikla, emberkéz nyoma sehol, s a szikár férfitest előretörekszik a képen, kitakarja a sűrű bozót egy részét. A férfi a hucul ló nyakán nyugtatta rövid kezét, kicsit mintha átölelte volna, kicsit mintha támaszkodott volna. Arca árnyékos, talán sötét, ráncatlan, bőre feszített, sima, mint a csendes víztükör, érzelemnek semmi nyoma, csak szeméből érezni valami határtalan bizonyosságot. Bizonyosságot, hiszen ahogy régi krónikás diákok írták, sorsot választ, aki lovat választ.

Dimitrij felhorkant.

Az öreg Dimitrij fején magas, szemernyős sapka, tetején egy hajtás, jobbra legombolva, elől kis vágat, és a legombolás fölött sokszirmú fehér virág, mellette kis jelvény. Lehetetlen kivenni, mit is ábrázol, de ott van. A katonai zubbony alatt kockás ing, kilátszik gyűrt gallérja, ahogyan a buggyos szárú katonanadrágból is kilóg az ing dereka. A bakancs viszont sűrűn befűzve, a cipőfűző bedugva a száriba, szinte egészen rendben. Mintha pihenőt kapott volna az öreg, mintha nem lenne feljebbvaló a környéken. Háta mögött erdő, felette szikla, és szedett-vetett öltözet. Inkább rendetlen, egy katonától több várható. Legalábbis ennél.

Dimitrij aludt.

Néhány üres albumoldal után újra képek, szakadt szélű, beállított fekvőkép két lányról, talán inkább vénlányról, s az egyik feltűnően hasonlított a horkoló amerikaiakra. Nővérek lehettek, természetük méltóságról, előkelőségről árulkodott, amúgy ösztövérek, keszegek voltak. Egyikük ócska gyermekméretű szarukeretes napszemüveget viselt, de emellett majdnem teljesen egyformán öltözködtek. Később ősszel készülhetett a kép, egy kertben állhattak, mögöttük pad, rajta lehullott falevelek, csupasz fák, hátul homályba vesző tornác, s a hideg idő ellenére is csak egyszerű, fehér galléros, szürke vászonruhából állt öltözetük, lábukon kitaposott szandált, fejükön pedig remegő fityulaféleséget hordtak, mint valami vallási hó-bort megszállottai. Szemükben félnék csillogás, a megérkezés vagy az elindulás pillanatnyi bizonytalansága, mintha éppen most érkeztek volna, és lefényképezték őket, hogy megörökítsék az első, az udvaron töltött pillanatokat, vagy éppen ellenkezőleg, most indulnak valahová, s ez az utolsó, emléknek szánt kép a házról, ahol felnőttek és gyermekkoruk régmúlt idejét töltötték. Valami történt, vagy történi fog a képen, ott rejlik a kényszeredett kifeszülésben, ahogy egyenes háttal, kissé mosolyra, már-már vigyorra ránduló szájjal bámulnak a fényképezőgép szeméretlen tekintetébe, ami mozdulatlanságba sűrítette nyugtalan állapotukat.

Anyám állt így talán azon a nyugati pályaudvaron, a megérkezés utáni zűrzavarban, hol a vagonok ismerős koszt viselő oldalát, hol a nyugodtan és kulturáltan áramló embertömeget bámulva, szemében ijedtség lapult. Az már nem, ez még nem. Szinte feloldhatatlan állapot, erről árulkodott később apám szeme, ugyanez az ijedtség, ugyanez az elesettség, ami húsz év elteltével kegyetlen keserűségben és iróniában forrt eggyé. Történeteikben valahogy elsikkadt a jelen, mintha nem is lett volna, csak a múlt ágbogas nyúlványai kacskaringóztak hosszú évek multával is, alakok röpködtek ismeretlenül, mégis lassan regénnyé duzzadt étellel, gyakran ösztövéren, keszegen, mint Dimitrij Herskovits fekete-fehér fényképein a nővérek.

És Dimitrij aludt.

Hosszúkás, meggyűrt kép és a Westbahnhof következett, odakint gyár- és lakótelep váltogatták egymást, idebent újra az öreg Dimitrij ácsorgott az ismeretlen fényképész kamerája előtt, kissé sután, ahogyan nagy és erős emberek szoktak, nem értve, mi szükség van erre, hiszen ez az egész amolyan úri huncutság. Látszik az arcán a kényszeredett mosoly, s közben méreletes botra támaszkodik, súlya a földbe mélyeszi a fát, már nyoma sincs a hajdani katonaruhának, hosszú bő ujjú inget visel, fölötté báránybőr mellényt, vállán hatalmas tarisznya, vagy valami ahhoz hasonló, s mögötte fák, hirtelen meredekké váló legelő. Aztán odakint eltűntek a fák, a bokrok, elmaradoztak a lakótelepek, gyárak, csak a messzeségben tűntek fel épületek halvány kontúrjai, s végelláthatatlan sínek futottak minden irányba, a hangszóróból újra és újra felhangzott a Westbahnhof, Westbahnhof, és búcsúzott a mozdonyvezető, kedélyes és kellemes hangján kívánt tovább jó utat, és végül Dimitrij is felébredt.

– Állítólag az a kép akkor készült – mutatóujjával a következő albumoldalra bökött –, amikor nagyapám a vásárban megismerte nagyanyámat. Az ott az öreg botja, ami a mai napig a fészerben van, nekitámasztva a falnak, ha azóta valaki el nem égette. Mindenhová azzal ment, s ha kellett, használta is. Junó, nagyapám nem ijedt meg az árnyékától, igazi Herskovits volt, ezt mindenki tudta.

Megsötétedett vásári kép, ovális keretbe foglalva, alul kis márkanév, Kindl, a szikár férfiember közepén, térdben elvágva, kezében botja, mögötte a sokaság, aszszonyok és férfiak tömege, a háttérben talán még a medvetáncoltató alakja is ki-vehető, amint hosszú láncon éppen kivonszolja a képből a göthös barnamedvét. Idősb Dimitrij arcán ugyanaz a kényszeredett mosoly, mint egy oldallal előbb, vigyor az örökkévalóságnak.

– Igazi Herskovits volt, büszkén viselte a nevét – tette hozzá még Dimitrij, miközben újra rágyújtott, s máris telepöfékelte füsttel a fülkét.

– Megveszem – mondtam hirtelen, valami belső, magam számára is érthetetlen ösztöntől vezérelve, csak érezve, kell ez az album, kellenek a képek, szükségem lesz még a Herskovitsok megfakult emlékeire, ha teljesíteni akarom a rám szabott feladatot.

– Mennyiért? – kérdezett vissza szemrebbenés nélkül Dimitrij, s látszott, rég megbánta már, hogy az előbb még pár dollárért akarta elkótyavetyélni az albumot.

– Mennyit kérsz érte? – feleltem kérdéssel, kikerülve a csapdát, inkább mondjon ő egy árat, mintsem nagylelkűségemtől vezérelve esetleg magasabb összeget mondjak, mint amennyit kérne.

Elgondolkozott.

– Ötven dollár – mondta kérdően, kissé bizonytalanul, hogy alulértékeli az árut, s feszülten figyelte minden mozdulatomat.

– Legyen – bólintottam, feltehetőleg láthatóan megkönnyebbülve, mert többre számítottam, és mert az alkudozás nemes fortélyait nem sikerült elsajátítanom nagyapámtól. Hiába vitt magával minden egyes alkalommal a piacra, utáltam alkudozni, utáltam kivárni az egyezkedés végét, mert nagyapám ezt mesteri szinten űzte, szinte csak azért járt a piacra, hogy a jól bejáratott emberekkel megalkudjon. Aztán mikor már felére csökkentette amaz a káposzta árát, nagyapám szépen visszapakolt mindent a standra, mert – szerinte – túl puhák voltak a fejek, kissé töredezetek a lapik. Ilyenkor majdnem föld alá süllyedtem szégyenemben, de láthatólag ez csupán engem zavart az egész piacon, hiszen a hangos kiabálást követően mindenki elcsendesült, és valahogy mégis megegyeztek, ráadásul, ezt sohasem értettem, mindenki jól járt. Néha, mikor nagyapám nem ért rá, s engem küldött egyedül, mindig a lelkemre kötötte, hogy mennyit kell alkudni a paradicsomból, paprikából, egyebekből. Általában odamentem a legelső standhoz, s ami ott volt, megvettem. Egy-egy parasztember kérdő válaszára, annyit mondtam, le-

gyen, aztán otthon elújságoltam, hogy ebből annyit, amabból meg amannyit alkudtam, és így mindenki jól járt, csend volt.

– Legyen – bólintottam, s már vettem is elő a pénztárcámat, majd leszámoltam az ötven dollárnak megfelelő összeget Dimitrij markába.

Megszámolta a pénzt, összerendezte, majd a farzsebéből előrángatott pénztárcájába gyúrta. Kissé talán meghökkent, hogy ilyen könnyen beleegyeztem az árba, talán sajnálta is már a kimondott összeget, de nem szólt, csak rendezgette a pénzt, majd az egészet visszatette a zsebébe.

– Egy fényképet magammal vinnék – mondta aztán, és kinyitotta a mellettem heverő albumot. Keresett valamit, ide-oda lapozgatott, átsuhant a keszeg nővérek fölött, át a hucul ló mellett feszítő öreg Dimitrijen, majd üres oldalak következtek, végül valahol az album vége felé megállapodott.

Két fénykép volt az oldalon.

A felsőn nem volt senki, csak egy konyha részlete látszott, a fényképész megkísérelte a legnagyobb szögben megörökíteni a helyiséget. Feltehetőleg behúzódtott az egyik sarokba, s onnan vette le a szoba közepén álló asztalt, a négy széket. Erős, masszív asztal volt, valami világos, virágmintás terítővel letakarva, közepén nagy levestál, benne egy merítőkanál. Szemben és balra egy-egy teríték, talán krémszínű mélytányérok, nagyok, öblösek, tele levessel. A háttérben egy sötétebb kredenc, benne a vitrin mögött üvegpoharak sorakoznak, egyenes, katonás rendben, egyszerűen. A falon talán egy elmosódott kép vonalai, de az is lehet, hogy csak egy hajdan ott lógott festmény, egy giccses tájkép falat megkoptató nyoma sejlik a szemlélő elé.

Az alsón ismét az idősebb Dimitrij mosolygott kényszeredetten az ismeretlen fényképész felé, aki újra és újra megörökítette az öreget, minduntalan megpróbálta megőrizni fogatlan vigyorát az utókornak, a fiaknak és az unokáknak.

Teljesen hiába tette, mert Dimitrij határozott mozdulattal nyúlt a felső kép után, óvatosan kiemelte, ráfűjt, majd ingzsebébe tette.

– Ezt magammal viszem – mondta, miközben leemelte feje fölül csomagját –, júnó, azért mégis csak kell valami emlék erről az egésztől.

Így mondta, erről az egésztől.

Mikor a vonat megállt, Dimitrij még egyszer rágyújtott, megigazította gallérját, hozzám fordult, s nagy, vastag tenyerét felém nyújtotta.

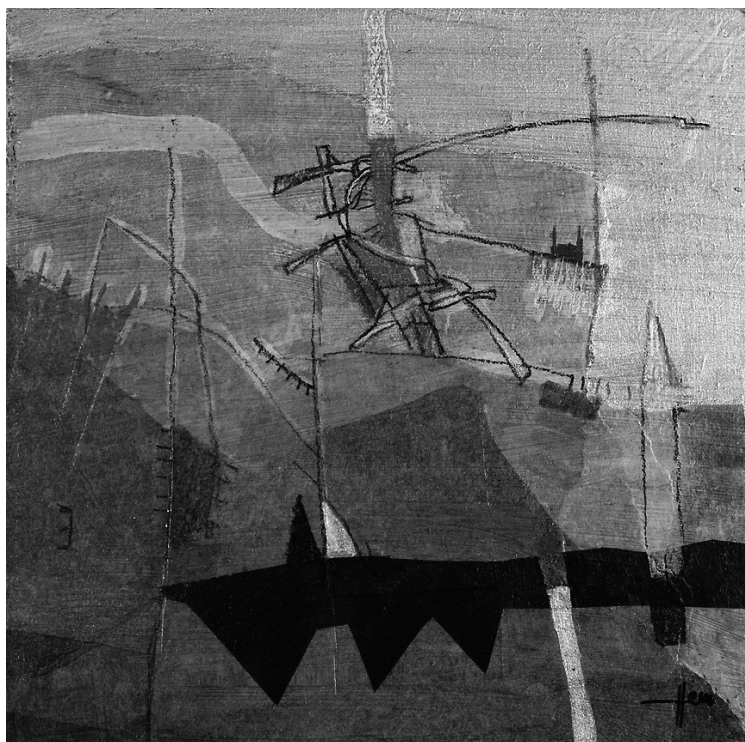
– Hát, többé nem látjuk egymást – mondta vigyorogva, és kezét ráztunk. Többet nem szólt, elhúzta a fülke ajtaját, és eltűnt a folyosón.

A vonat ismét vesztegelt, a hangosbemondó tájékoztatása szerint új vagonokra várt és új mozdonyra, amit lassan, ráérősen kapcsoltak hozzá az immár igen-csak megfogyatkozott szerelvényhez. Ismét a várakozás, a hömpölygő tömeg, és Dimitrij fülkébe szorult ismeretlen természetű, makacs és bántó nehéz szaga. Mellettem a zsíros fedelű, fényképekkel teli album. És újra a vívódás, a leszállás csábító közelsége, majd az emlék fel-feltörő erőszakossága.

Ekkor megkocogtatta valaki az ablakot. Összerezzelve zökkentem ki egy hajdani pályaudvar újra elém kerülő forgatagából, s mint aki rémálomból ébredt, ijedten meredtem a peronon vigyorgó Dimitrij Herskovits széles arcára.

Látva, hogy nem mozdulok, ismét kopogtatott.

Felálltam, s nagy nehezen lehúztam a szoruló ablakot. Dimitrij benyúlt az ingzsebébe, elővette a nemrég magához vett fényképet és felém nyújtotta. Elvettem. Elvigyorodott, majd szó nélkül megfordult, és eltűnt a tömegben.

ZALÁN TIBOR

Repülés-szimulátor

valami
rossz izgalom
van bennem
mintha utaznék
és tudnám
le fogom
késni a gépet
a taxi
függőlegesen
halad velem
de nem az
aszfalton hanem
valahogy át
az időn keresztül
szét
visszafelé
s nekem
saint tropez-ba
kell
mennem éppen
mert
ott valaki
már vár a kis bár
teraszán könyököl
szellő-kékben
s a
színes
kavicsok a
parti hullámok
alatt
mint szertelen

állatok
 apró halak
 a könnyű iszapban
 szertemásznak

valami
 rossz izgalom
 van bennem hogy
 nekem
 kell gépre szállni
 elutazni
 landolni a tengeren
 sós szélben
 idegen nótákat
 dudorászni
 úgy századelőttiesen
 zsebre
 dugott kézzel
 csíkos trikóban
 intellektuális
 matrózinas
 módján kinek
 se pénze se lakása
 itt
 se érkezése
 sem maradása
 s a háta
 nekitámasztva a semminek

valami
 rossz izgalom
 van bennem hogy
 valamiről
 lemaradtam
 nem utaztam
 mikor
 saint tropez hívott
 hanem
 maradtam itthon
 mindörökre

a padlásszobai
rögökbe kapaszkodva
s

a port most
a kavargó
nyári vihar
szemembe hordja
nem

látom fent
az eget
s az
égen
keresztül
hasító repülőt
melynek
ablakából
valaki még integet

valami
rossz izgalom
van bennem
felhőkön
rázkódik a szobám
elmarad
a repülés de
vízszintesen
zuhanva
élek itt tovább
színes kavicsok
között a saint tropez-i
sós szélben
leválik rólam
lábam karom
lebegek
sötét vízben
s a tenger szagát érzem
orromban
valahová
távolabbra
úszik el tőlem fejem

*nem mozdulok
ringok a
nemlét karján
ringok a zuhanásban
s nemsokára megérkezem*

Szonáta

1.

*alacsonyán jár
a hold pipacsot keres
de már nem talál
ágak hajlanak
egy éjszakai szívre
összevérzik azt
kint hajnalodik
bodzavirág-ablakban
eljön az őszöd
egy árny vár ott vár
és így maradsz egyedül
akár kint a hold
akár kint a hold
így maradsz egyedül és
vár ott egy árny vár
eljött az őszöd
bodzavirág-ablakban
hajnalodik kint
összevérzett ág
egy éjszakai szívre
hajlik ott megáll
pipacsot keres
de már nem talál a hold
alacsonyán jár*

2.

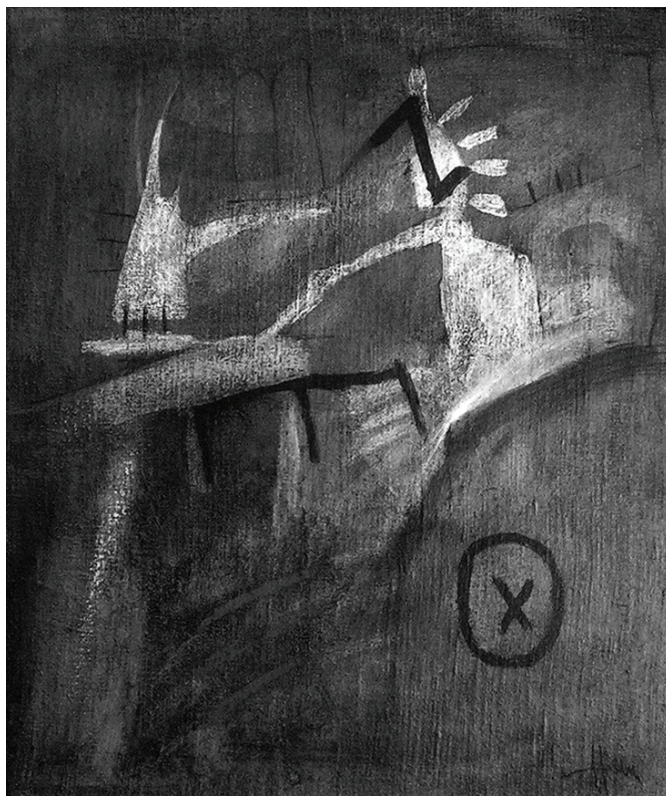
az ablakon túl
emelkedik a homály
léptek koppannak
eldönthetetlen
közelednek-e vagy épp
távolodnak el
a már nem is látható
mögé ahol megállnak
megállnak-e a mögött
ami már nem látható
a távolodtak
vagy közelednek ismét
eldönthetetlen
léptek koppannak
túl már az ablakon – s a
homály közelít

3.

Alacsonyán jár
pipacsot keres a hold
kint a homályban
eldönthetetlen
léptek bevérzett ágak
szívre hajolnak
jöttödet várja
bodzavirágok mögött
az árnyék koppan
az ősz ideér
egyedül maradsz végül
túl a hajnalon
túl a hajnalon
végül egyedül maradsz
az ősz ideért
árnyék koppan a
bodzavirágok mögött
jöttödet várja

*szívre hajolnak
bevérzett ágak léptek
eldönthetetlen
homályban kint még
pipacsot keres a hold
végül csak megáll*

EGRESSY ZOLTÁN

Szaggatott vonal

(RÉSZLET)

Az elfogott rapsicok a földön fekszenek, még mindig remegnek, fölöttük beszél Misi halór, végtelenül nyugodt, mesél, mint egy kedves nagypapa, pár perce még lázas indulat fűtötte, sunyin, hátulról közelítettük meg a gonosztevőket, fiatalabbik társa minden figyelmeztetés nélkül, közlő, gondolkodás nélkül fújta szemmen őket spray-vel, míg ő a kutyát eresztette rájuk, *rapsic, fogd meg, rapsic*, uszította az állatot, a két betolakodó azonnal megadta magát, húsz év körüli srácok, én kötöttem meg a kezüket, szinte rám parancsolt a két társam, odadoztak valami kötelet, sajnálom már, nem kellett volna engedelmeskednem nekik.

Már feküdtek a földön, nem csináltak semmit, legfeljebb káromkodtak, amikor mindkét ór beléjük rúgott néhányszor, Misi csak tessék-lássék módon, mint ha megszokásból tenné, Zolika súlyosabb eset, ő alaposan megnézte, mely testrészekre irányítsa a rúgásokat, én lökdöstem arrébb őket, nekem mostanában ez a szerepem, ezúttal megúsztam, nem vertek pofán, mint Molekula, sőt, az idősebbik még meg is köszönte, hogy közbeléptem. *Leereszkedik a köd, eldurran az agyam ilyenkor mindig*, mondta, legalább ismeri magát, bár tetszelegnie nem kéne azért, lihegtek intézkedés közben, bivalyfejú kidobóemberek buzgalmával dolgoztak mindketten, borzalmas volt, rémületes, főként, hogy az is látszott, rutinból teszik. Ezt nem érdemeltem, ilyen közlő végignézni, mi lakozik szívélyes, kedves emberekben, lám, még abban is, aki azzal dicsekszik, mennyire bírják a stílusát a horgászok, bár az igazi gáz, mondom, Zoli, ez az agresszív barom, sápiroznom felesleges, amit a világ tegnap és ma mutatni akar magából, azt nagyon mutatja, annyi csak a dolgom, hogy nézzem. A kutyát Zoli időközben elvitte a kocsához, nincs már szükség rá, most jön vissza, rövid tanakodás után úgy döntenek, nem adjuk át a rapsicokat a rendőrségnek.

Fenygetik őket még egy kicsit, aztán felállhatnak végre, kiürítetik velük az autójukat, nem is autó az, mikrobusz, igaz, ami igaz, tényleg van benne jó néhány hal, kiszedegetik, mennének már, kis kurvaanyázást el kell még viselniük halór részlő, aztán indulhatnak, nem hiszem, hogy valaha visszatérnek ide, ha igen, akkor többen lesznek és baltával jönnek, de ez már legyen a két hős ór gondja. Beszállnak, indítanak, de lefullad a motor, idegességében hibázott a sofőr, alig lát még szerintem, emlékszem a könnygáz élményemre, a koncertes lefújásmat követte még egy, nem sokkal később belekerültem egy meccsről távozó csür-

he-tömegbe, közöm nem volt hozzájuk, mégis kaptam a gázból, hozzá lehet szokni, de szar, szerintem ezeknek a fiúknak ez volt az első, majd sztoriznak róla a haverjaiknak, csak innen elmeneküljenek már. A volánnál ülő újra indít, a halőrök nivótlan, gúnyos megjegyzéseket tesznek, be kéne fejezni már, végre sikerül sebességbe tenni a mikrobuszt, mikor már kettesben vannak, nagy bátran visszakiabálnak még valami ocsmányságot.

Gyakorlatilag hányingerem lett, nem is próbálom a kimerültséggel magyarázni, alapvetően magamat nem értem elsősorban, saját kezűleg kötöttem meg őket, hogy lehet ez, a két csávó melletttem dagad a büszkeségtől, megoldották a helyzetet, ez teljesítmény volt, lesz mit mesélni a társaknak. Pálinkára invitálnak, kizárt, ezekkel én nem iszom, a földet nézem, a szemem Zoli lábára téved, ormótlan orrú a cipője, ezzel rúgta többször arcba két embertársát, ezt a fajta lábbelít nevezte a szerelmem butának, nem akármi a tapsicipő se, de ez buta, tényleg az, pontos szó, találó, mint minden, amit a szerelmem mondott.

A csukáról ha vörös jutott eszembe, ha tudná, hogy a létező legförtelme-sebb ragadozóhalat nevezte meg kedvenc állatának – ha viccből is –, biztos mondana egy egészséges baszkit, máris hiányzik kicsit, jó lenne, ha itt volna, mindent elkövettem, hogy ne maradjon velem, most meg már bánom, ezt is, azt is, sok mindent, még mindig az iménti viselkedésemem próbálok túllépni, egyelőre nem tudom, hogy mentem majd fel magam, általában sikerülni szokott előbb-utóbb. Arra spendírozok, hogy az idő majd segít – ez is a szerelmem kifejezése, én spekulálást mondanék, az se jobb –, az idő tényleg társ az enyhülésben, meglátjuk. A halőrök megértik, hogy nem akarok tovább maradni, nincsenek megsértődve, megint jófejek, kedvesen köszönik a segítséget. Zoli azt ígérte, elvisz a robogómhoz, azaz gyakorlatilag haza, tartja a szavát, azt mondja, ha gondolom, indulhatunk, gondolom. Néznek rám, mint két igazi barát, talán még potya-napijegyet is kaphatnék, ha akarnék, gyors kézfogással elbúcsúzom Misi őről, Zolitól még nem tudok, számító módon azt várom, hogy beszálljon az autójába és vigyen, hívhatnék taxit, de hát hova, a pocsában lehetünk, valahol a város határában, majd letekerem az ablakot, akkor nem kell egy levegőt szívnom a kis gyökérrel. Nem keveset gondolkodtam korábban azon, hogy látszólag kiegyensúlyozott, normális emberekből miként lesz szadista kiképzőtiszt vagy munkafelügyelő, semmi az egész, semmi más nem kell hozzá, csak helyzet, esetleg némi belső igény az ilyen típusú helyzetek megkereséséhez, nem nagy dolog.

Az Eddának én mind tudom a dallamát, mondja Zoli a kocsiban, mert az szól a rádióban, idefelé nem kapcsolta be, az ökológus feleségem jut eszembe megint, ő is bírta, de csak a korai dalokat, a miskolci korszakot, akkoriban született, azt hiszem, az apja kedvencei voltak azok a számok, ő ismertette meg vele. Szépen kezdődött a szerelmünk, folydogált, alakult, a fejünket soha nem vettettük el egymástól, a józan ítélőképességünk végig megmaradt, aztán lassacskán el is múlt minden, antibiózisba ment át a szimbiózisunk, ő fogalmazott így, ez az az

állapot, amikor az egyik félnek közömbös, a másiknak meg rossz az együttélés, nem emberekre szokták használni a kifejezést, de ráhúzható férfi-nő viszonyra is. Amikor két élőlény zavarja egymást, ez az antibiózis lényege, az egyiknek káros a másik jelenléte, a diófa közömbös például a többi növényvel szemben, de olyan anyagokat termel, amelyek gátolják mások magjainak kicsírázását, lehet, hogy csak a levélhullatás a gond, nem emlékszem már, mindegy is, ezzel a szép példával szemléltette, mi a baja velem, én voltam a diófa. Szébb lett volna egy huza-mos szimbiózis, abban végtelenek a távlatok, a mohák és a fonalas zöldmoszatok együttéléséből alakul ki például a zuzmó, ez a helyes kis élőlény, abbahagyom, újra hülyeségekről gondolkodom, a házasságomnak rég vége, most az Eddának is, új szám indul, csendben utazunk a Belváros felé.

Rázza a vállamat, ébresztget, úgy látszik, annyira megrogytam magamtól, hogy szegyenemben ismét elaludtam, milyen rendes, nem keltett fel út közben, csak most, finoman szólongat, *halló, megjöttünk, halló*, itt vagyunk a bezárt kocsmánál, látom árválkodó robogómat, megköszönöm a fuvart, de nem nyújtok kezet, van már közös múltunk, ő örül neki, én nem, meglepően frissen lépek ki a terepjáróból. Tök világos van már, indulna az élet, ha nem szombat reggel lenne. *Szia, Vespa*. Érdekes lesz majd találkozni ezzel a halórral a jövőben, sokszor akartam beszélgetni vele, most már nem akarok, bár rengeteg jócselekedetéről tudok, ő vitte orvoshoz Pault, a színészt, engem visszaszállított a motoromhoz, és részt vett a halállomány megőrzésében is, rengeteg szép tett pár óra leforgása alatt. Megfájdul kicsit a szétütött fülem, el is felejtettem már, milyen, amikor belenyilall, ilyen. Megint álmodtam, megint érdekeset.

Vonaton utaztam, annyit tudtam magamról, hogy vendéglelkész vagyok Rákospalváról, és nagyon várnak valahol valakik, talán esküvőt megyek celebrálni, ebben nem vagyok biztos, csak annyi tuti, hogy vendéglelkész vagyok Rákospalváról. Elhelyezkedtem a túlszűfolt fürkében, MP3-lejátszót tettem a fülembé – álomban nem fájt –, a *Love is in the air* című régi számot hallgattam, ez az ökológus feleségem kedvenc dala volt, nemcsak az Eddát szerette, nem kizárt egyébként, hogy az autóban szól a dal rádióból, és én beleálmodtam az álomba. A vonat nehézkesen, döcögve indult el, becsuktam a szemem, a zenére koncentráltam, nem láttam, csak éreztem, hogy egyre kevesebben vagyunk, sorban mentek ki az emberek a büfékocsiba vagy csak a folyosóra, egy idő után nyilvánvalóvá vált, hogy egyedül utazom. Egyszer csak motozást hallottam, résnyire kinyitottam a szemem, magas férfi állt előttem háttal, tett-vett, nem foglalkoztam vele különösebben, míg fel nem tűnt, hogy a csomagomban turkál. Felnéztem, ő megriadt, ekkor már szemből láttam, nagyon ismerős volt, aztán következő pillanatban megtelt a fülke, bejött a kalauz is, egyenesen hozzám lépett, kérte a jegyet, vizsgálgatta, nem tetszett neki, elégedetlenkedett, mintha nem lenne érvényes, gyanakodva néztem, mert őt is láttam már valahol, és akkor rájöttem, hogy én vagyok az, és a tolvaj is én vagyok, aki az előbb kirabolt, magamat rabol-

tam ki, aztán magamtól követeltem a jegyet, ekkor a vonat lassított, megérkezünk a pályaudvarra, ugyanarra, ahonnan elindultunk, ebben a pillanatban ébresztett fel a halőr, meglepően frissen léptem ki a terepjáróból, tök világos volt már, *szia, Vespa, visszatértem.*

*

Szeretnék nemsokára majd álom nélkül aludni, ájultan feküdni a sötétben, kife-küdni ezt a különös délutánt, estét, éjszakát és hajnalt, de most annyira jól vagyok, hogy semmi kedvem hazamenni, az eső sem esik, csak a szél fúj kicsit, üde, kora reggeli fények üdvözölnek, ugyanolyan hirtelen jut eszembe az ötlet, mint amennyire gyorsan döntöttem a temető felkereséséről: átmegyek a Tabánba, közel vagyok hozzá, itt vár a híd túloldalán, megnézem a helyedet, ahová éjszakánként jártál, hátha rájövök valamire, ha nem, az se baj. Vetek még egy búcsúpillantást a kocsmá ajtajára, áthúzott kutyát ábrázol az egyik rajz, ezek szerint tilos ide állatot bevinni, ezt soha nem vettem észre, szerintem más se nagyon, a pincéreknek fogalmuk nem lehet erről vagy elfelejtették, máshogy alakultak volna az események, ha Paul, a színész nem Ördöggel érkezik.

Ördögnek azonban jönnie kellett ahhoz, hogy szakíthassak a vörössel, találkozzak a zavarba ejtő tudású szemszakértővel, megfigyelhessek intézkedés közben felelős, önmagukat bizonyára jó szelleműnek tartó halőröket, és még sok minden másra is, hogy halljam a taxiban a Csillag vagy fecskét, megálmodjam a saját kirablásomat vagy hogy eljussak nemsokára a Tabánba. Apropos, léleklátó asszisztens, az én szememről vajon mit mondana kis fehér köpenyében az a lány, fejét a rendőr vállára ejtve, először nyilván a kishitúséget emelné ki, másodszor mindenképpen a jóságot, ehhez ragaszkodom, a harmadik mondata remélem, az lenne, hogy egyem meg a szívét, a rendőr ezt nem értené, éppen a kishitúségem az oka, hogy mindezt feltételes módban gondolom el, miért ne történne meg ez ebben a pillanatban a valóságban, most mondja a jóságot, most, hogy *egyem meg a szívét*, most pislog a rendőr egy ostobát.

Szép harmincadik születésnapom volt, elégedett lehetek, sőt, úgy érzem, amíg be nem fekszem az ágyamba, még tart; egyre-másra, sorban kapom az ajándékokat az élettől, a legkomolyabb mind közül mindenképpen a veled folytatott beszélgetés, ezért nem akarok én hazamenni, hogy tartson még a kommunikációnk, hátha van valami fontos, amit még nem mondtam el neked vagy te nekem. A Tabán majd megoldja ezt a problémát is, behatolok a birodalmadba, a levegőben ott repkednek az érzéseid meg a gondolataid, száguldoznak keresztül-kasul a dombok között, elkapom őket, megszelídítem az ott kavargó indulataidat, addig szaladgálok, míg be nem fogom őket, csak jó helyre kell mennem, meg kell találnom a legjobb pozíciót, mert inkább pozíció lesz ez a részemről, mint mozgás, tulajdonképpen ezt csinálom tegnap délután óta, pozíciókat foglalok el a figyelésekhez, a vizsgálatokhoz, értelmezni próbálok olyan jeleket és jelenségeket, amelyeket mindenki más természetesnek fogad el, általában én is, de nem most,

most nem, más kérdés, hogy amikor elcsípek valamit, ha végre megvan valami, ugyanaz történik, ami más esetekben, gyorsan el is veszem, elkutyulom, elberhelem, ahogy a szerelmem mondaná, elberhelek mindent, amit megszerzek.

Finoman nő a fény, amilyen finoman este csökkent, felfelé megyek most már, kifelé, világosan érzem, beleébredek lassan a normális életbe, a nappalba, a Vespa szinte örömmel indul el alattam, unatkozhatott nélkülem, most új feladatot kap, rákanyarodunk az üres Erzsébet-hídra. Egyetlen autó sincs az úton, micsoda szombat hajnal ez, végre látok valamit, piros Nissan jön szembe, itt volt az ideje, megnyugszom kicsit, ezek szerint mégse érte atomtámadás a fővárost, van még élet benne, csak takaréklángon ég. Gyorsítok, meghúzom a hídon, ezt szeretem, közben időnként mintha ki-kihagyna a memóriám, elkezdem a mondatokat magamban, és nem fejezem be őket, nem maradok majd sokáig, a kimerültség olyan fokán lehetek, amivel nem jó viccelni, a kellemes közérzet becsapós, a szervezet a vésztartalékait mozgósítja. Te ilyenkor éltél igazán.

Mint egy igazi éjszakai állat, hajnaltájt indultál el otthonról, kimentél a Rákóczi útra, ott jobbra fordultál, és mentél, ha esett, ha fújt, egyenesen, a híd felé, mindig ugyanarra, nem örökölted ebből az éjjeli mehetnékből semmit, ez most egy kivételes nap, csak azért eredek a nyomodba, ilyesmit egyébként sem lehet örökölni, és ezzel nem Liszenkót, a teljesen hülye szovjet biológust akarom igazolni, aki őrzöngve tagadta a genetika, a kromoszómák, a gének, az öröklődés létét vagy legalábbis jelentőségét, veszélyes fasz lehetett, mert közben a rendszer kegyeltje volt egy másféle korban, amelyről például mesélhettél volna nekem, lett volna alkalmad rá, amit én olvastam azokról az évekről, abból nem derül ki, hogyan lehetett élni benne, az utolsó időszakban talán egyszerűbben, mint ahogy mostanában magyarázzák, talán most se egyszerű, ez majd pár évtized múlva derül ki.

Nézem a záróvonalat, ezen sétáltál oda és vissza nap mint nap, ez vezetett téged, itt a hídon végig ilyen van, én jobban szeretem a szaggatottat, az lehetőséget ad előzésre, általában nagyobb szabadságot engedélyez, nincs benne végérvényesség, nem érzem úgy, mintha korlátok közé lennék szorítva, szaggatott ez a diskurzus is, amit veled folytatok, ezért jó, ha akarlak, kikapcsollak, ha akarlak, be, a vonal végén vagy, várod, hogy visszatérjenek hozzád a gondolataim, amint kipipáltam a közbejövő aktuális teendőket, ilyen türelmes sose voltál, ezt már másodszor állapítom meg, ami történik velem tegnap óta, ez a sok minden, az egész furcsa sűrűség mind neked szól, téged parádéztatnak vele, nem tudom, kik, neked kell tudnod onnan, ahol vagy, ezeket a dolgokat valamiért látnod kell, engem meg hallanod, muszáj szembesülnünk egymással, ennyivel tartoznak még neked, én vagyok a te elintézetlenséged, te meg az enyém.

Átértem, ez már a Tabán, amit úgy szerettél, vagy ami úgy vonzott, a kettő nem ugyanaz, melyik lehet az igaz állítás, nem beszéltünk erről se, megfoghatatlan, átláthatatlan ez a terület nekem, nem értem a határait, meddig Tabán és honnan nem az, a robogón maradok, nincs kedvem leszállni, gurulatok ide-oda,

jó lenne tudni, mi volt a koreográfiád, pontosan melyik részen bolyongtál, míg kelt fel a nap, meddig sétáltál el, hol fordultál meg, mit csináltál itt tulajdonképpen, miféle érzések eljövételét vártad, esni kezd az eső, egyelőre még csak csöpög, de határozottabban, mint ahogy eddig tette, úgy tűnik, elered nemsokára rendesebben, semmi bajom vele, ha bedurvul a helyzet, három-négy perc alatt otthon leszek, nekem könnyű, járművel közlekedem, ebben sem hasonlítok rád, te gyalogoltál, félóra lehetett, míg eljutottál innen a lakásodig, beugorhattál volna egyszer-egyszer hazafelé menet, bár hát azt se tudtad, melyik utcában lakom, úgy nehéz lett volna, belátom, nézd, itt szánkóztunk, ez volt az a domb.

Itt csúsztunk le, itt fogtam a kezed, nem sokkal ezelőtt még csúnyán felkavart ez a hógolyós emlék, szidtalak, aztán eltelt egy kis idő, és már csak mosolygok rajta, béke van bennem, annyi kellett hozzá, hogy felidézzem és újra átéljem, néha elég, ha az ember végigpörgeti magában azt, ami rossz volt, a legfájdalmasabb történések is semmiségekké simulódnak tőle, ilyenek a gyötrő szerelmek például, azok is megszépülnek, egyetlen kivételtől eltekintve azokkal is így vagyok, lehet persze, hogy igazából az az egy volt gyötrő, főleg a hülye vége, a többről ma már azt gondoltam, átlagügy, csak hát én átlagon felüli erővel vagyok képes sajnálni magam, ezt észrevehetted már.

A nagy szerelmemet egyszer csak elkezdte érdekelni a kártyavetés, ezt nem mondtam még. Ártalmatlan hülyeségnek indult, megtanulta valakitől kirakni a jövőt, nem a magáét vagy az enyémet, kizárólag másokét, akik fogékonyak erre. Csináld csak, mondtam neki, aki hisz ebben, az biztos horoszkópokat is olvasgat, ezekkel én úgy vagyok, mint a szőke lakásában a csí-vel, szórakozzon ilyesmivel, akinek sok felesleges ideje van, ilyen még a feng shui, mindegy, látnivaló volt, hogy a szerelmem kezdte komolyan venni magát, táplálta az önbizalmát, hogy egyre többen jártak hozzá, pénzt nemigen fogadott el, csak az fizetett, aki ragaszkodott hozzá. Egyszer jött egy srác, kötekedni kezdett vele, *lecsepülte* a tudását, de nem zavarta, *láttam a fején, hogy nem topos*, ezeket így egy mondatban mondta, a fiú a szerelmi életéről rakatott magának, a szerelmem alig hitt a szemének, aztán kénytelen volt, rájött, hogy ideális társként saját magát rakta ki neki, azonnal véget vetett a kártyavetésnek, de mire az ember, aki nem volt topos, a liftig ért, az agyába már befészkelte magát a gondolat, nem is tagadta, megtetszett neki a fiú, akkor szétmentünk kicsit, aztán nem lett nagy baj mégse, azt mondta, az egy lehetőség lett volna, több út van mindenki előtt, ha nem is százféle, meg azt is mondta, hogy az embernek joga van felülbírálni a kártyákat, elhittem neki, kis szerelemhullám volt, elmúlt, túléltek. Viszont nem kártyázott többé, én maradtam a szerelme, én vagyok ma is, az enyém meg ő, miért nem azzal vagyok, akit szeretek, te miért nem azzal voltál? Végig tudtam, miért fogok szakítani vele végleg, hogy ne romoljon el, ami jó, azért, most meg nem tudom, miért szakítottam, melegem van, pedig hűvös az idő, egyre nagyobb cseppekben esik az eső.

ACZÉL GÉZA

(búcsú)galopp

TÉTOVA UTÓSZINKRON

11.

állítólag még a szeretetotthonoknak is van némi lamúrja s a csoszogó lény megkövült zsigerei aljára betúrja fátyolos vágyait ha szemközt a reggeliző asztalnál a mélyülő ráncokba hosszan belenéz megkavarja meszesedett indulatait a pislákoló lét mikor két olcsó teás köcsög között az anyóka aprón csippentett szemekkel visszánéz s vibrálni kezd valami feszültség gyenge árama ó az érzéseknek micsoda misztikus háreme pisloghat még mindig az akadozó testben ahogy bonviván barátom néhány nagyfröccs után hódításaiba belekezdett a korlátlan sikertől az egyre zsugorodó képig feszes mellű primadonnáktól jutva el a bevásárló kocsikat fulladva tologató karbantartott penészig mivel ebben a dimenzióban is lezuhog az idő szenvtelennek képzett relativitása s hunyorgó homályos szemébe mert élni akar naponta beszívárog valami szürreális kényszer mikor már csak az elkopott bók felesel a szexuális birtokba vétel mentén kibontott férfias egésszel s a fáradt tekintetek mögött a sejtelmes emlékek halvány sziluettjei karikáznak ekként üzenve vissza a hálátlan világnak még élek habár a zacskónál már rövidebb a szerelmi zászló nyele de lehet még gesztenyepüré émelgyős miegymás az érdeklődés fontos érdeme együtt merengve a talált megkéssett kapcsolattal a régóta porladozó és egyre távolodó társakon kiknek fakult fényképei kopott komódokon porosodnak s a napi sétákban csak hálás sóhajok rebegnek az idő fátyla mögé tolt egykori kemény pofonok alig üzennek a csúszkáló emlékek hunyorgó alagútján a hiányossá szakadozott biológiai láncban a beavatatlannak már értelmezhetetlenül többé a petyhüdt izom sem hevül s megmaradt kandúr vágyaknak marad az elmaradozó randik kopott presszóasztalos magánya belül szép halk húrokon játszva végig a szerelmi kottát de a találkát már lemondták ha nincsenek farzsebedben vastag betétek mivel valahol a történetileg immár egyetemessé terpeszkedő érdek legendává szorítja a kéz a kézben romantikáját s mai rómeók sem állják a cinizmus rohamát persze e fáradt magasból pergetve vissza a vágyak szűk mezsgyéjén halványuló képet mindenkor a nyeszlett ifjúkori szerelmet sem érzed szervesen betagozódva hiszen miért is lüktetett egykor torkodban a randevúra hívó óra né-

hány erzsike izzadt tenyerét elszántan marcangolva s magadról is sportszerűen szólva kiknek tetszhettek azóta megcsöndesedett vitorlás füleid s mikor e zavarosan örvénylő késő kamaszkorból az ember lassan kitekint még mindig nem érti a kiválasztás logikáját annyit épp olykor észrevettem hogy gazdag inkább kereste a gazdagot sion a szolidáris siont árja pedig a tiszta lelkű árját bár utóbbiaknak szégyenszemre igen késve dolgoztam föl az egykori óvatos időkben szemérmesen eltakart fogalmát soká laikus vándorként botladozva a nehéz örökségek között s első szinten értelmeztem mindig ha feldúlt keblembé szerelem költözött sodort az ár a mindenkori partnernek nem volt túl nehéz dolga lazán csak villantott s már ugrottam is mint egy bolti szolga rendszeresen vesztésre ítélve noha annyira nem hogy ez legyen a férfiasság fékje s keresgélni kezdjem saját nememben az örömet legfeljebb ha néhány nálam vagányabb cimbora már gömbölyűnek indult csöcsöket gyúrva kéjesen röhögött hogy én még megfelelő pozíciókat keresve érzelmi szálakon is nekikeseredve körbejárok holott szellemeskedéseimet szerették a lányok csak kamaszodván a csínosság-nak nagyobb volt a súlya nekem pedig ekkor egyszer talán csak anyuka mondta egy piros kockás inget iskolába induláskor magamra húzva kissé hozzám is bújva hogy milyen szép vagyok hát ezek azok a kicserélhetetlen anyai illatok melyek egy idő után az árva idegen kocogásban diszkrétan elpárolognak s mikor egy másfelé nyíló dimenzióban az ember keresni kezdi eleinte még véglegesnek gondolt párját valami új kötelességtudat fékezi meg a szerelemtől elképzelt szivárványt helyet adva a végleges férfitá válás némileg komikus lendületének melyben akár csak a halottaknál több az adminisztráció a formai konszenzus súlya mint az érzelmi érdem főleg ha már rég pátoszat vesztve lábaid elé hull a szerelmi előélet nem kárhoztatva persze a bölcs elő-házasságot melyben végre kiderül veled együtt az asszonynak valók java már rengeteget hágott kiélvezve azt a szabadságot mely ezután csak ilyen-olyan furcsa szektabelieknek adatik a kötésbe kényszerült pára pedig vagy nagyokat sunyít vagy felborogatja gondosan kitervelt fészkét netán gyilkos indulatokkal kezdi fenni böllérhosszúságú kését hogy a bosszúról le ne maradjon ha kissé metaforikusra látgyítom a képet magam is túlestem már néhány idegborzoló kalandon mikor a végtelennek tűnő áhítat hullámvonata meredek zuhanásba váltott fojtottam volna meg puszta kézzel az egész elzüllött világot ha az utca túlsó oldalán jólesően összeborulva ment az épp engem rövidítő drága mint egy kurva jóképű srácokba nyakig belebújva s én tébolyba feszülve-lazulva nem tudtam mérni az érzelmi nyomás csupán elvakult birtoklási vágy vagy egy nagy végzetes szerelmi úthenger mely vertikálisan végleg lefalaz s nélkülem már nem is marad érző kebel a kárpátok alatt csak hamis széptevők kaján csábítók aljas szoknyapecérek és mákonyos ledérek násza hemperegve a csajjal egy léha éjszakára őszinte bábeli zűrzavaromat sorra leborogatva hát akkor anyáink nyárspolgárra falvédőinek mi marad a végső haszna kinek turbékoljanak holnap a kék fo-

nállal gondosan öltött göcsörtös galambok persze az ösztönös folklór ezen a szinten már ne nagyon haladjon hiszen lassan beérek szenzibilisen is valami zavaros modernségre kacsingató mába hol már se döcögő szekér se a párválasztás színes pántlikája de a buzi még lapul csak festett primadonnák sóhajtoznak borgőzös színészklubokban a szabad szerelemre mi kívülállók meg csodáljuk de ha hazabotorkálunk hajnal este gesztusainkban visszük a tanultat belül még el is hisszük ez utóbbi képlet nemigen fakulhat hiába nagy a külső csábítás a fészekrakásnak is van átütő mitológiája belekapaszkodik egymásba a pár s a két messziről érkezett pára hogy legyen a magánynak némi legitimitása s az idő gyorsliftje végre felnőtté emeljen túlkeveredve végül az illanó szerelmen beérve a legnagyobb teherbírásra nélkülözés sikertelenség megalázás apró kudarc legfeljebb csak álca mert egy más szinten valakihez tartozol már nem érdekel a múltó szabadság politikai indulat átkos protokoll s kajánul nézed ahogy dísztribünök előtt hápognak a hétköznapiakban lestrapált népek integetnek az öntelt zsarnokok ebben a kis mikroklímában pillanatokig a tér-idő nagy összefüggése sincsen ott s olykor a legnagyobb élvezet ha hosszú kínládások után beszar a görcsökben fetrengő gyerek s a diadalban pároddal egymásra lestek utólag tudod ez csak festett égbolt de a zsigerekben megtapad s nincs bizonyítható reciproka

KIRÁLY LEVENTE

Ezüst folyó, arany híd

Nagyapám emlékére

*Kiásták már a sírt,
az éjjel megtelt fekete árnyakkal,
abban merül el ma drága teste,
a megtöretett, lassan eloszló.*

*Sárgára színezte a kór, várta,
legyen már vége; megbékélt egészen.
Én nem, én semennyire,
mert nem mondtam neki:
szeretlek, mindig is szerettelek,
és mindig is szeretni foglak –
e mulasztás kínja fakasztja most
könnyem, égeti lelkem;
még nem tudom, hosszú éveken át.
Ha ez az utolsó út, hát én el nem kísérem őt,
temessék el nélkülem, mert nem látok, nem hallok,
erőm jártányi sem maradt.*

*Szódásüveget meggyünk cserélni,
vaskosak, tömzsik, aljukban lötyög a döglött víz,
gyorsan fogy a perzselő nyárban.
Hatot viszünk csupán, nehéz így is,
kétnaponta fordulunk,
neki fröccshöz, nekem szörphöz kell.
Én darazsakkal harcolok, ő múlttal és jelennel:
miért kapta a sorstól, amit kapott,
amiben élnie kell.*

*Sajt kerül a kamrából, sárga és érett,
kéményfüst és sós illatú,*

önmagából sodort zsineggel kötve,
mindig én kapom jutalmul,
amiért vagyok.
A vastaghéjú kenyérből törünk hozzá,
vaj izzad a tartóban.
Minden íz nyers, súlyos és valódi,
mint odakint a levegő és a fény.

Úszunk a folyóban.
Hát, mell, gyors, pillangó – sodor a víz,
a kanyaron túl ismeretlen, varázsos világ,
a homokos partot körbeöleli az erdő.
Törülközőnkön száradunk,
egymás mellett,
kezünk szemöldökünk felett,
lassú hajót kémlelünk,
találgatjuk, honnan tarthat hová.
A világ ezüst csillogás,
mikor indulunk, aranyhíd nyílik a vízben.

Autóval visz haza, vidáman pöfögünk.
Minden kanyart ismerek,
olvasom az utat, a fák, holtágak mind
jó ismerősök, integetnek nekünk.
A bányatavak mélye elnyeli nevetésünk,
s a lápos vidékre már szótlanul hajtunk,
évszázados fák lombja ereszt koronát az útra.
A mocsár ködpárái közt siklók és szellemek
viaskodnak, hűvös van és néma csönd –
e titokzatos lények lélegzetük visszafojtják,
s miután elhaladtunk, útjuk újrakezdik.

A holtágnál horgászom:
kárász, keszeg, apró ponty akad horgomra,
míg ő compóról, kecségéről, balinról, harcsáról mesél,
s hogy egykor a folyóból mert vizet a halászléhez,
ötféle halnak húsából főzte,
a többi nyárson pirult a parázshalom felett.
Küzdött nálánál nehezebb harcsával is,
de végül a zsinór elszakadt, hiába küzdött fél napig;

*a halat ismerték a horgászok mind,
úgy hívták, az Öreg.*

*Ha apadt a folyó, a meder közepén kifeküdt
egy homokpadon, s intett az elképedt hajósoknak,
úgy bámulták, a pipa szájukból kiesett.*

*Miért lett sorsa, hogy elveszítse lábát?
Elvitte a jeges árvíz,
csecsemőt mentett,
társai a jajgató anyát fogták:
ha ő nem járna sikerrel,
csak egyikük pusztuljon,
értelmetlen halál ne keserítse lelük.*

*Ezt a beteg, romló testet,
s az idegen nevet hordta,
cipelte magával, mint ócskás a zsákját,
és most lerakta végleg.
Halált én semmilyen, de ha már:
temetést nem ilyet szántam neki.
Nem merülhet el az alvilág árnyai közt,
fekete hullámsír nem nyelheti el.
Ki ennyi terhet cipelt,
hadd szálljon fel végre,
mint a madár tavasz mámorában.
Hamuja hulljon ezüstös folyóba,
lelke keljen át az aranyhídon,
ahonnan, ha visszanéz,
ott lát engem is.*

*A meder közepén fekszem,
intek a közönyös, bölcs hajósnek,
a vámot együtt számoljuk le mi ketten
nagy, kérges tenyerébe.*

*Betemették már a sírt, benne a te tested,
a megtöretett, lassan eloszló.*

ORAVECZ IMRE

Kaliforniai fürj

39

Imruska betöltötte 12. életévét és erősen kamaszodott. Barátra, barátokra vágyott, akik természetesen csak fiúk lehettek. De a velekorú lányok iránt sem volt közömbös. Titkon nézegette őket az iskolában, az utcán. Figyelte, melyiknek van már melle és mekkora. Sulpher Springsben, ahol fürdődresszben voltak, tanulmányozta a farukat is, amelynek alakját a hosszú, bő szoknya különben még sejtetni sem engedte. De a valódi izgalmat a nagyobbak, az eladó korúak és az aszszonyok jelentették, akiknek már megvolt mindenük, sőt némelyiknek ebből-abból több is a kelleténél, ám ennek ellenére nem nagyon igyekezett elrejtteni, a ruhájával palástolni.

Érdeklődése a másik nem iránt korán kezdődött, még Toledóban. Még kiskis-kolás volt, amikor felfedezte, hogy a nőknek más a testük. Képzeleni kezdett ró-luk, és csodálkozva tapasztalta, hogy közben megkeményedik a vesszője. De már akkor is a fejlett, az érett testűek foglalkoztatták, vagy a majdnem érett testűek. Így például barátja, Juhász Bence nővéréé, akit egyszer öltözés közben meglesett. Bencét kereste náluk, de az nem volt otthon, és a lány azt mondta, mindjárt jön, várja meg a nappaliban, és eltűnt az egyik hálósobában. Véletlenül egy résnyire nyitva hagyta az ajtót, és minthogy sokáig kellett várnia, unalomból bekukucskált rajta. A lány éppen meztelenül állt a tükör előtt, neki háttal, de a tükör előlről is mutatta. Labdaforma melle volt, és tisztán látszott, hogy szőrös a lába köze. Utána többször gondolt rá, de nem lett tőle merevedése.

Annál inkább lett az anyjuktól, Mrs. Juhásztól, akit viszont sosem látott pucéran. Szép, barna, telt idomú, jó szagú asszony volt, akinek a ruha alól valósággal kiabált a teste. Addig is hallotta, de akkortól, hogy babát várt, kivált hangos lett. Megnőtt a melle, a hasa. Még sűrűbben ment Bencéékhez, de többnyire szándékosan olyankor, amikor tudta, hogy a barátja nincs otthon, se az apja, se a nővé-re. Mrs. Juhász sosem küldte el. Még olyankor sem, ha a fia történetesen horgászni ment az apjával, és esténél előbb nem várta őket haza. Kedveskedve a há-jába túrt, kaláccsal kínálta, és leültette egy sámlira a konyhában. És ő ott ült, oly-kor órákon át, és vágyakozva nézte, amint ingvállban, szál szoknyában, kipirult arccal jön-megy, főz, most, vasal vagy takarít. Még beszélgetni se nagyon beszél-getett övele, mert folyton dúdolt magában valamit, egyszerűen csak hagyta, hogy

ott legyen. Néha rápillantott, és elmosolyodott, ha találkozott a tekintetük. Olykor magára kapott valamit, és percekre kiment a házból. Ő ilyenkor felállt, kigombolta a sliccét, megnézte életre kelt vesszőjét, visszatette, és ismét leült. Mikor Mrs. Juhász bejött, úgy tett, mintha mi sem történt volna, mintha csak az orrát fújta volna ki közben.

Kedvenc tanárnője, Mrs. Hansom is tetszett neki, bár ő jóval idősebb volt és a melle is elég lapos. Viszont akaratlanul ugyan, de többet mutatott magából. Az volt a szokása, hogy ha az első padból hiányzott valaki, akkor órán felült arra, lábat pedig a székre helyezte, és úgy magyarázott az osztálynak. Mindenben konzervatív volt, de öltözködés tekintetében követte, olykor még meg is előzte a divatot. A szokásos, szinte kötelező, bő, hosszú szoknya helyett térdig érő, szűk, rövidet hordott. Az anyag átadása vagy az átadást meg-megszakító fegyelmezés közben olykor szétnyílt a térde, és elfelejtette összezárni. Így a combjai közé lehetett látni, be egészen a bugyijáig, de combközépig mindenképpen. Nem mindenkinek, csak a közelben ülőknek, így Imruskának is, sőt, neki leginkább, mert közvetlenül vele szemben volt a padja. Ettől ugyan nem lett merevedése, se helyben, sem otthon, amikor felidézte, de módfelett szerette ezt a sejtelmes, befelé elkeskenyedő, V-alakú alagutat. Ha sokáig nézte, olyan volt, mintha benne lenne, mintha belülről tapogatná. Jó lett volna azt is látnia, mi van a barlang torkában, de a bugyi eltakarta. Emiatt olykor bosszankodott, és remélte, hogy Mrs. Hansom egyszer nem vesz fel bugyit, ám ez sosem fordult elő. Mindamellet világos volt előtte, hogy van ennek jó oldala is. Olyannak képzei a bugyi mögötti zárt területet, amilyennek akarja. Az is zavarta még, hogy nem csak neki van a combok közé betekintése, hogy osztoznia kell a látványban másokkal is. És nemcsak azzal, aki mögötte ül, hanem a hátrább ülőkkel is, az egész padsorral, akik úgy jutnak hozzá, hogy felállnak akkor is, ha nem kérdezik őket, vagy szólásra jelentkeznek ugyan, de végül nem mondanak semmit, vagy ha mégis, annak semmi köze ahhoz, amiről Mrs. Hansom beszél.

Miután megérkeztek Santa Paulába, ez a két nő sokáig hiányzott neki. Először Mrs. Juhász emléke halványult el, Mrs. Hansomé csak azután. Volt tanárnőjéé tovább élt benne. Valamiért átvette Bence anyjának szerepét. Azzal a különbséggel, hogy rá gondolva csak akkor lett merevedése, ha először le-fel tologatta a vesszőjén a bőrt. Erről azonban azt hallotta, hogy önfertőzés és súlyos bűn, ezért később elhagyta. Attól kezdve beérte azzal, hogy titkon megfordult minden aszszony vagy kisasszony után az utcán, és sóvárogva nézte, mint villan ki bokájuk, ring csípőjük, vagy táncol a mellük. Legjobban a mellek búvölték el, különösen a bolti eladók mellei, amint előre buggyannak a blúz alatt, mialatt gyanútlanul a pult fölé hajolva kiszolgálják őt. Hogy ez minél sűrűbben megtörténjen, ha az anyja több dolgot vetetett vele, némi közbenső időt hagyva mindegyik tételért külön ment be a boltba.

Kárpótlásul valakit azért mégis kiszemelt magának, Miss Carrie Fleishert, a mennyiségtantanárukat, egy arányos, vékony testű, fekete hajú, fiatal nőt. Kis melle volt, blúzát nyakig begombolva hordta, és sosem ült fel a padra. De ha felült volna, akkor sem mutatott volna lent magából semmit, mert mindig hosszú szoknyát viselt. Szigorú, merev teremtés volt, de bujkált valami leplezett vágyakozás, kielégítetlenség a tekintetében. Imruska túl fiatal volt ahhoz, hogy ezt megfigyelje, és őt különben is csak a teste érdekelte, az, ami a ruhája alatt van. Elképzelte a mellét, hasát, farát, combját, a combja belső oldalát. Nem vetkőztette le, de minden órán kigombolta magában a blúzát, vagy rövid szoknyát adott rá, hogy lássa legalább a lábát, a térdét. Iskolán kívül nem gondolt rá. Hidegen hagyta, mintha nem is lenne. Egyszer, mikor Sulpher Springsbe kirándult az osztály, és ő kísérte őket, fürdődresszben is látta, és megállapította, hogy a fara pont olyan, mint amilyennek képzelte, esett, lapos. A mellét viszont jobbnak találta. El is határozta, hogy azontúl másként viszonyul hozzá. Otthon is gondol rá, legalábbis a mellére, azt gondolja róla, hogy gömbölyű, és ha nincsen rajta melltartó, járás közben talán rugózik is kissé. Hátha beindul tőle, hátha úgy lesz vele, mint Mrs. Juhással volt. De csalódnia kellett. Képzeletében a mell sosem mutatkozott olyannak, amilyennek szerette volna. Mindig tojás alakú volt, kissé lógó, járás közben inkább himbálózott, és elmaradt a kívánt hatás. Ejtette hát, és Miss Fleishert visszatessékelte az iskolába. Kissé neheztelt rá, egy darabig nem is jelentkezett az óráján, de aztán megbocsájtott neki. A mellével azonban nem foglalkozott többé, azontúl az altestére összpontosított.

Így ment ez sokáig, mígnem ráeszmélt, hogy ott vannak a Murányi-lányok is. Sokkal fiatalabbak, mint Miss Fleisher, de mégiscsak nők. Már Toledóban is izgatták, de ott nem szorult rájuk, itt meg, hogy eleinte alig látta őket, félig-meddig megfélemedezett róluk. Különösen az idősebb, Ágnes gyűjtotta fel a képzeletét. 16 éves volt, nagylány, szinte felnőtt. Ha szülei nem hozzák ki, Szajlán már férjhez ment volna. Már kérője is akadt. Leveztek is egy darabig. Úgy volt, hogy a legény utána jön, de Ágnes egyre ritkábban írt neki, míg végül megszakadt a kapcsolat. Korán befogták, és fiatal testét erőssé, szívóssá alakította a munka. Fejlett melle volt, formás lába, fehér bőrre, szeplős arca és kék szeme. Varkocsba font sötétszőke haját még Toledóban levágatta, a hosszú szoknyát rövidre cserélte, nem viselt melltartót, szűk felsőrészeket hordott, hogy jobban érvényesüljön a melle, amelyből láttatott is valamennyit, ha blúz volta rajta, mert középtájtól felfelé nem gombolta be, úgy tett, mintha magától gombolódott volna ki.

Imruskához módfelett kedves volt, valósággal kényeztette. Már Toledóban is vonzódott hozzá, mikor eleinte náluk laktak, de azután is, mikor el-eljött hozzájuk segíteni az anyjának, vigyázni a kistestvéreire. Mindig homlokon pusztalta, megkérdezte, hogy van, mi újság az iskolában, megsimogatta az arcát, és úgy általában minden alkalmat megragadott, hogy megérintse. És itt is kitüntette figyelmével, miután ismét elkezdett hozzájuk járni. Nagy, izmos, meleg keze volt

kissé érdes tenyérbőrrel, és jólesett, mikor megsimogatta vele az arcát, aztán megszorította a kezét, vagy a vállára tette, és maga felé húzta őt, mialatt kissé megemelte a térdét, és neki nyomta a combjának. De ha távozásig nem is foglalkozott vele többé, akkor is rá-rápillantott közben, és cinkosan elmosolyodott, mintha ha ők ketten összetartoznának, mintha volna valami közös titkuk, vagy tartogatna számára valami kellemes meglepetést.

Imruska úgy ítélte meg, mindene rendes neki, melle, fara, de jelenlétében, az anyja társaságában nem mert igazán a testére gondolni. Úgy vélte, rokonnal nem tehet ilyet, és félt is, hogy észreveszik rajta, meglátják a szemén a vágyakozást. Mindig megvárta, amíg elmegy, aztán behúzódott valamelyik szobába, és próbálta maga elé idézni, milyen lehet valóságosan is a melle, gömbölyű-e, hegyes-e, mekkora a bimbója, olyan halványbarna-e, mint az anyjáié, mert ha olyan, akkor az neki még jobban tetszene.

Olykor annyira elmerült a mellében, hogy a farához, combjához már el sem jutott. Mikorra azok kerültek volna sorra, rendszerint utána jött valamelyik testvére, vagy hívta az anyja. Éjjel az ágyban lámpaoltás után nem zavarta senki. Ám ott sem mindig tölthetett annyi időt Ágnessel, amennyit akart. Megegett, hogy váratlanul elnyomta az álom, és ráadásul a legizgalmasabb részleteknél, és csak reggel eszmélt rá, hogy dolgavégezetlenül aludt el. Szerencsére néha álmodott is vele, ami jobb volt, mert olyankor Ágnes mindig pucér volt, és mindent akadálytalanul szemügyre vehetett rajta, mialatt ott ült a nappalijukban. Nem is értette, hogyan jöhetett hozzájuk ruhátlanul, és az anyja miért nem tiltakozik ellene. Ez viszont azzal a hátránnyal járt, hogy ilyenkor rendszerint felébredt, felébresztette a vesszője, és nem bírta újból elaludni, amíg le nem lohadt.

A kereset csábításán túlmenően ez is közrejátszott abban, hogy a Limoneriához ment dolgozni. Ágnes ott ugyan munka közben nem nagyon foglalkozott vele, de igyekezett úgy beosztani magát, hogy többnyire a közelében lehessen. Ha úgy adódott, hogy történetesen egyazon fáról szedtek, addig nyomult feléje, míg egészen mellé nem került, és mintha csak véletlen lenne, ugyanazért a citromért, narancsért nyúlva össze nem találkozott a kezük. Vagy ha fent volt a fán, jómaga pedig alatta a földön, nem bánta, ha alája lát. Bár nem sokat látott, mert mindig bugyi volt rajta. Még a combjaiból is keveset, mert ahogy mozgott az ágakon, a hosszú, bő szoknya – munkában olyat hordott – hol erre, hol arra csapódott közben. Ilyenkor néha segítette is neki. Mielőtt a következő fához mentek volna, átrakott pár szemet a gyűjtőtárisznyájából az övébe, hogy több legyen benne, hogy hamarabb megteljen a ládája az átadóhelyen.

Délben, ebédszünetben több figyelmet szentelt neki. Ők négyen, ő, Ágnes, Ágnes húga, Boris és az anyjuk mindig együtt ettek. Alighogy a kiszemelt fa alatt félrerugdosták a hullott gyümölcsöt, és leült a földre, Ágnes máris mellé telepedett, néha olyan közel, hogy összeért a testük. Kiszedte a dinnerpailéból, amely az apjáié volt Toledóban, kicsomagolta neki a szendvicseit, vagy azt, amit az anyja

éppen beletett, és egyenként a kezébe adta. Mikor végzett, mindig megkérdezte, éhes-e még, és ha az volt, adott neki a magáéból, néha még meg is etette, mint egy kisgyereket. Nem zavarta, hogy ott van az anyja, a húga. Bár azok szemlátomást nem találtak semmi kivetnivalót ebben az anyáskodó törődésben. Vagy esetleg találtak, de úgy tettek, mintha nem vennék észre. Még a kulacsát is kiásta neki a földből – elföldelték, hogy kevésbé melegedjen meg benne a víz –, meg-itatta, aztán összehajtotta az asztalkendőjét, és helyette elrakott mindent. Utána vetettek valami ruhadarabot a fejük alá, és ledőltek szundítani. Az anyja és a húga kissé odébb húzódott, de Ágnes mellette maradt. Az oldalára fordult, szembe vele, felhúzta a térdét, két kezét a feje alá tette, lehunyta a szemét, és máris aludt. Ő is így cselekedett, de sosem bírt elaludni, ébren tartotta Ágnes közelsége. Nézte őt, nappirította arcát, nyakát, melle, csípője vonalát, kidudorodó térdét, és mindig arra gondolt, ha ők itt most csak ketten lennének, akkor neki csupán ki kellene nyújtania a kezét, és bárhol megfoghatná, talán még a szoknyája alá is nyúlhatna, ha nem ébredne fel. Vagy ha felébredne is, biztosan nem bánná, talán még bátorítaná is, hisz olyan jó hozzá.

Mindamellet Ágnest a nagyobbak, a legények is érdekelték, de még a házas férfiak is, akiknek családi állapota felől nem lehetett kétsége, hiszen ott volt velük a feleségük is, akivel együtt dolgoztak. Őket is észrevette, velük is beszédbe elegedett, barátkozott munka, leadás közben. A jóképűbekkel meg egyenesen kacézkodott, illegette, riszálta magát előttük, sikamlós megjegyzéseikre sikamlósan válaszolt, és közben dévajul nevetett. Különösen a magas, karcsú, hetyke bajszú mexikóiakra bukkott, akik amúgy is tették neki a szépet. De eddig még egyikkel sem kezdett ki, talán az anyja jelenléte miatt, de az is lehet, hogy azok általános lenézettsége folytán. A japánok társadalmi megítélése kedvezőbb volt, azokat mégsem kedvelte. Taszította, hogy olyan alacsonyak, sárgás színű a bőrük és ferde vágású a szemük. Meg volt győződve róla, hogy e két utóbbi tulajdonságuk egyértelműen azt bizonyítja, hogy az ördöggel cimborálnak.

Imruskának mindez rosszul esett, de szentül hitte, hogy ennek ellenére csak ő kell neki. Mégsem mert kezdeményezni. Pedig megtehetné volna, hogy munka közben, mikor senki sem látja, hozzá bújik, vagy utána lopakodhatott volna, mikor a latrinához ment szükségét végezni. De csak várt, noha Ágnes tovább bátorította. Egyik ebédszünetben vizelhetnékje támadt, és felkelt mellőle. Nem bírta volna a latrináig visszatartani, ezért kissé közelebb könnyített magán a fák alatt. Ágnes követte. Ő nem vette észre, hogy ott van mögötte, csak arra figyelt fel, hogy csorog valami. Oda nézett. Ágnes volt az. Mikor utolérte őt, és látta, hogy pisil, kissé távolabb maga is leguggolt. Nem annyira a szükség kényszerítette erre, hanem inkább a szándék, hogy erősítse benne a bizalmat maga iránt, és egyúttal cselekvésre is ingerelje. De nem jól sült el a dolog. Imruska így látva őt, megijedt és sliccét be sem gombolva elfutott. Ennek ellenére ösztönösen érezte, hogy ez újabb kihívás volt, és most már történnie kell valaminek.

És történt is, Ágnes jóvoltából. Megelégette a maflaságát, és másnap ebéd után, mikor visszatértek ahhoz a fához, ahol abbahagyták a munkát, hirtelen magához rántotta és szájon csókolta. Majd ugyanolyan váratlanul elengedte, és szó nélkül tépdiesni kezdte az ágakról a citromot. Imruska, ha álmodott volna már ilyet, azt hitte volna, hogy álmodik. De így csak olvadozott a gyönyörtől. Ágnes szája forró volt, az ajka puha, selymes. Már nem volt a száján, de olyan volt, mintha még ott lenne, mintha ott maradt volna. Csak állt kábultan, és nézett Ágnesre. Az erre gyengéden megfogta a kezét, és azt mondta:

– Ez csak a kezdet, lesz folytatás is.

És elengedte a kezét, majd látva, hogy Imruska még mindig nem mozdul, hozzátette:

– Nem most, te csacsi. Itt nem lehet. Meg különben is dolgoznunk kell. Gyere, na, szedjed te is.

Egy másik alkalommal pedig ebéd közben azt súgta a fülébe, hogy jöjjön utána. És ő ment. Nem mindjárt, várt egy kicsit, hogy ne legyen feltűnő. Már végeztek az evéssel, alvás következett volna, már neki is készültek. Először nem találta. Azt hitte, más irányba ment. Bolyongott egy darabig a fák alatt. Már vissza akart térni, amikor Ágnes hátulról befogta a szemét. Gyorsan megfordult, és mielőtt még bármit tehetett vagy mondhatott volna, hirtelen magához ölelte. Az arca egy magasságba került a mellével, és hozzá nyomódott. Érezte, hogy keményebb, mint gondolta, és süt a blúzán keresztül is. Ágnes nevetve a hajába túrt, és elengedte. Nem csókolta meg. Pedig ő szerette volna, ha megint megcsókolja és csokolóznak. Ez elkedvetlenítette. Ágnes látta rajta a kedélyváltozást. Erre megpaskolta az arcát, és megint magához vonta, de most már szorosabban. Hátul átfogta a derekát és úgy. Most a combjait is érezte, a hasát, a hasa melegét. Így álltak egy darabig, összesimulva, összetapadva. Aztán, mint aki hirtelen ráeszmél valamire, Ágnes felsóhajtott:

– Jim, Jim! – majd ellökte magától.

– Na, menjünk vissza, de külön – mondta még.

A rákövetkező héten egyik ebédszünetben Imruska megint vizelni ment, és Ágnes ismét utána osont. Most már nem jött olyan zavarba, igaz, Ágnes ezúttal nem pisilt. Csak megállt, kissé odébb, megvárta, amíg befejezi, aztán odajött hozzá. Szájon csókolta, majd megfogta az egyik kezét, és a mellére helyezte. Imruska nagyon izgatott lett, még a keze is remegett. De jó volt, hogy a mellén volt, így a blúzon keresztül is, jobb, mint mikor az arca nyomódott hozzá. A másik mellére már maga tette rá a kezét. Ágnes közben lehunyta a szemét, majd kinyitotta, lefejtette magáról a két kezét, és azt mondta, hogy a blúza alatt is megfoghatja. De nem most, nem itt, hanem otthon, náluk, a 12. utcában. Holnap reggel induljon el otthonról, de ne ide jöjjön, ne a Limoneriába, hanem hozzájuk. Itt meg szóljon ma a foremannak, hogy kihagy egy napot, találjon ki valamit, miért. De az anyjének ne árulja el, nehogy utána megkérdezzék az anyját, hogy hol volt ekkor

meg ekkor. Ő betegnek teteti magát, és otthon marad. Az apja miatt ne aggódjék, most nappalos, de különben se jön haza nappalra, mint az ő apja, ha éjszakás. Náluk rendesen megfoghatja a mellét, azt csinálhat vele, amit akar, még meg is csókolhatja.

Imruska úgy tett, ahogy Ágnes mondta. A Limoneriánál nem volt szokásban, hogy egy munkás egyszer jön, egyszer meg nem. Csodálkozott is a foreman, de nem rúgta ki, mert éppen kevés volt az emberük. Másnap otthon megreggelizett, magához vette a dinnerpailét, és annak rendje és módja szerint felkerekedett. Egy darabig a Palma Avenue és a Fagan barranca közti terület felé tartott, ahol azon a héten dolgoztak, de a 6. utca után elkanyarodott észak felé, és a Santa Paulán visszajött a 12. utcába közben ügyelve arra, hogy senki ismerőssel ne találkozzék, főként Mrs. McCrayjel ne, aki tudta, hogy most merre szednek, mert az anyja minap elújságolta neki.

Körülnézett, mikor a ház elé ért, amelyben Murányiék laktak, és várt a tornáccon, mielőtt bekopogott volna. Ágnes ajtót nyitott, de nem engedte be mindjárt. Előbb ő is meggyőződött róla, hogy nincs kint egyetlen szomszéd sem, és az ablakok mögül sem leskelődik senki. A nappaliba vezette, amely egyúttal a lányok hálósobájául is szolgált. Leültette az egyik heverőre, amelyről a takarót kivéve gyorsan eltávolította az ágyneműt. Rövid szoknya volt rajta, és ahogy mellé hupant, úgy felcsúszott az alja, hogy a combjából is kilátszott egy darab. Nem húzta vissza. Fölül vékony blúzt viselt, szinte áttetszőt, félelmet kigombolva, és valószínűleg is látszott az egyik fél melle. Imruskához hajolt, a szájára illesztette a száját, átkarolta és magához húzta. Hosszan csókolta, közben a szájába dugta a nyelvét is. Imruskának ez új volt, és először alig kapott levegőt, de aztán rájött, hogy az orrán keresztül kell lélegeznie. Majd úgy megtetszett neki, hogy viszonzta, és amikor Ágnes kotorni kezdett a szájában, bátran visszakotort, bár a nyelve szinte elveszett annak jóval nagyobb szájüregében. Ezt csinálták pár percig, aztán Ágnes a szabad kezével simogatni kezdte a fejét, nyakát, hátát, le egészen a derekáig.

Egyszer csak megállította a kezét, visszahúzta a nyelvét, becsukta a száját, és gyengéden lefejtette magáról Imruskát. Egészen kigombolta a blúzat, és láthatóvá vált mindkét melle. Nem volt se kicsi, se nagy, pont jó volt, igazi mell volt barna bimbóudvarral. Ágnes felszólította, hogy fogja meg. Ő engedelmeskedett. Óvatosan ráhelyezte az egyikre a kezét. A bimbó a tenyere közepe alá került. Kemény volt, keményebb, mint maga a mell. Először mozdítani sem merte a kezét, de aztán csak megmarkolta vele, és ezt a mozdulatot többször megismételte. Ágnes erre visszahúzta magához, és megint a szájára illesztette a száját. Most már nem csak kotort a nyelvével, hanem hevesen csókolta is, és nyalta közben az ajkait be-beszíva hol az alsót, hol a felsőt, és megpróbált foglyul ejteni a nyelvét. Aztán se szó, se beszéd, hirtelen oldalra dőlt, magával rántva őt, és a lábaival a heverőre villázva a lábait elnyúlt a heverőn és vele, rajta ő is. A következő az volt, hogy amennyire a szoknyája engedte, széttette a lábait és az ő fenekét megmarkolva

erősen magához szorította. Imruskának merevedése támadt, de minthogy a testméretbeli különbség miatt vesszője Ágnes hasára került, az kissé oldalt tolta magán, hogy legalább a combja gyakoroljon nyomást a szemérmére.

Így feküdtek egy darabig, majd Ágnes enyhített a szorításon. Imruska maga alá nyúlt, és a nadrágján keresztül igazított a vesszőjén. Utána birtokba vette a másik mellet is, de láthatlanul, mert továbbra is Ágnes száján volt a szája, a mellkasát meg csak annyira tudta megemelni, hogy némi mozgástere legyen alatta a kezének. Ágnes egyszer csak letolta magáról, és fürgén felpattant:

– Kelj fel – mondta –, állj oda az ajtóhoz, nekem háttal, és csak akkor fordulj meg, ha szólok.

Imruska felkelt, az ajtóhoz ment, és a kívánt módon megállt.

Ágnes gyorsan levetett magáról minden ruhadarabot, egyenként egy közeli székre támlájára terítette, majd visszafeküdt a heverőre, és magára húzta az addig félre lökött takarót.

– Megfordulhatsz.

Imruska megfordult, és riadtan látta, hogy Ágnes ruhái a széktámlán vannak, legfelül a bugyija.

– Meglepetés – magyarázta Ágnes.

Imruska csak állt.

– Na, mi lesz? Nem jössz vissza?

Imruska tétován feléje indult, de a szoba közepén megtorpant.

– Na, gyere már!

Imruska visszajött, és megállt a heverő előtt. Nem tudta, mit tegyen.

– Na, vetközz le szépen, aztán bújj ide mellém! – és bátorításképpen fellebentette a takarót.

Egy villanás volt az egész, de Imruska jól látta, hogy a combja között sötét a szőre.

– Gyere gyorsan, ne tátsd itt a szádat! Vagy nem tudsz magad levetkezni?

– De – felelte Imruska bizonytalanul.

– Akkor rajta, ne húzd az időt. Nem azért maradtam itthon, hogy csak itt állj felettem.

Imruska a székhöz lépett, és lassan levetkőzött. Mielőtt gatyáját is letolta volna, szemérmesen hátat fordított Ágnesnek, és úgy ment vissza az ágyhoz, hogy a vesszője elé tartotta a kezét.

– Nem is tudtam, hogy ilyen szégyellős vagy. Na, hadd nézzem – és el akarta húzni a kezét, de Imruska nem hagyta.

– Jól van, na. Csak meg akartam simogatni. Akkor majd később. Előbb megint megölelgetlek, és te is megfoghatsz, ahol akarsz. Majd meglátod, mennyivel másabb így, ruhátlanul. Nincs közben semmi. Az ember egészen érzi a másikat. Olyan, mintha összeforrna, egy lenne vele. Nekem elhiheted. Tapasztalatból beszélek.

Egyik kezével gyorsan felhajtotta a takarót, a másikat pedig várakozón keresztben a lepedőre fektette. Imruska behuntya a szemét, nagy lélegzetet vett, és beugrott mellé, de úgy helyezkedett el, hogy legyen köztük némi távolság. Feküdt a hátán, mint Ágnes, és moccanni sem mert. De aztán, hogy az feléje fordult, és cirógatni kezdte az arcát, lassan felengedett, mikor pedig átölelte, és maga felé fordította, hozzá bújt. Végtelenül kellemes melegség ömlött el rajta. Érezte, hogy valóban jó, hogy nincs köztük semmi, ami elválasztaná őket, hogy szabadon hozzáérhet Ágneshez, hozzásimulhat a melléhez, hasához, combjához, lába szárához, egész testéhez. Szinte megszédült ettől az újfajta közelségtől, és amikor Ágnes visszafordult a hátára, és magára húzta őt, valósággal bele furakodott, bele akart veszni a testébe. Olyan volt, mintha körülvenné, mintha felül, oldalt, a feje búbjánál, de még a talpa alatt is ő lenne, mindenhol.

Ez az érzés csak fokozódott, mikor felszólította, hogy vegye a szájába a mellbimbóját, és tegyen úgy, mintha szopna. Úgy tett. Ettől a vesszője megint megkeményedett. Most úgy érezte, Ágnes belül is van, a testében. Azt hitte, hogy ez a mennyország, hogy ennél már nincsen jobb. Volt. Legalábbis Ágnes azt akarta, hogy legyen. Kisvártatva ugyanis azt kívánta, hogy feküdjön ismét hanyatt, fejjel az ő lába felé, és simogassa azt kis kiálló részt, amely a lába közt van, a rés fölött. Egyik kezével széthajtotta ott a szőrt, a másikkal pedig oda irányította az ujját. Imruska híven követte az utasítást. A kis kiálló rész először puha volt, aztán megkeményedett. Ágnes nyögött, vonaglott. Aztán tovább akarta vezetni őt a férfiaság ösvényén. A combjai közé térdepeltette, és arra kérte, hogy tegye magáévá. Imruska ezt először nem értette, de elmagyarázta neki, mire gondol. Imruska hallotta, hogy a felnőttek így csinálnak egymással, de izgalmában valahogy elfelejtette, hogy ez azt jelenti. A résbe illesztette a vesszőjét, de nem ment bele. Mikor tolta volna, lekonyult. Ágnes biztatta, hogy próbálja meg újra, de másodszorra sem sikerült. Se harmadszorra, se negyedszerre. Mindig megmerevedett, de aztán újból elernyedtt. Imruska kétségbeesésében végül petyhüdtlen akarta begyömöszölni.

Ágnes figyelmeztette, hogy úgy végképp lehetetlen, inkább hagyja abba, mire sírva fakadt. Vigasztalta. Maga mellé fektette, átölelte, felkínálta neki a mellét, de most már az sem kellett neki. Csak feküdt mellette, elutasítóan, vigasztalanul, szipogva. Aztán megnyugodott annyira, hogy amikor Ágnes felkelt és felöltözött, hajlandó volt követni a példáját. De továbbra is lógatta az orrát, és nagyon szomorú volt. Hogy elterelje a figyelmét, a mexikóiak hamarosan esedékes fiesztájáról kezdett beszélni, de látszott rajta, hogy nem érdekli. Aztán megkérdezte tőle, hogy szomjas-e vagy éhes-e. Tagadóan rázta a fejét.

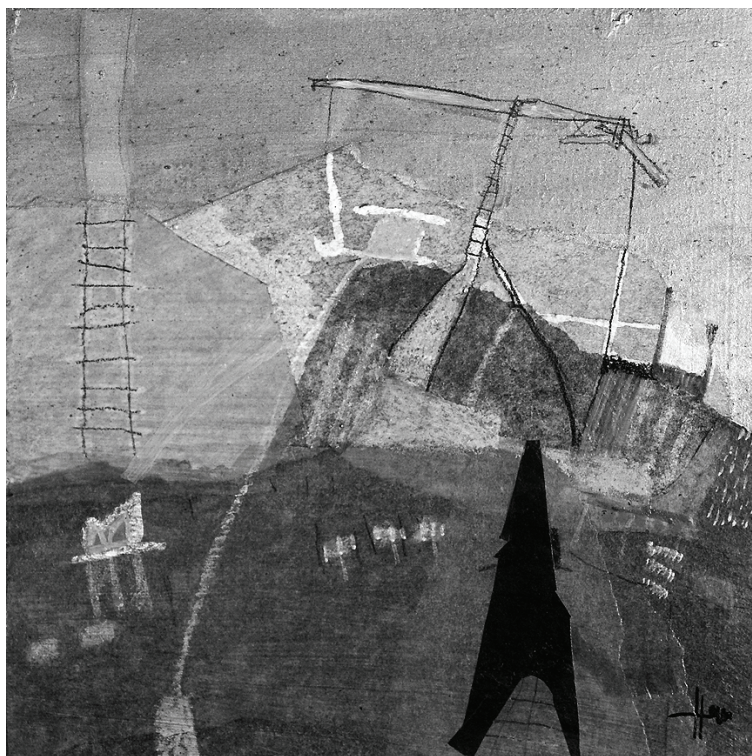
– Figyelj ide – mondta neki anyáskodva – jövőre, ha nagyobb leszel, megint megpróbáljuk. Addig meg nagyobbakkal csinálom, de közben téged szeretlek. Vagy akár előbb is megpróbálhatjuk, mondjuk, két-három hónap múlva. Csak

nem itt, és nem hétköznapi. Hanem valahol kint a szabadban, vasárnap, vagy valami más ünnepen. Addig meg csak csókolózunk, ölelgetjük egymást.

Imruska nem szólt semmit, csak nézett maga elé komoran.

– Ne keseredj el. Fog még az menni.

Mielőtt elbocsájtotta volna, kiment a tornácra megnézni, tiszta-e a levegő. Aztán megpuszilta a homlokát, és kiengedte az ajtón.

CSEHY ZOLTÁN

Beteg faun Kurtágot játszik

*Elfonnyadt, ami volt, lóg a mohos pocak,
spájzol bőszen a test, jönnek a rossz idők.
Tükrök közt csitul el, s izmokat álmodik
perverz kéjjel a kondigép.*

*Gyárts egy jópofa sort, bontsd ki a főtt tojást,
stoppolj zoknilyukat, Berzsenyin andalodj,
nemzzél pár gyereket, szard le a metrumot,
árthat ennyi koleszterin!*

*Légy bár Endymion, álmod aligha lesz.
Van még némi remény: nézd csak, a zongorát
borostyán növi be, s lassan a zöld öröm
kottából muzsikál megint!*

Végül is...

*Végül is megölhette volna,
és ez volna a fontos itt, mert
megtehetné most is, mégis
így mondja: volna. Eleve volna.
De a volnának nincs férfiassága, erőtlen,
történeten kívüli szó,
nem tud levetkőzni,
a szótár diszpintye,
nosztalgikus tapló,
testfosztott élősködő,*

*a cégéres operagiccsek vakbele,
magakelletőn táncol, mint egy nőimitátor,
mint az előbbi képzavar
az ábécé kombinatorikájába tébolyulva.
Elképzelte, ahogy lassan,
eltökélten, teátrálisan felemeli a kést,
megcélozza a konkrét szívet,
a nagy piros egészet,
innen már csak szelektív izommunka.
Pár ismételt döfés (persze, a zene ritmusához igazítva).
Felemeli a kést,
– és azonnal le is teszi.
Végül is nem vért akart, csak egy kevéske bátorságot.*

Akkor még nem ismerte Don Ottaviót

*Akkor még nem ismerte Don Ottaviót,
a tragédia fortyogását és lassú eliszaposodását,
csak a kezét nézte, ahogy lelógott az ágyról,
furcsa, önmagáért való kéz,
ami a nézést illeti, maximum öt percre érdemes,
azonnal felfutsz rajta a hónaljig,
de már könnyök tájt érzed a szagát.
A sós kölnit jobb helyen kakaóval öblítik le.
Tíz perc múlva notte e giorno fatica,
a kormányzó lányának szobája, a commendatore,
Donna Anna sikolya, az öreg vére
és a szép Ottavio, aki, mint rendszerint este héttől
a világ nagy operaszínpadain,
most is bosszúra kész,
nincs benne fikarcnyival több
elszántság mint a leitatott parasztlányban.
Majd megtudod, milyen,
amikor bicepszen,
jól hangolt éjeken előbb kissé bátortalanul,
de annál szívszorítóbban ordít fel a kék oroszlán.*

Carmignola Pienzában hegedül

*Az ilyet villámlás előzi meg,
mint amikor a réten szaladgált a hatalmas toszkán táj abroszán,
egy poétikusabb nyelvezet mezőin,
a tehénlepénnyel beszórt metaforák közt,
és egyszer csak ott állt a vízparton, a folyó lenn,
és nem mer beugrani.*

*A karpánt alatt gyűrött, izzadt szőrszálak,
végeredményben egy teljesen modellálhatatlan test,
ráadásul agyában egy minden részletre kiterjedően
kigondolt, felvehetetlen hegedű
céltalan jelenléte.*

*A hegedű képzetének hegedűje.
A képzet hegedűjének képzete.
Oda-vissza.*

A levakart állatbőr

CSEHY ZOLTÁNNAL ORCSIK ROLAND EMILEZGET

Date: Wed, 12 Jan 2011 09:14:38

From: Roland_Orcsik<orlando@...hu> **To:** Zoltan_Csehy<zcsehy@...sk>

Subject: Interjú

Nemrég jelent meg negyedik köteted Homokvihar címmel. Szinte a teljes kötet az általad hallgatott zenék reflexiója. Korábbi munkáidba nem folyt ennyire bele a zenehallgatás, a zenéről való gondolkodás. Mióta íródtak az új kötet versei? Kisfiús sóvárgásaid megvalósulása ez a kötet?

Date: Mon, 17 Jan 2011 17:52:38

From: Zoltan_Csehy<zcsehy@...sk> **To:** Roland_Orcsik<orlando@...hu>

Subject: Re: Interjú

Az antikvitásban még a költő és a zenész, zeneszerző tevékenysége szorosan egybetartozott, sőt egy személyben bontakozott ki: még a műfajokat is a metrum és a zenei kíséret milyensége határozta meg. Az elégiához a fuvolakíséret, a homéroszi eposzhoz négyhúros phorminx illet, az apollóni műfajokhoz lüra, kithara, a dionüszoszhoz pl. dob, illetve barbitosz. A zene és a szöveg szétválása azonban korántsem jelenti a szövegzene halálát, sőt! Minden vers zene is, a nyelv sem létezne zene nélkül, a hangzás pedig folytonosan megelőzi az értelmet, ezért sokszor értelemszerűen fontosabb is. Tavaly szerbre fordították néhány versemet, majd felolvastam magyarul is a disztichonokat: dánok, hollandok, amerikaiak és szerbek jöttek oda hozzám, és el voltak ragadtatva a zenétől. Időbe tellett meggyőzőm őket, hogy ennek értelme is van, nem pusztán fülévezet céljából születtek. Korábbi köteteimben elsősorban az antik metrumkincsre fókuszálva zenéltem, most kipróbáltam, milyen zenei megoldások működtethetők az úgynevezett szabadvers erősen szimfonikus terepén, s ehhez, természetesen a (szinte) kortárs zene általam kedvelt szerzőit hívtam segítségül, mindenekelőtt Boulez, Berio, Ligeti, Glass vagy Eötvös Péter világát. A versek egy szerény része még egyetemista koromban fogant, zeneileg ugyanis meglehetősen inspiratív környezetben éltem: Melos–Étos címmel rendszeres fesztivál szállította Pozsonyba a legjobb kortárs zeneszerzőket, Messiaentól, Cagen át Ligetiig, a legutóbb pl. Kancheli és Andriessen járt nálunk.

A kötet két könyvből épül fel, s tíz ciklusból. A 2006-os Hecatelegium köteted száz elégiából állt. A mostani kötet számszerű felosztásának van az előző könyvedhez hasonló jelentősége?

A könyvekre való felosztás antik gyökerű rájátszás. A számok természetesen kardinális szerepűek a kompozíciókban, még akkor is, ha általában észrevétlenek maradnak az olvasó előtt: a számok gyakorta materializálnak lényegi felismeréseket, Püthagorasz például az akkordok hangközeit természetes számok számarányaival írta le: egy ennyire elvontnak tetsző dolog mégis kézzelfoghatóvá válhat. A *Hecatelegium* Apollón és a kilenc múzsa

védnöksége alatt állt, a *Homokvihar*ban észrevétlenebbek a matematikai arányok. Kortárs zenei tapasztalat, hogy még az ember által már nem érzékelhető zenei szabályosságokra is érdemes lehet odafigyelni. Természetesen a mostani kötet felosztása sem véletlen, dramaturgiai ívet követ, középen az Orpheusz-mítosszal. A számok szerepe sem elhanyagolandó, de a kisebb egységekben van igazán jelentősége.

Az antik mítoszvilág a mostani kötetekben is fontos szerepet kap, főleg a kötet második könyvében. Ez szakmai ártalom vagy mánia?

A mítosz és történelem kapcsolata érdekelt elsősorban: létezik-e a kettő közt különbség? Úgy néz ki, nem igazán. A mítosz szakralitása elveszett, ezt jólesik visszasírni: rámutatni arra, hogy a mítosz nem mese, hanem félelemmel vagy csodával terhes véres valóság. Delphiben ki nem hiszi el, hogy hatalmas isten Apollón? És a tengeri viharban ki nem látja Poszeidónt? A történelmi tudat a mítosz ellen küzdött, és belefáradt, mert nem talál gyönyört a szentségtörésben. Ha elmesélem, mint pl. ebben a könyvben Heliogabalus császár történetét, hitelesebb tudok maradni, ha hiszek a mítoszokban. Nincs két ember, aki ugyanúgy meséli el ugyanazt a történetet, mért higgyünk hát a történetírónak jobban, mint a költőnek, aki ezt még tudatosítja is? A mitológiát ráadásul hajlamosak vagyunk meseként tálni, de képzeljük csak el azt, hogy milyen primitív szintre juttatnánk pl. a keresztény dogmatikát vagy a bibliai történeteket, ha olyan zanzásítva és leegyszerűsítve mesélnénk el, mint ahogy azt az antikvitással teszik a lelketlen mitológiai kézikönyvek és képes enciklopédiák. A mítosz alapvonásaiban szent és variánsaiban is örök, a történelem szentségtelen és mulandó, hacsak nem válik mítosszá.

A Homokvihar a magyar irodalomban egyedülállóan foglalkozik a zenével: a kortárs zene szerkezeti megoldásai (szerializmus, minimalizmus, punktuális zene stb.) a versszerkezeti elvben is tükröződnek. A kötet tükörszerkezetet mutat: a kezdő és az utolsó darab egy-egy hosszúvers. Milyen további törvényszerűségek működnek a kötetkompozícióban?

Minden egyes szöveg speciális zenei karaktert nyer. A *Cage Pozsonyban* például vérbeli időzárás költemény, azaz pontosan megszabott időkeret áll a szavaló rendelkezésére (összesen 10 perc), akinek e kereteken belül kell gazdálkodnia a szöveggel, illetve a szövegmondást kiegészítheti más kísérőjelenségekkel, de szigorúan csak a megadott intervallumot kitöltve. Mindeközben az egyes egységek (percek) mind-mind egy-egy ismert Cage-mű hangulatát, világát próbálják meg felidézni. A *Webern halála* című hosszúversben viszont Webern világát próbáltam meg modellálni: azt a csodát, ahogy már az antik szerzők is képesek voltak felfedezni a tárgyi valóság misztikus arányösszefüggéseit. Ezért is kezdem természeti képpel: „Hány virágot tudnék kitalálni,/ amíg tart a kijárási tilalom...”, majd a tizenkétfokúság természetességének tudata következik, aztán a tizenkettes szám misztikuma, és Webern egyik előadásának zárlata, a Sator-négyzet, melyből pl. két Pater noster és két Alfától az Omegáig rakható ki görög kereszt alakban, és még akkor ott a 73–55–64–55–73-as numerológiai összefüggés költői lehetősége is, mely a betűk számértéke alapján alakul ki, s a számjegyek összege minden esetben 10. Ezért szerepel pl. tízszer a szövegben kiemelve az Arepo szó, vagy épp a mágikus négyzet bousztropedonjainak következtében ezért fordul meg néhány kulcsszó („a tizenkét teknézt”). A szöveg persze a Reihe, a tükörfordítás, a rák és a tükörrák zenei gesztusaival is eljátszadzik a maga mód-

ján. Még mielőtt azt hinnéd, teljesen meghibbantam, hadd magyarázkodjam picit: a szám-kombinációs latin verskötetekkel kapcsolatban, illetve Vergilius és Horatius elképesztő matematikai összefüggéseket mutató ciklusainak esetében egy előadás során megjegyeztem, lehetséges, hogy mindez túlspekulálás, és a szerző nem tudott róla, de akkor csaknem a kozmoszt uraló misztikus harmónia rejtélyes démona csempészte ezeket az egzakt matematikai összefüggéseket a kiválasztott költők műveibe? Ezek szerint a véletlen nemcsak zenész, mint Cage óta tudjuk, hanem matematikus is. Van sajátos játék a Messiaen-féle ultrakonstruktivizmussal is a Messe de la Pentecote nyomán, a Glass-féle anti-librettókkal, az operarecenziók világával vagy a John Corigliano-féle stílusrétegzési technikákkal. Persze, ez nem kell, hogy az olvasót érdekelje: a szöveg ettől még jó és rossz is lehet. Engem viszont foglalkoztat a mögöttes konstrukció, legyen az tudatos vagy a véletlen bevonásával kialakított, e téren betegesen klasszicista vagyok.

A Homokvihar mottója: véletlen, kiszámíthatatlanság. Ez azt jelentené, nem kell feltétlenül lineárisan olvasnunk a könyvedet? Bárhol, bármikor, bárhogyan?

Egy verskötetet amúgy sem szokás lineárisan olvasni. Elsőre. Ha megtetszik, akkor elolvassuk lineárisan is. Ez különösen azért fontos, hogy azt a szövegtörténést, azt a narratívát is érzékeljük, amely a szerkesztésből adódik, és a szövegegységek fölött bontakozik ki. Ma már nem nagyon divat a vegyes kötet, ma még a versköteteknek is körvonalazható tárgyuk szokott lenni: ez az, amit jobb híján a líra elregényesedésének nevezek, a mai költő mintha prózaíró (is) akarna lenni, mintha egy regény morzsáit, szilánkjait szórna szét a könyvében.

A véletlenszerűség ellenére kísértetiesen kezdődik a kötet: Webern halála. Ez úgy hangzik, mint egy zenei korszak, illetve egy történelmi és művészeti korszak vége. Miért volt fontos ezzel a verssel kezdeni a kötetet?

Eredetileg záró vers volt, de a tragikumra megrémített, és a *Homokvihar* című szétzilált operalibrettóval zártam, mely egy teátrális napfelkeltével zárul. Tény, hogy a kiégett pornószár modorában egy rosszhírű bárban önmagát megmérgező Phaedra múlik ki előtte, de mégis csak optimistább zenei tabló készíthető egy napfelkeltéhez. Tökéletesen pontosan megérezted, a *Webern* valóban az 1990-es évek végéről szól, és egy korszaktapasztalatot sirat és temet áttételes történetiségbe ágyazva. Az individuum szeparálhatatlanságát, az én függetlenségének lehetetlenségét, a kontextus levethetlenségét, a játékból való kijózanodást, a szabadság tulajdonképpeni lehetetlenségét. Ezért lesz alkoholista és öngyilkos Webern heroikus amerikai gyilkosa is, a tulajdonképpeni főhős, aki komikus módon megpróbálja elolvasni Webern írásait, hallgatni Webern műveit. De ő sem jut tovább a bűvös négyzetnél.

Számos zeneszerzőt, művet megidézel a kötetedben: Webern, Puccini, Milhaud, Messiaen, Schönberg, Cage, a hóbortos George Antheil, Philip Glass stb. Volt tudatosság a zeneszerzők és művek összeválogatásában vagy a véletlen döntött?

Az élmény, egy-egy zenemű közvetlen hatása, melyben a véletlen éppolyan szerepet játszik, mint a megismerésre irányuló tudatos törekvés.

A mostani kötet, mintha visszatért volna az első, 1993-as Nút című köteted Kassák-hatásához. A hozzád hasonló tudós költő, T. S. Eliot gyanúval kezeli a „szabadvers” fogalmát. Szerinte mielőtt szabadverselésbe kezdenénk, bizonyítani kell a klasszikus

formákkal való bánásmód mesterségét is. A korábbi köteteid csupa antik versformákból álltak – ezek szerint Eliot elégedetten paskolná meg a válladat. Egyetértesz vele, hogy a szabadverselés nem mehet a klasszikus versformák ismerete nélkül?

Kassákot mindig szerettem: az *Éposz Wagner maszkjábantól* kezdve a kései, már csak mintha-avantgárd Kassáig. Nálam vele kezdődik irodalmunk huszadik százada, a nyugatosok első generációját én még szívem szerint a 19. századhoz sorolnám, leszámítva Füst Milánt, de ő, Karinthytól tudjuk, csak lebeg a Nyugat körül. Elképesztő volt Kassákot olvasni már a gimis irodalomtankönyvben is, a lélegzetem is elállt. Én nem adnék receptet semmilyen költő számára: egyetlen szabályosan metrikus sor sem tesz senkit költővé, ahogy a szabadvers sem. A technikát az ember maga választja, de ha már választott, akkor annak következményei vannak. Homérosz egész életében csak hexametereket használt, és egészen jól megvolt vele.

Engem Kassák szövegeinek szabadságirányai vonzanak: és a széttartásból egyszer csak váratlan harmóniába ránduló káosz. A versbeszéd labirintusossága, mégis tökéletesen feltekerpezhető architektúrája. A szöveg ösztönlényiségének látszata.

Amikor a pozsonyi-budapesti Kalligram főszerkesztője lettél 2001-ben, vizuálisan megújítottad a lapot, populárisabbá tetted külalakilag és tematikailag, a szépirodalom nagyobb hangsúlyt kapott az elméletnél. Inspiráltak-e a lapszerkesztésben Kassák látványos avantgárd lapjai?

A vizuális arculat Hrapka Tibor leleménye, én csak a folyamat katalizátora voltam. Főszerkesztőként is abszolút módon a munkatársak autonómiájának híve voltam: a lényeg pontosan a munkatársak kiválasztásában van, ahogy a szerzőkében is. Kassák lapjai konkrétan nem inspiráltak, legfeljebb a nyitottság és a játékosság alapelve, ha tetszik a szöveg szabadságának eszménye. Az elmélet ellazítása sem teljesen igaz: nagy szerepet kapott az is a három év alatt, inkább csak az akkor divatozó ún. átlagos, tömegipari PhD-stílust próbáltam meg féken tartani, mely borítékolható terminusokkal variált, és egy-egy tanulmány inkább hasonlított valamiféle Stockhausen-mantrához, mint az irodalomhoz közeli megnyilvánuláshoz. Amikor, persze, mindez hallatlan méreteket öltött, akkor már közöltem, elvégre a paródia is az irodalom része. Igyekeztem más, szokatlanabb vagy alternatív elméletek felé nyitni.

Költészeted a szereplíra bűvöletében él: „többféleképpen megnevezni önmagát” (163.) írod A név című Heliogabalus szerepében tetszelgő versedben. Mennyire tekinted elődödnék Weöres Sándort, Kovács András Ferencet? Mi vonzz a szereplírában? A rejtőzködés?

A Pacificus Maximus nevében írt ál-Hecatelegium valóban szereplíra volt: a műfordító és a költő birkózása a szövegek tornaszőnyegén. A helyzet az, hogy maga a megszólaló én is szerep: ha megszólal, máris szerepet játszik, és nyakig benne van egy retorikában, mely könnyen elszabadul. Ráadásul az én szerepeim eléggé jól behatárolhatók az antik és a reneszánsz hagyomány terepein belül: KAF viszont ezerarcú lángelme, aki képes olykor kínai vagy japán költő, máskor trubadúr, harmadszor Kavafisz lenni. Én be vagyok záródva a magam latinos-görögös lehetőségeibe: ha tetszik, az én foglya vagyok, melyből nem tudok kitörni. Úgy gondolom, hogy a *Homokviharban* nincs szó szereplíráról: ez mind én

vagyok, én, aki elbeszél valamit, vagy épphogy elbeszél valami mellett... a sok mindenről mesélő, beszámoló én, aki időnként megjátssza magát.

Nekem a gyakori szerepjáték (és annak paródiái) igazából egy exhibicionista szerzői magatartást idéz meg. A maszk mögül olyanokat is elmondunk, amit anélkül még az istenért sem?

Ebben van valami: de elvben maszk nélkül is elmondunk mindent, csak a mikéntje érdekes. Egy határozott én-poézisnek legalább annyi titka lehet, mint amennyi tabudöntőgető exhibicionizmusa, és ugyanez a helyzet a szereplírával is. Az idős Ginsberg pl. radikális én-lírárt művelt, kendőzetlenül és maszktalanul az erekciós zavaroktól a pszichedelikus élményekig. A szereplíra is lehet zárkózott és visszafogott: lásd KAF legutóbbi kötetét.

Nekem úgy tűnik, tartózkodsz a közvetlen alanyiságtól a versben. Ha én-ként is szólal meg valaki a verseidben, akkor az mindig egy szerep jegyében történik. Ez azt jelentené, hogy semmiféle kapcsolat nincs közted, magánéleted és a költeményeid között? Te pusztán „szerzői funkció” vagy?

Van szerep is, de most alighanem több a mesélés, vagy a bizonytalanul hagyott hang, mely megszólal valamilyen utólag felderülő identitásból. Mindenki szerzői funkció, aki csak valamit is papírra vet: a lényeg az, hogy e funkció keretein belül identitásokat és autentikus hangokat is teremteni tudjunk. Vagy mire gondolsz? Az élmény konkrétságára vagy dekódolhatóságára? A valóságreferenciákra? A *Cantus arcticus* pl. finnországi élményeim versbe írása, a *Vonat* című vers gyerekkori vonatvezetői ábrándjaimról szól, a *Homokvihar* pedig az apa-fiú kapcsolatáról... A regényírótól nem várják el, hogy harminc regényen át legyen autentikusan alanyi, ellenben a költő mért legyen csak saját fájdalmának lebiggyedt ajkú lantpengetője? Borbély Szilárd pl. a legutóbb zseniális könyvet írt a szülésről, az abortuszról, a vetélésről, pedig biológiailag nyilván képtelen rá... Meg aztán az ember „alanyiságába” beletartoznak-e a képzelgések, a vágyak és az én fészkelődései saját élményeiben? Ha pl. Balassi híres szerelmi ciklusait nézzük, az alanyiság még ott is csődöt mond: a Celia-ciklusban szerepel pl. egy olyan vers is, melyet eredetileg egy Hedvig vagy Jadviga nevű hölgyhöz írt – még a versfőkből sem tüntette el maradéktalanul a másik nő nevét.

Köteleid, műfordításaid, tanulmányaid gyakori témája a szexualitás megszövegesítése. Ám a verseid nem a saját szexuális szokásaidat tükrözik, hanem a nyelv barokkos túlzásaiban gyönyörködnek. Úgy is mondhatnánk, a verseidben nyelvelés zajlik. Ez azt jelentené, hogy a nyelvelés, a képzeletbeli bujálkodás izgalmasabb kaland számodra, mint a valódi szexuális játékok?

Nagyon szórakoztató kérdés. Honnan veszed, hogy a verseim nem tükrözik saját szexuális szokásaimat? De félretéve a tréfát: a szexualitás ugyanolyan téma, mint bármi más, de én mindig többet láttam benne, s noha az irodalomban az intimitás autentikus ábrázolásának ereje a tét, mindig hajlamos voltam arisztokratikusan túlbecsülni (az örökkévalóság megtapasztalásának lehetősége, a haláltól való folyamatos rettegés kompenzációja stb.), mert eleve túlértékelem a test jelentőségét az emberi létezésben – ezt látom, de nem akarok változtatni rajta. Úgy érzem, a testi adottságaink végletesen determinálnak bennünket. Ráadásul olyan korban kezdtem a pályát, amikor a magyar irodalom emancipáci-

ós kísérletei zajlottak a tárgyban, afféle utólagos nagykorúsítás lázában égett minden, s ehhez járultam én is hozzá a magam szerény módján, különösen görög–latin versfordításaimmal és antikizáló szövegeimmel. Akkor még tétje volt egy-egy trágár kifejezésnek vagy merészebb tárgynak, s így a túlzás is jelentősebb retorikai vérteteket kapott. A nyelv erotikus testként, az olvasás aktusként metaforizálódott, és sorolhatnám az akkori közhe-lyeket, melyek még egy sima recenzióban is garmadájával fordultak elő. A zene egyébként szintén az erotika egyik fajtája. Azt meg nem igazán értem, hogy miért releváns irodalom-esztétikai szempontból például az, hogy valóban szeretem-e hátulról csinálni, vagy a péniszetemet másvalaki szájába dugdosni, esetleg belemennék-e egy bőrszerkós kikötőzős já-tékba (egyébként háromszoros határozott igen) stb. Persze, értem azt is, ahogy érzed a tudatos túlzás retorikai gerjesztődéseit, de épp ettől irodalom az irodalom: egyszerűen a testével dolgozik, és az ő teste kizárólag nyelvből van.

„A végtelenített szavakat / keresem férfiként és nőként” – a versek számodra herma-phrodituszi szövegek? Vonzódsz a hermaphrodita szubjektivitáshoz?

A test sosem volt ennyire kiszolgáltatott, mint korunkban. Az árufetisizmus piacára került test virtuális identitások és lehetőségek sokaságának van kitéve, melyek eleve meg-kérdőjelezi még a biológiai nemét is. Az idézet az *Orpheusz* című versből való, mely azt próbálta meg versbe szedni, hogy Eurüdiké lényegében kezdettől Orpheuszban volt és benne is maradt, ahogy a pokoljárás, a szétszaggatás és a megdicsőülés is. A férfiban lakozó női, az önimádatban megoszló nemi kettősség a vers tétje: a férfi testen például a mellbimbó teljesen funkciótlan, „kizárólag azért van, hogy / a férfit anyjára emlékeztesse.” Mivel férfiból és nőből lettünk, a hermaphrodituszság bennünk van, és aránya elemi szin-ten meghatározza létezésünk minden mozzanatát.

Neked tetszik a homoszexuális művészet? Ginsbergnek igazat adsz?

Egek, megint egy időtlen orvosi retorikára emlékeztető jelző! A zenénél kezdem: kb. két éve egy bécsi leszállításon vettem egy cd-t. A címe az volt: American Gay Composers. Kitűnő zenét tartalmazott, amelyek közt a legtöbbször a világon semmilyen esztétikai összefüggést nem lehet kimutatni: Cage tizenharmadik preparált zongorára írt etűdje és Samule Barber rózsaszínben pompázó posztromantikus habzenéje között mi az összefüg-gés? Csak nem az, hogy nem feltétlenül nőikkel bújtak ágyba? Egyébiránt ha a szubkultu-rális művészeti vagy művészet közeli, netán populáris megnyilvánulásra gondolsz, min-denfajta alternatív kultúra izgat, mely felhalmoz annyi értéket, hogy az képes legyen esz-köztárul szolgálni ahhoz, hogy abból újabb, de- és konstruktív művészi alapállás és érték-igény szülessen. Ezért adtam teret minden ilyesminek főszerkesztőként is. Nem szeretem, és nem tűröm a betonozós szemléletet: ahogy az emberi identitás, az emberi fizikum vagy a szellem sem tűri a bélyeget, úgy a művészet sem viseli el azt, legfeljebb ideig-óráig vagy valamely emberi gyengeségből (ilyen a mániákus rendszerigény is) fakadó ok miatt. Hogy miben adok igazat Ginsbergnek? A művészetében: jelentős felszabadító erejű korpusz. És a tartásának is tisztelettel adózom. Csehszlovákiából való egykori kitiltására (lásd a *Král Majales* című verset) úgy reagált, hogy az enyhülés éveiben és a forradalom után, inkogni-tóban ugyan, de rendre visszatért – így Pozsonyban is többször megfordult a kitiltás év-fordulós napjaiban. Mérhetetlenül naiv generáció volt az övé, mégis szeretetre méltó. Épp a minap olvastam egy angol–olasz versválogatásban Ferlinghetti *A posztmodern diadala*

című versét, összeszorult tőle a szívem, pedig kezdetben alapvetően szánalmasnak éreztem.

Egy alkalommal tiltakoztál, hogy érdekelne a pornográfia, az erotikát hangsúlyoztad helyette. Egyik tanulmányod szerint a pornográfia képes felszámolni a metanarratívák „rémuralmát”. Az erotika társadalmilag elfogadhatóbb, morálisabb? A pornónak nincs, nem lehet esztétikája?

Pedig érdekel. Kétségtelen, hogy az erotika sokkal jobban. Mi az, hogy „az erotika társadalmilag elfogadhatóbb”? Az erotika a kommunikáció, a nyelv, a zene, a képi érzékelés alapja, a társadalomban akkor is jelen van, ha elfogadja, ha nem, ugyanis nélküle nem létezhet. A szövegnek is teste van, és a korpusz meg akarja mutatni magát. A világ őseroje is maga Erósz, aki összeilleszti az összeillőt, és megtréfálja az össze nem illőt. Az erotika szó számomra a kozmikus Erószhoz tartozót jelent. A pornográfia egészen más valami: egy alacsonyabb rendű istenség birodalma, Priapusé, a megtestesült falloszé. Kommunikációja egyértelműbb, mindössze pár kombinációs, lételeme pedig pontosan valamiféle kvázileleplező technika, melynek lényegi sugalmazása szerint minden mögött „az” van, legyen az heroizmus, politikai vagy magas művészeti fenomén. A priapikus esztétika ebből kifolyólag radikalizmusával tüntet, de mivel szinte mindenre mindig majdnem ugyanazt a választ adja, idővel egyre unalmasabbá válik, még akkor is, ha elfogadjuk alapigazsággként azt, amit állít. Olykor vannak szerencsés határátlépések Erósz és Priaposz birodalma között: pl. Warhol, Pasolini vagy – hogy valóban szélsőséges példát mondjak – Bruce LaBruce egyes filmjeiben. A misztériumra, a misztikumra, a rejtélyre, valamiféle transzcendenciára való utalásra azonban szükség van, hiszen ahogy Cocteau írta: „Egy kis visszatérés Eleusziszhoz megmenti a művészetet a prostitúciótól.”

Nekem úgy tűnik, a mostani kötetedben a zenehallgatás érzékisége volt a tét a számodra. Azért van szükség a burjánzó testiség metaforáira, mert a zenéről közvetítő metaforák nélkül nem tudnál beszélni? A zene önmagában metafizikus, vagyis a vers számára is kimondhatatlan tényező?

A zene, mint mondtam volt, a szöveg sajátja, mely a vers versisége által fokozható vagy egyenesen kiemelhető. Közvetítő metaforák nélkül miről lehet beszélni? Metaforák nélkül igen, de közvetítés nélkül nem. A versről is a legkönnyebb versben beszélni, zenéről is zenében lenne célszerű. Ám a médiumok átjárhatósága igazi kihívás: ez is végeredményben a fordítás egyik fajtája, talán ez vonz abban, hogy szavakban nyilatkozzam meg a zenéről. A legmegfoghatatlanabb, legabsztraktabb művészetről a legnationalistább és legbezártabba transzformálni a lehetetlent, kétségtelenül kimerítő és felesleges vállalkozás, de a lehetetlenség tudatában is kéjes, erotikus, vonzó. Én alapvetően operarajongó vagyok, s ott a zene és szöveg viszonya egészen kézzelfogható. A könyvben szerepel két operarecenzió is (az egyik Conrad Cummings, a másik Jonathan Dove egy-egy művéről szól), melyeknek volt prózai, hivatalos változatuk is, ugyanis olykor erre a terepre is szeretek kitérni. A hagyományos recenzió verses változatát akartam megteremteni úgy, mintha egy ironikus operakalauz csevegése lenne, miközben a műbe belelátom önmagammat és a hallgatás, nézés folyamatát is tárgyává teszem az úgymond értelmező értékelésnek.

Költeményeid központi elemének tartom a játékosságot. Ugyanakkor tartózkodsz a rímek használatától, az újabb kötetekben csak itt-ott bukkannak fel. Gyűlölöd a rímzenét?

Egyelőre nem érzem úgy, hogy a rímelés az én terepem. Az antik időmérték közelebb áll az élethez, nem annyira versszerű, sőt van, aki észre sem veszi a szöveg teste mögött. Úgy van jelen, hogy nem feltétlenül hivatkozik. A rím viszont kiabál, förtelmesen hangos, és kiköveteli magának a kiemelt pozíciót: agresszív parazita, vesszen.

Németh Zoltán „intertextuális lírának” nevezi a költészetedet. Egyik versben azt írod: „olyan vagyok, mint egy többször levakart tekercs.” (Mitológia). Ez azt jelentené, hogy szövegeidben minden mondatnak van már szöveges előzménye, nincs eredeti sorod?

Nem egészen. Ez egyszerűen azt jelenti, hogy a szövegben is szöveg van, mégpedig kiolvasatlan vagy kiolvashatatlan. Hogy a legtöbbször nem látjuk, mi van egy szöveg alatt vagy magában a szövegtestben. *Kavafizkassák* című versem például tartalmaz négy sornyi Kassákot, de betűkre bontva, teljesen szétszórva egy hozzá nem illő szöveg testén. Ebben a versben láthatóvá tettem ezt a belső, rejtett szöveget a hangok kiemelésével, melyeket ha sorban egybeolvasunk, nagy távolságuk ellenére Kassák-verset adnak ki. És hány ilyen szöveg létezik más szövegekben? Morton Feldman például hangonként, szótagonként operányi terjedelemben szór szét egy Beckett-verset, mely így feloldódik a zenében: érzékelhetetlenül érzékelhetően ott van és nincs ott. Ez inkább kriptogramma, mint palimpszeszt jelleg: a hagyomány kényszerítő ereje eleve arra készíti, hogy újrahasznosítsunk. Nincs üres, csak levakart állatbőr, nem lehet egyszerűen üres lapra írni, mindig átüt valahol valami. Mint a tudaton, vagy – még patetikusabban – a lelken.

Több szempontból is posztmodern költőként szoktak számon tartani. Már egy ideje azonban a posztmodern végéről beszélnek. Ez azt jelentené, hogy a Te költészetednek is lőttek?

Ha lőttek neki, talán nem emiatt. Én szerintem egyébként még a reneszánsznak sincs vége... a most mindent ellepő vulgárrokokóról nem is beszélve.

A Hecatelegium kapcsán azt nyilatkoztad, megkísértett a prózaírók figurateremtése, a mostani kötetekben a buja császár, Héliogabalus-ciklusodat egy portré-regény romjai alcíme van. A Bárkának hónapokon át, a Literának egy hétig netnaplót írtál, ezeket a szövegeket én tárcaként is olvastam. Nem gondoltál még prózaírásra?

Nem. Viszont egy verses regénybe befogtam. *Generálbasszus* lesz a címe, és néhány éneke már készen is van. De egyelőre nem akarok róla többet elárulni. A próza más beállítódást igényel, persze, semmi sem kizárt, elbeszélni, kibeszélni, mellébeszélni nagyon szerek. Az alakteremtés, egy-egy figura életre hívása a versírás terepén is megvalósítható, és egyelőre ez kielégít.

Nagy sikert aratott a több díjas műfordítás-köteted: a Hárman az ágyban. Többször nyilatkoztad, hogy az antik művek fordításakor figyelembe kell venni a kortárs irodalom nyelvezetét. Ez azt jelentené, hogy egy idő után, amikor a mai irodalmi nyelv elavulttá válik, újra kortársiasítani kell majd a Te műfordításaidat is?

Minden műfordításnak együtt kell lélegeznie kora legjobb irodalmi termékeivel, egyébként egyszerűen halott, meg sem született. Ha nem párbeszédképes, akkor annyi.

A régi magyar irodalom tanulmányozói jól tudják, hogy irodalom és fordítás olykor elválaszthatatlanul szervesülnek: Balassinál eszünk ágában sincs némely verséről azt állítani, hogy az pl. Angerianus-fordítás, s ezt annak ellenére sem tesszük meg, hogy maga a költő latin alcímbe is vallja mindezt. A fordítást alsóbb rendűnek érezzük, és az irodalomtörténeti séma szerint ez szinte a sértéssel érne fel Balassira nézve. Ez, persze, gyermeki naivitás, hiszen a fordítás is csak akkor jó, ha a fordítás eredménye magyar versként is megállja a helyét, ha nem kegyes múzeumi tárgy, hanem mindennapi használati eszköz. Ha ez sikerül, akkor az adott szöveg ugyanúgy együtt lélegzik, avul vagy épp öröklődik az épp adott korról, mint az a vers, mely úgy mond eredeti.

Egyik tanulmányodban azt állítod, hogy: „A klasszika-filológia tehát alapvetően nekrofil tudomány.” Te az ellenkezőjét szeretnéd? Halál és muzeális por helyett élettel töltenéd meg a klasszika-filológiát is?

Meg van az töltve élettel, ha jól csinálják! És egyre többen csinálják nagyon jól. Az előítéletekkel megközelített múltat akarva-akaratlanul stilizáljuk: de ha ezt beismerjük, máris eredményesebbek vagyunk. Kevés ennyire komplex tudomány létezik, mely valóságos világszemléletet is jelent, s mely olyannyira rá van utalva az egykori valóság megszövegesüléseire. Én, bár nem lettem klasszika-filológus, sokat köszönhetek ennek a tudománynak: pontosságra nevel, szigorra és az is evidens, hogy lényegében az irodalomról való gondolkodás összes iskolája megtalálhatja benne a gyökereit, inspiratív forrását. Egy klasszika-filológus bármikor képes bármely élő irányzathoz csatlakozni, mert ő úgyszólván még a magzatburokból ismer mindent, csak újra fel kell fedeznie.

A műfordítás a saját szövegeid írásaiban is inspirált. Ezzel elbizonytalanítod a szerzői én, az eredeti szöveg pozícióját. A mostani kötetedben is találni ilyen, John Berryman és Hart Craine-verseid igazából átíratok?

Nem, saját szövegek stílusimitációs-allúziós elemekkel. Egyszerűen hódolatok. Régi darabok, még a *Hecatelegium* előttről, csak most illettek bele egy koncepcióba. A *Hecatelegium*ban tudatosan rájátszottam a fordítás-eredeti kontrasztjaira, és arra is, mi lett volna, ha pl. Janus Pannonius netán magyarul írja meg pajzán verseit. Ebben az új könyvben lényegében már lezártnak tekintettem ezt a témát, mindent elmondtam róla korábban, amit tudtam.

Kritikusként is jelen vagy a folyóiratokban. Stílusod, megközelítésmódod sokszor eltér a hivatásos kritikusokétól, sokkal szabadabban, asszociációszerűbben írsz. Olyan, mintha az impresszionisztikus stílust ötvöznéd az értelmezőivel. Egy helyütt azt írod az antik irodalomról, az volt a fontos, hogy valami ingert kiváltson. A kortársaktól is ezt várod el? Kritikáid ennek az ingernek, az olvasás élvezetének a nyomai?

Martialis írja, hogy egy irodalmi mű akkor jó, ha hatást vált ki, függetlenül attól, hogy milyen. A mű halála a közöny. Ezt vallom én is. Az én impresszionizmusom abból áll, hogy szeretem a műből magából kibontani az értelmezési kritériumokat, és nem mércét keresek, ami szerint szabdalni lehet. Lehetséges, hogy ez csapongóbbá vagy túlzottan szubjektívvá tesz, de alapvetően azt gondolom, hogy az erőteljesebb irodalomtudományi alapállás inkább szaklapba, mintsem feltétlenül irodalmi folyóiratba való. Természetesen irodalomelméleti tudás nélkül így sem érdemes hozzáfogni. Ráadásul add hozzá, hogy én kisebbségi környezetben élek, ahol a tanulékonyság és a tudásvágy mindig sokszorososa a köz-

ponténak. Egy kerek esztendeig írtam az *Új Szó Penge* című rovatát Németh Zoltán után: ez heti egy könyvet és másfél flekket jelentett, tízes skálán való pontozással egybekötve, napilap szinten. Örületes kihívás volt, de sokat tanultam belőle, és sokat tűrtem a heveny reakciók miatt is, mert időnként radikálisan kemény hangot ütöttem meg, vagy a szatirikus megközelítés volt túl erős. Azért nem mindennapi, amikor egy őrült az egyetem folyosóján ordít veled és átkoz meg a hallgatók éles figyelme közepette csak azért, mert elmarasztaltál egy könyvet. Ennyit az impresszionista stílusról és a valóságról.

Tudtom szerint, van egy folyamatban lévő köteted: Az irodalomtörténész-nő. Ez lesz a következő szerepjátékod? Meguntad a férfi-szerepet, s akárcsak a kiváló költőfeleséged, Polgár Anikó, Nő leszel a jövőben? Esetleg nevet cseréltek majd: feleséged lesz Cseh Zoltán, Te pedig Polgár Anikó egy kötet erejéig?

Az irodalomtörténész-nőt alighanem sosem fogom megírni, ez lényegében doktoranduszi éveim verses „történetének” készült, az egyetemi környezetről szólt volna. De mióta önmagam céltáblája lettem, rengeteg problémát vet fel a helyzet... Az irodalomtörténész-nő nem alteregó, hanem konkrét valóság volt, aki az ELTE-n adott elő a szerző szerepéről a régi francia irodalomban. De mivel franciául tette, nem sokat értettem belőle, ezért kénytelen voltam kitalálni, hogy vajon miről beszél, vajon ki lehet, mit remél a pályától, és attól, hogy nekem beszél...

BÍRÓ-BALOGH TAMÁS

A *Pardon...* rovat történetéhez

1

A *Pardon...* az *Új Nemzedék* című, 1919. szeptember legvégén megindított szélsőjobboldali napilapban közel két évig, gyakorlatilag napi rendszerességgel megjelenő, közös főcím alatt több rövid glosszát közlő rovat volt, melyben a cikkek névalírás nélkül jelentek meg, s azt, „hogy a *Pardonokat* ki írta és/vagy szerkesztette, az *Új Nemzedék* soha nem fedte föl. Akárki írta és/vagy szerkesztette is, annak (azoknak) inkognitóját a lap megőrizte. A rovat jellegét ismerve, ez teljességgel érthető eljárás volt; az anonimitás védelmet jelentett a szerző számára a megsértettek bosszújával szemben.”¹

Kosztolányi Dezsőné – férjének a szerkesztőségben betöltött munkája kapcsán tett – állítása szerint „a »Pardon«-rovatot ő [ti. Kosztolányi] teremtette meg, mert ő egy művész, és ennek a harcos, polemikus iránynak is művészi formát talált”, ráadásul Kosztolányiné azt is hozzátette, hogy férje „eleinte teljesen egyedül írta” a rovat írásait.² Nyilvánvalóan Kosztolányi találta ki a rovat címét is, amely – a *pardon* szó – azonban „nemcsak a főcímben szerepel, de jelen van mindegyik glosszában is, retorikailag fontos szerepben”, tehát ha többen is írták a sorozatot, akkor a mindegyik darabra jellemző forma- és szóhasználat miatt „egy előre kialakított közös retorikai sémá”-t alkalmaztak, e „séma alkalmazása, a szövegbeli pardonozás [...] e »rovat«, valójában inkább műfaj, jellegzetes konstitutív eleme” volt.³

A *pardon* szónak ez a rovathoz rögzült gyakori használata alkalmassá tette arra, hogy mások általi említésével is rögtön az *Új Nemzedék* rovatára utaljon. A glosszákra adott válaszok nem egyszer éltek is ezzel a lehetőséggel (pl. *Pardon – miniszterelnök úr*. Népszava, 1919. dec. 23.; *Pardon, az úrnak igaza van*. Bécsi Magyar Újság, 1920. júl. 23.; *Pardon, téves az információ*. Bécsi Magyar Újság, 1920. dec. 30.), de ezzel a szóval „fémjelezték” a Kosztolányit leleplező nagy cikket (*Pardon! Kosztolányi Dezsőné kalandjai és viszontagságai a destruktív Bécs városában*), ugyanakkor a Kosztolányit halála után menetetítő közleményt is (*Pardon! Kosztolányi sohasem uszított!* Társadalmunk, 1936. nov. 6.).⁴ Az irodalom iránt érdeklődők, a tankönyvek és az irodalomtörténészek nagy többsége

¹ Lengyel András: *Egy s más az Új Nemzedék Pardon rovatáról*. Kalligram, 2010. jún. 89–99.

² Göndör Ferenc cikkét (*Pardon! Kosztolányi Dezsőné kalandjai és viszontagságai a destruktív Bécs városában*. Ember, 1921. máj. 1.) idézi Kiss Ferenc: *Az érett Kosztolányi*. Bp., 1979. 105.

³ Lengyel András: I. m.

⁴ Vö.: Arany Zsuzsanna: A Pardon-ügy. In: „Alszik a fény”. Kosztolányi Dezső és Csáth Géza művésze. Szerk.: Bednarics Gábor. Bp., 2010. 271–317. (Bibliográfiával.)

is mind a mai napig Kosztolányi *Új Nemzedék*-beli szerepvállalását szintén (csak) a *Pardon*-rovattal azonosítják; az egyik legutóbb megjelent tanulmány szintén címébe emelte az erősen utalásos szót.⁵

Függetlenül attól, hogy hányan írták a rovatot, éppen annak állandó jellemzői, a mindig használt séma, „legalábbis retorikailag, egy embert, egy megszólalót, vagy [...] egy »szemantikai egyéniséget« rajzol ki”.⁶ (Ezért hasonlít egymásra mindegyik darabja, ezért lehetett az ellencikkben a stílust jól imitálni.) Miután azonban pedig ezt a „szemantikai egyéniséget” Szabó Dezső Kosztolányiban nevesítette, Kosztolányi *neve* mindenki számára egybeforrt az egész rovattal. (Szabó *Az Est* november 4-i számában a bennfentesek tudásával nevezte meg Kosztolányiban „a harcos »pardonok« félelmetes íróját”,⁷ s másnap már a bécsi emigránsok is arról cikkeztek, hogy most az „az aljasság is kiderült a poétáról”, hogy „jelenleg az *Új Nemzedék Pardonjait* írja”.⁸) Az ügy tovább gyűrűzött, Kosztolányit végleg megbélyegezték; a *pardon* szó pedig ezután széles körben óhatatlanul Kosztolányit juttatta az emberek eszébe, legalábbis azokéba, akik olvastak vagy hallottak a leleplezésről.

Kosztolányi pedig, aki jól tudta ezt, az őt kompromittáló *pardon* szó használatát egy ideig kerülte saját névvel jelzett írásaiban.

2

Az általam ismert írásokban a *pardon* szó első előfordulása egy Babits Mihálynak 1904. szeptember 16-án írt levélben van, majd nem sokkal később, az 1905-ben írt *Méla akkordok* című kis versciklus első részében (*Az első méla akkord*). Feltűnik 1912-ben *A detektív* – később *Aranyóra* – című novellában (A Hét, 1912. dec. 22.), majd ezt követően használata megsűrűsödik, s a következő írásokban tűnik föl: *Párizs* (A Hét, 1914. szept. 6.), *Az eberfeldi tudós lovak* (A Hét, 1915. febr. 14.), *Baudelaire és a belgák* (Nyugat, 1915. ápr. 1.). *A halál pirulái* (A Hét, 1915. máj. 30.) és a feleségének 1915. június 11-én írt levélben. A szó ezután évekre „eltűnik”, s majd csak a 20-as évek derekán bukkan föl újra. Előbb a folytatásokban közölt regényekben: a *Pacsirta* tizenegyedik (NY, 1923. aug. 1–13.), az *Aranysárkány* huszonharmadik (Pesti Hírlap, 1924. dec. 28.) és az *Édes Anna* kilencedik fejezetében (NY, 1926. aug. 16.), majd az ugyanekkor írt *Alakok* szinte egymás után közölt darabjaiban: *Bohóc* (PH, 1926. máj. 16.), *Rikkancs* (PH, 1926. jún. 6.), *Úriasszony* (PH, 1926. jún. 20.), *Pincér* (PH, 1926. szept. 5.) és *Repülő* (PHV, 1926. nov. 7.), ezután a *Lo-vagiasság* című tárcában (PH, 1929. júl. 7.), az először *Ribillió* címmel megjelent *Kínai kancsóban* (NY, 1931. jan. 16.), és a *Babilász* című emlékképben (PH, 1932. jún. 5.) szerepel.

Az előfordulások gyakorisága évek szerint így alakul: 1904: 1, 1905: 1, 1912: 1, 1914: 1, 1915: 4, 1923: 1, 1924: 1, 1926: 6, 1929: 1, 1931: 1, 1932: 1. Jól látható, hogy az *Új Nemzedék*nél töltött időszak alatt Kosztolányi egyetlenegy névvel közölt írásában sem használta

⁵ Arany Zsuzsanna: „Pardon, Kosztolányi”. *Dokumentumok és kérdések egy rovat körül*. Kaligram, 2009. nov. 57–64.

⁶ Lengyel András: I. m.

⁷ Szabó Dezső és Kosztolányi Dezső irodalmi párviadala. *Az Est*, 1920. nov. 4. 4.

⁸ Németh Andor: *A kurzus írói egymásról* (Bécsi Magyar Újság, 1920. nov. 5.). Idézi: Lengyel András: „...hogy pózától eltakart embersége felszabaduljon”. *Németh Andor Kosztolányi-képe*. In: *Uő.: A törvény és az üdv metszéspontján. Tanulmányok Németh Andorról*. Bp., 2007. 209–235.

ezt a szót, nyilvánvalóan éppen azért, mert az nagyon is kapcsolódott a rovathoz (és egy idő után az ő nevéhez), nem akart a szóhasználattal azonosítási lehetőséget adni az olvasók kezébe. Emellett pedig az is jól látszik, hogy az *Új Nemzedék* időszaka után sem használta sokáig a szót, szintén önvédelemből. Ez a több éves cezúra két, egymástól jól elkülönülő időszakra bontja szóhasználat sorát: az *Új Nemzedék* előtti és az *Új Nemzedék* utáni periódusokra. A két szakasz szóhasználati jellemzői pedig eltérőek.

A korai szakaszban kétszer is szerepel a szónak az *ellenség*gel való összekapcsolása. A *detektív* című novellában még „csak” egy, a kissé üldözési mániás elbeszélő által felidézett párbeszédben hangzik el,⁹ viszont a *halál pirulái* című publicisztikában már a későbbi stílusértékével szerepel: „Azt mondják, hogy pardon. Körülnéznék az átluggatott májban és vesében, aztán szerencsés jónapot kívánnak, mint közönségesen. A pofon után jön a csók, a júdási irgalom.”¹⁰ Ez a „júdási irgalom”, a gúnyos „bocsánatkérés” volt az *Új Nemzedék* glosszáinak is jellemzője. Külön kiemelendő a *Hét Innen-onnan* rovatában megjelent *Az eberfeldi tudós lovak* című cikk is, amelyben kétszer is szerepel a szó, ráadásul ugyanolyan retorikai helyzetben, mint a későbbi *Pardonok*ban, ráadásul a *névalírás nélkül megjelent glossza* csattanóra épülő megszerkesztettsége és gúnyos stílusa szintén a hírhedt sorozat darabjait idézi.¹¹ Benne alighanem a későbbi *Pardonok* közvetlen előfutárát kell tekinteni.

A későbbi szakaszban – amikor már sokan „elfelejtették” és megbocsátották neki rovatbeli működését – a szó fokozatosan tér vissza: eleinte csak évi egy-egy alkalommal, 1926-ban viszont ugrásszerűen megnövekedett gyakorisággal. Kosztolányi nyilvánvalóan nem akarta felidézni a meglehetősen kellemetlen utóízű szót; ugyanakkor purista nézetei szerint a *pardon* legtöbbször behelyettesíthető a *bocsánat* vagy *elnézést* szavakkal. Ha pedig mindezek ellenére mégis használta, akkor azt már egy módosult jelentéssel tette. Hiszen míg a századelőn elsődleges stilisztikai értékén (tehát valóságos bocsánatkérések alkalmával) volt általános a használata, addig később inkább már a finomkodó, urizáló, ironikus vagy éppen önironikus „bocsánatkérést” lehetett vele jellemezni. És mivel ez az expresszívum legtöbbször a beszédaktus során használt – szituációfüggő – kifejezés, Kosztolányi is leginkább mások beszédét jellemezte vele: a szó ebben az időszakban kizárólag dialógusban vagy monológban bukkan fel, és sohasem narratív közlésben. Kosztolányi tehát mindig más szájába adta rosszemlékű szót: a *Pacsirtában* Füzes Feri, az *Aranysárkányban* Fóris Ferenc, az *Édes Annában* Tatár Gábor használja a kifejezést, az *Alakok* darabjaiban – egy kivétellel – mindig az „interjúalany”, a *Lovagiasságban* egy villamoson utazó „gavallér”, a *Kínai kancsóban* a női elbeszélő, a *Babilászban* pedig a címszereplő „bohó patikus” mondja.

⁹ Kosztolányi Dezső: *A detektív*. A *Hét*, 1912. dec. 22. = *Aranyóra. Naplójegyzet*. In: Uő.: Kosztolányi Dezső összes novellája. Szerk.: Réz Pál. Bp., 1994. 427–433.

¹⁰ Kosztolányi Dezső: *A halál pirulái*. A *Hét*, 1915. május 30. In: Uő.: *Füst*. Szerk.: Réz Pál. Bp., 1970. 160–162.

¹¹ [Kosztolányi Dezső:] *Az eberfeldi tudós lovak*. A *Hét*, 1915. febr. 14. (A cikket Lengyel András bocsátotta rendelkezésemre, külön köszönet érte. A lap *Innen-onnan* rovatáról lásd: Lengyel András: „*Innen-onnan*”. *Tiszatáj*, 2010. márc. 23–44.) – Az időközben megjelent kötetben: Kosztolányi Dezső: *Innen-onnan. Írások a Hétből 1908–1916*. Szerk.: Lengyel András. Bp., 2010. 245.

Úgy vélem, ha valaki Kosztolányi nevével együtt leírja a *pardon* szót, akkor megteremti azt a szemantikai egységet, amelyben az olvasó a Kosztolányi tulajdonnévvel jelzett személyt kapcsolatba hozhatja az *Új Nemzedék* rovatával. Ha pedig valaki mindezt 1920-ban teszi, akkor nyilvánvalóan szándékolt utalásról beszélhetünk: az volt a célja, hogy összekapcsolja a két nevet, Kosztolányit és a *Pardont*. És nem Szabó Dezső volt az első, aki 1920. novemberi nyilatkozatában megtette ezt, ugyanis Komáromi János egyik, 1920. szeptember legvégén megjelent novellájában már együtt szerepel a *pardon* szó és a Kosztolányi név.

A leginkább történelmi regényeivel jelentős népszerűséget elért Komáromi János (1890–1937) a sárospataki református kollégiumban végzett tanulmányai után a fővárosba költözött, és újságíró lett: 1911 őszétől a *Budapesti Hírlap* belső munkatársa volt, egy szobában dolgozott Kádár Lehelrel.¹² Az itt eltöltött évek után az első világháborúban azonnal a frontra került, azonban már 1914 őszén komoly sérülést szenvedett, s Bécsbe, a főhadiszállás sajtóosztályára helyezték. A háború végén ismét a *Budapesti Hírlap* szerkesztőségében dolgozott, majd „a kommun idejében [...] a Magyarországhoz volt kénytelen átmenni, majd a kommun bukása után megalakult a keresztény sajtó és Komáromi az *Új Nemzedék* szerkesztőségi tagja lett”.¹³

Komáromi és Kosztolányi életrajza itt fonódik össze: a forradalmak után mindketten ugyanannak a napilapnak munkatársai, sőt szerkesztőségi tagjai lettek. Ahogy azt az induló napilap az első számában hírül adta: „közönségünk pontos, friss és kérlelhetetlenül keresztény magyar tájékoztatását” olyan „kitűnően hangszerelt gárda” hivatott elvégezni, melynek névsorában Komáromi is ott van, közvetlenül Serényi Gusztáv (közgazdasági szerkesztő), Sággy Ferenc (segédszerkesztő) és Kádár Lehel után, Kosztolányi és Lendvai István előtt.¹⁴ A legbelsőbb kör tagjaként Komáromi pozíciója tehát erősnek volt mondható, annál is inkább, mert a népes szerkesztőséget alkotó meglehetősen vegyes társaságban egyike volt azon keveseknek, akik „az irányzat reprezentatív figuráinak tekinthetők”.¹⁵

Fontos viszont megjegyezni, hogy Komáromi neve sosem szerepelt a *Pardon*-cikkek rovat utólag megnevezett lehetséges írói közt; eddig Kosztolányin kívül Lendvai Istvánt, Kádár Lehelt, Kállay Miklóst és Bangha Bélát hozták kapcsolatba a rovatval. (Ebből mindössze annyi bizonyított, hogy Bangha valóban írt egy cikket, de azt Kosztolányi mint rovatvezető nem közölte;¹⁶ viszont a többiek rovatbeli működését illetően sincs semmiféle megerősítő dokumentum.)

Komáromi névvel jelzett cikkei inkább a szépirodalomhoz tartoznak; írásai – tárcái, rövid glosszái – gyakran jól azonosítható betűjellel jelentek meg. Se szépirói munkásságával általánosságban, se az *Új Nemzedék*ben megjelent írásaival nem tartozott a radikálisan harcos írók közé. 1920 után született regényeiben is inkább „csak” szomorú-

¹² Komáromi János: *Levelek egy barátomhoz*. In: Uő.: *Emlékeim*. Bp., 1938. 37–40.

¹³ Bodor Aladár: *Komáromi János emlékezete*. In: Komáromi János: *Emlékeim*. 217–238.

¹⁴ „*Új nemzedék*” – *napilap*. *Új Nemzedék*, 1919. szept. 28., 8.

¹⁵ Lengyel András: *Egy Pardon-cikk utóélete. A publicista Kosztolányi portréjához*. Magyar Média, 2001. 1. sz. 5–15.

¹⁶ Bíró-Balogh Tamás: *Egy „idegen” kéztől származó Pardon... cikk kéziratáról*. Magyar Könyvszemle, 2010. 4. sz. 497–500.

nosztalgikus hangon szólt az elvesztett szülőföldről. Jellemző, hogy temetésén Lendvai István azt hangsúlyozta: „itt a holttetemednél mondjuk mi, a toll katonái, akármilyen szelíd lélek voltál, mégis *harcos voltál te*, mert apró gyöngybetűidnek százezreivel a könyveidben is, a *Magyarság* hasábjain is azért harcoltál, hogy minél több szépség, vígság, derű, magyar érzés fakadjon a lelkekben”.¹⁷ Csakhogy az is mindenképp megjegyzendő, hogy Komárominak az elcsatolás utáni traumát követően elsőként született, az 1921-ben megjelent *Jegenyék a szélben* című regényében valóban olvasható egy, az *Új Nemzedék* irányát idéző részlet: „Mert mit jelentenek nekünk ezek a jegenyefák! Állnak-álldogálnak a szerencsétlen Felvidéken: kettősrendben az udvarházak romfalai táján, állnak a faluvégen és a girhes kertecskék mögött, néhol csak egy-kettő a dombok tetején, mint a távolba ügvelő tilalomfák. [...] Mennyi emlék és honvágy rohan meg e kísérteti zúgásra!” Mert e gyászszínű fák emlékeznek pl. Laborc vezérre, Bocskayra, Bercsényire, Kossuthra. De „mindenminden elpusztult azóta! Először egy sötét és lenézett faj kezdett ereszkedni a hegyeken át, észak jobbfeléről s irtani kezdte a népet. Később egy másik gyűlölt faj kezdett ereszkedni a hegyeken át, észak balfelől s földönfutókká tette az urakat. Ma csend és némaság ül a futódombokon, a patakok bokraiban, az udvarházak kertösvényein, az erdők szögleteiben s a fehér országutakon. Ma már csak a jegenyék mernek beszélni szabadon és lázító zúgással: »gondolatok reánk! mindig készüljete!» Hogyne hajtánók le hát a fejünket, ha a szelek hátán üzengető jegenyefák jutnak az eszünkbe!”¹⁸ Komárominak vélhetőleg ezért a leírásáért került ez az egyetlen munkája 1945 után tiltólistára.

Ezt a munkáját azonban már nem az *Új Nemzedék* munkatársaként írta. 1920 novemberében ugyanis csatlakozott a főszerkesztői székéből távozó Milotay Istvánnal együtt a szerkesztőségéből kiváló csoporthoz, amely egy hónap múlva megindította új lapját, a *Magyarságot*; ezért Komáromi „tréfásan »a *Magyarság* alapító törzs-tagja« címet adományoztatta magának”.¹⁹ Haláláig itt dolgozott, s „bensőséges, családi szellemű barátság fűzte a szerkesztőségnek jóformán minden tagjához”.²⁰

Viszont egyáltalán nem mellékes – elsősorban Kosztolányi *Új Nemzedék*-beli működésére vonatkozó tanulságai miatt –, hogy Komáromi és a lap más munkatársai pontosan mikor is váltak ki az *Új Nemzedék*-ből.

4

Milotay István, az *Új Nemzedék* főszerkesztője 1920. november 18-án jelentette be lemondását, és december 15-én pedig megjelent új lapjának, a Pethő Sándor közvetítésével a legitimista arisztokraták pénzén megindított *Magyarság* első száma.

Bár Kosztolányinak az *Új Nemzedék*-ből való kiválásának pontos okai ma még nem tisztázottak, bizonyos részletek ismertek. Kosztolányi Dezsőné számolt be ezekről, akaratán kívül. A vele inkognitóban interjút készítő Göndör Ferencnek mondta el a történeteket, miszerint az *Új Nemzedék*-ben „az egész szerkesztőség aláírt egy nyilatkozatot, hogy Milotayval együtt kilépnek és megcsinálják a *Magyarságot*. Az uram is aláírta a kilépő nyilat-

¹⁷ Komáromi János temetése. *Magyarság*, 1937. okt. 10. 5–6.

¹⁸ Komáromi János: *Jegenyék a szélben*. Bp., 1921.

¹⁹ Komáromi János. 1890–1937. *Magyarság*, 1937. okt. 8. 5.

²⁰ Bodor Aladár: I. m.

kozatot. Azonban amikor a kivonulás megtörtént, Dezső nem ment mégsem el a Milotay lapjához, [...] ugyanis nem akart a Szabó [Dezső] terrorista barátaival, Kádárral és Lendvaival egy szerkesztőségbe kerülni. [...] Így történt, hogy Milotayval együtt az egész társaság átvonult a *Magyarság*hoz és mert a Dezső is aláírta a kilépő nyilatkozatot, hát ő is otthagyta az *Új Nemzedék*et és egy hónapig nem volt lapnál. Persze, így nehéz volt megélni és amikor egy hónap múlva Bangháék eljöttek könyörögni Dezsőhöz és a régi háromezer koronás fizetés helyett havi tízezer koronát kínáltak fel, akkor Dezső visszament a laphoz.”²¹

Ha figyelmesen olvassuk Kosztolányiné Göndör Ferenc által tolmácsolt szavait, akkor feltűnhet, hogy nem említ konkrét dátumot, pedig 1921 áprilisában – amikor Bécsben találkozott Göndörrel – még frissek voltak emlékei. Kosztolányi kiugrási kísérlete azonban az életrajz egyik fontos pontja (illetve lehetett volna még inkább, ha megvalósul), nem véletlen, hogy újabban többen is megpróbálták a datálást elvégezni: Arany Zsuzsanna – a *Magyarság* 1920. december 15-i megindulását alapul véve – decemberre helyezi Kosztolányi egy hónapnyi távollétét,²² Lengyel András szerint viszont ez korábban történt, novemberben.²³

A kérdés megválaszolható.

A *Magyarság* első számában két, magára a lapra vonatkozó cikk van. Előbb a főszerkesztő Milotay vezércikkben a lap programját vázolja, ugyanakkor a Hírek rovat első cikke a szerkesztőséget és a munkatársakat ismerteti: „A *Magyarság* válogatott erőkkkel, a publicisztika és a hírszolgálat tökéletes eszközeivel dolgozik eszményei megvalósításán. A Milotay István dr. vezetése alatt álló lap szerkesztését Hegedüs Gyula végzi. Állandó belső munkatársaink Berkes Imre segédszerkesztő, Lendvai István, Kádár Lehel, Komáromi János, a politikai rovatban Pethő Sándor dr., Szirmay Ödön dr. és Papp Jenő dolgoznak. A lap hírovtárát Miklós Jenő gondoskodik. Közgazdasági rovatunkat Serényi Gusztáv vezeti, a külügyi rovatot Széki Andor, tudományos életünk eseményeiről Lambrecht Kálmán dr. számol be, színházi, zenei és képzőművészeti kultúránkat Kern Aurél, Molnár Imre dr., és Dömötör István kísérik kritikai figyelemmel. Sportrovatunk vezetője Kiss Géza. Hírszolgálatunk teljességéről egész gárda gondoskodik, köztük Móricz Pál, Zelovits Dezső, Borbély Andor, Mayer Alajos és Nosz Gyula. A *Magyarság* kiadóhivatali vezetését Schramm Ede vállalta. Külső munkatársaink között a magyar politikai és közgazdasági élet, szépirodalom, művészet és tudomány legkiválóbb képviselői szerepelnek.”²⁴

A *Magyarság* induló szerkesztőségének összetétele árulkodó, hiszen köztük vannak azok, akik az *Új Nemzedék*ből kiváltak, így ha megvizsgáljuk, hogy a „szakadárak” mikor publikáltak utoljára az *Új Nemzedék*ben, megkapjuk a kivonulás időpontját.

A *Magyarság* alapító munkatársai között az *Új Nemzedék* szerkesztőségéből érkezett a főszerkesztő Milotay és a lapot összegründoló Pethő Sándor mellett a belső munkatársak közül Kádár Lehel, Komáromi János és Lendvai István (azaz Kosztolányi kivételével mind), Papp Jenő és Szirmay Ödön politika publicisták, a hírosztályról Móricz Pál, vala-

²¹ Göndör cikkét idézi: Kiss Ferenc: I. m. 106.

²² Arany Zsuzsanna: I. m.

²³ Lengyel András: I. m.

²⁴ A *Magyarság*. *Magyarság*, 1920. dec. 15. 4.

mint Serényi Gusztáv, a közgazdaság, illetve Kiss Géza, a sport rovat vezetője; majd nem sokkal később csatlakozott Kern Aurél zenekritikus.

Bár meglehet, hogy valóban „az egész szerkesztőség” aláírta a nyilatkozatot, mint Kosztolányiné állította, de jól látható, hogy valójában nem az egész, hanem „csak” jelentős része távozott. Hiszen ha mindenki ment volna, akkor a *Magyarság* szerkesztőségében jelen kellett volna lennie az *Új Nemzedék* összes „rég” zurnalisztáinak, ugyanakkor az *Új Nemzedék*ben egy teljesen új gárdának kellett volna föltűnnie: Ez azonban nem így történt: a *Magyarság* induló szerkesztőségében sok új név található, és az *Új Nemzedék*ben is maradtak régi munkatársak.

Az *Új Nemzedék*ből kiváló szerkesztőség „együttes mozgása” ráadásul nem is egy időpontban történt. Komáromi János 1920. október 24-én publikált utoljára – névvel – a lapban, viszont november 3-án még mint a lap munkatársáról jelent meg róla hír. Ezt követően azonban nem találkozunk nevével az *Új Nemzedék*ben. A többi szakadár közül Papp Jenő utolsó – jelzett – írása október 27-én jelent meg, Móricz Pál november 7-én, Pethő Sándor 9-én publikált utoljára a lapban. (Ez utóbbi azért is különösen fontos, mert az új lap alapításánál ő volt az igazi kulcsembert: ő szerezte az induláshoz szükséges pénzt.) A *Magyarság* későbbi munkatársai tehát már Milotay november 18-án bejelentett lemondása előtt – november elején – távoztak a laptól, illetve ketten, Serényi Gusztáv és Kern Aurél közvetlenül Milotay távozását követően, november 21. és 24. után vett búcsút a laptól. Mindez pedig alátámasztja Lengyel András véleményét, miszerint „hogy itt csak ugyan egy jóval december közepe előtti történetről van szó, közvetve az is igazolja, hogy egy rivális új lap megindítása, anyagi, szervezeti stb. feltételeinek megteremtése egyáltalán nem könnyű és gyors folyamat – idő kell hozzá”.²⁵ Ezt erősíti az *Új Nemzedék* új munkatársainak érkezése is; a folyamatot nagyon szemléletesen mutatja, hogy a kivált zenekritikus, Kern Aurél megüresedett helyére rögtön fölvették Tóth Aladárt, aki december elejétől kezdett – elődjéhez hasonlóan – igen rendszeresen publikálni a lapban.

Ha pedig hitelt adunk Kosztolányiné a kollektív kivonulásról írott szavainak, akkor Kosztolányi kiugrási kísérletének időpontját is ekkortájt, november eleje-közepe táján keresni.

Ennek igazolására pedig csak számba kell venni a vizsgált időszak névvel megjelent Kosztolányi-írásainak és a Kosztolányi névéhez fűződő *Pardon*-cikkek sorozatát.

A hónap elején, november 3-án közölte Szabó Dezső könyvéről írt metsző bírálatát (*Levél egy regény-hamisítványról*), 7-én nyilatkozatot tett az ügyben, 14-én pedig színházi kritikát írt (*Pletyka*). Ezt követően csak december elején tűnik fel újra neve a lapban: 7-én vezércikket írt (*Holtak a vártán*), 12-én irodalmi (*Új könyvekről*), 15-én (*A vihar*) és 19-én színházi bírálatot (*Hattyú*), a 25-i karácsonyi számban pedig verset és prózát (*Szavak; Az angyal*). Azaz a névvel jelzett publikációk dátumai szemléletesebben: nov. 3., 7., 14., // dec. 7., 12., 15., 19., 25. A *pardonok* sorozata pedig ekképp fest: nov. 4., 5., 7., 11., 14., 18. // 25., 27., dec. 1., 2., 3., 4., 5., 7., 8., 10., 12., 16., 19., 21., 22., 23., 25. és 30. Jól látható, hogy mindkét sorozat november közepén szakad meg időlegesen: viszonylag hosszabb szünet előtt Kosztolányi névvel vállalt cikket 14-én, rovatvezetőként pardont 18-án közölt, decemberben pedig mindkét sorozat folyamatos.

Kosztolányi életrajzának eseménytörténete magyarázatot ad a két sorozatra.

²⁵ Lengyel András: I. m.

Az 1920-as év november hónapja gyakorlatilag egybeesik a Kosztolányi elleni, ám maga kérte nemzethűségi vizsgálattal. Szabó Dezső október legvégén–november elején olyan támadássorozatot indított Kosztolányi ellen, amelyben nemcsak mint antiszemitát és a pardonok íróját leplezte le, hanem azzal is megvádolta, hogy a kommün alatt nemzetellenes magatartást tanúsított. Két viszontválasz után Kosztolányi az *Új Nemzedék* november 7-i számában nyilatkozatot tett közzé: „Mindenki tudja, utána nézhet a könyvtárban, hogy a kommunizmus idején 1919. május 7-én »Beer úr« címen a nevem aláírásával vezércikket írtam, ami miatt a *Vörös Ujság* másnap, 1919. május 9-iki számában »Cikk a vezércikkről« című közleményében *nemzetiszínű, nacionálista uszítónak* nevezett, állásom elvesztettem és lapomat, a többi polgári lapokkal együtt betiltották. [A] Szabó Dezső cikkében foglalt gyanúsításokat, melyekkel becsületes és tiszta múltam ellen támad, éppen a fentiek miatt becsületbíráskodás elé viszem, melynek döntését minden tekintetben illetékesnek és kötelezőnek tartom magamra nézve s a Magyar Írók Szövetségét kérem meg az ügy erkölcsi és politikai megvizsgálására. *Kosztolányi Dezső*”.²⁶

Érthető, hogy a bizonytalan és a nyilvános támadások miatt egy ideig visszavonulni kényszerülő Kosztolányi a november eleji leleplezés után egy ideig alig közölt névvel jelzett cikket a lapban: a november 3-án megjelent cikk után – egy hónapon belül – csak november 14-én közölt újra névvel. Ugyanakkor a névaláírás nélküli *pardonok* sorozata ment tovább. A Magyar Írók Szövetsége időközben megvizsgálta Kosztolányi ügyét, és az 1920. november 26-án kelt jegyzőkönyv szerint igazolták, hogy Kosztolányi „írói és egyéni tevékenysége a Kommün idején nem ütközött a nemzethűségbe”.²⁷ És bár az aláírt cikkek sorjázásra csak decemberben folytatódik, a *pardonok* közlése azonnal újraindul.

Két, egymást erősítő folyamat zajlott ekkor: a nemzethűségi ügy és az *Új Nemzedék* szerkesztőségi belviszálya. A névvel jelölt cikkek és a *pardonok* sorozatának november közepére eső megszakadása egybeesik a *Magyarságot* megalapító szakadárak kivonulásával. A pardonok konkrétan Milotay lemondásakor maradtak el, s egy teljes hétig nem jelent meg a lapnak ez a rovata. Érdeemes külön is hangsúlyozni, hogy ebben az időszakban *ez volt az egyetlen olyan hét, amikor Kosztolányi munkájának semmi nyoma az Új Nemzedékben*. Visszatérése pedig fokozatos volt: két hétig még csak *Pardon*-rovat névtelensége mögé rejtőzve, majd a harmadik héttől névvel vállaltan is publikált ismét.

Mindezek figyelembe vételével célszerű elfogadni Kosztolányiné állítását, miszerint Kosztolányi valóban aláírta a kilépési nyilatkozatot, és talán valóban a kilépés volt a feltett szándéka. Az *Új Nemzedék* Kosztolányihoz köthető publikációi igazolják Lengyel András állításait: „Az, amit Kosztolányiné ír, hogy ti. Kosztolányi ekkoriban egy hónapig nem dolgozott az *Új Nemzedék*be, igaz lehet ugyan (bár könnyen meglehet, hogy ez az egy hónap valójában csupán 2-3 hét volt!), de a lényeg az, hogy – nem lévén más lehetősége – végül visszatért az *Új Nemzedék*hez. S ez az epizód alighanem már november 26-án lezárult, amikor Kosztolányi [...] bizonyítványt szerzett magának »nemzethűségéről«, azaz »a *Magyarság* 1920. december 15-i megindulása előtt már hetekkel rendeződött Kosztolányi helyzete: sorsát ismételten az *Új Nemzedék* szekeréhez kötötte.”²⁸ A cikkek jól mutatják, hogy

²⁶ Nyilatkozat. *Új Nemzedék*, 1920. nov. 7. 4.

²⁷ Kiss Ferenc: I. m. 102.

²⁸ Lengyel András: I. m.

Kosztolányi december elsejétől újult erővel volt az *Új Nemzedék* munkatársa: névvel jelzett írásai heti, a *pardonok* pedig napi rendszerességgel jelentek meg.

5

Komáromi János *Sötét van* című novellája a *Vérző Magyarországnak* jelent meg először.²⁹ A kötet anyagát összeállító Kosztolányi 1920 nyarán mindenkitől alkalmi, azaz új írást kért a készülő antológia számára. Oláh Gábertól egy „*még meg nem jelent*” kéziratot rendelt,³⁰ Krúdy Gyulát pedig külön figyelmeztette: „Semmi régi dolgot nem veszek föl a kötetbe.”³¹ Komáromi tehát vélhetően Kosztolányi fölkérésére, szintén az antológia számára írta novelláját.

Kosztolányinak – szerkesztőségi munkatársként – „kötelessége” is lehetett a vitathatatlanul kvalitásos és ekkorra már elég népszerű író beszerkesztési egy „eszközében szigorúan irodalmi” válogatásba, amelyben „elbeszélések, versek, tanulmányok állanak csatasorba, hogy bizonyítsák országunkhoz való jogunkat”.³² És bár Komáromi ugyan nem tartozott a legelismertebb írók közé, mint pl. Babits, Karinthy, Krúdy, Móricz vagy maga a szerkesztő-szerző Kosztolányi, és nem tartozott az *Új Nemzedék* militarista szerzői közé sem, mint pl. Kádár Lehel, Lendvai István, Milotay István, az antológiában való szereplése annál is indokoltabb volt, mert a gyűjtemény szerzői közül azok közé tartozott, akiket – nemzeti érzésükön túl – személyesen is érintett a határmódosítás: Komáromi ugyanis a trianoni döntés értelmében Szlovákiához csatolt felvidéki községben, Málcán született.

Az a tény pedig, hogy Komáromi novellája a *Vérző Magyarországnak* jelent meg, nyilvánvalóvá teszi, hogy az antológia szerkesztőjeként Kosztolányi nemcsak tudott róla, hanem az ő jóváhagyásával látott napvilágot. A *pardon* szó és a Kosztolányi név együttes említése azonban ekkor – a nagy leleplezés előtt – még nem jelentette mindenki számára azok összekapcsolását is. Vélhetőleg Kosztolányi sem érezte utalásnak. De bizonyosan fölfigyelt rá: hiszen mégiscsak az ő, egyáltalán nem gyakori vezetéknév szerepel a novellában.

6

A *Sötét van* egy Sárospatak környéki valaha volt csárdában játszódik, az épület elpusztult már, „a falak maradványát is elmosta az eső”, de mégis ott áll, csak „földi ember nem láthatja”. A magyar történelem alakjai alszanak a kísértetházban: pl. Tomory Pál, Thury György, Kemény János fejedelmi úr, Bottyán János, Mikes Kelemen. És bár a halmozott anakronizmusaival látszólag „időtlen” történetet előadó novella Kiss Ferenc szerint nem politikai célzattal született, hanem „a patrióta érzés alkalomhoz nem kötött ihletében fogant”,³³ a *Sötét van* cselekménye nagyon is alkalomhoz kötött: egyrészt nagyon is konkrét

²⁹ Komáromi János: *Sötét van*. In: *Vérző Magyarorszag*. Szerk.: Kosztolányi Dezső. Bp., [1920]. 98–105.

³⁰ Kosztolányi Dezső: *Levelek – Naplók*. A leveleket sajtó alá rend.: Réz Pál. Bp., 1996. 437. (A továbbiakban: KDLev.) A kiemelés Kosztolányitól.

³¹ KDLev, 439.

³² KDLev: 437., ill. 441.

³³ Kiss Ferenc: I. m. 93.

alkalom szülte, hiszen Komáromi éppen *Vérző Magyarország* számára írta, másrészt a novella utalásai nyilvánvalóan szándékoltan erősen áthallásosak. (Miként ennek lehetőségét a történelmi regény, dráma illetve novella műfaja eleve magában foglalja.) 1920-ban, „az első magyar irredenta könyv”³⁴ olvasói feltehetőleg saját korukra ismertek azokban a sorokban, amelyek arról szóltak, hogy „rettentő dolgok vannak odakint”, például „a fenesi síkon bocskoros katonák ölbéli gyermekeket s éhező asszonyokat hajszolnak maguk előtt”, vagy „morva lovak isznak a Tírna vizéből s idegen ágyúk dörömbölnek a kassai piacon”. (A Kolozsvár melletti [szász]fenesi síkon lezajlott csatában kapott sebeibe halt bele 1660. május 7-én II. Rákóczi György erdélyi fejedelem, a „bocskoros” a román katonák jelzője volt, a cseh lovak pedig valószínűleg a Tarna folyó mellett isznak, melyet vélhetőleg csak szedési hiba miatt hívnak Tirnának.)

A novella főhőse kezdetben nincs a csárdában: Mikes Kelemen komája, Jávorka ugyanis „odakint kóborol két esztendő óta”. Jávorka nemcsak hogy „híres” hadnagy, de „iszonyatos” hírneve van, önjellemzése szerint „rossz csillaga az árulónak”. A novella statikus szereplője, Mikes Kelemen mellett a dinamizmust éppen Jávorka képviseli, hiszen az ő megjelenésével kezdődik a novella valódi cselekménye. Mint a forgószél érkezik, és úgy mutatkozik be a hosszú álmából fölébresztett Bottyán Jánosnak:

„– Pardon, generális uram. Kosztolányi Jávorka Ádám hadnagy a Ghéczy lovasezredéből, szolgálatjára itten állok.”

Jávorka Ádám (1683 v. 1684–1747) létező történelmi személy volt: a nagyszombati egyetem hallgatója, amikor csatkozott Rákóczihoz, 1708-ban lett hadnagy, 1710-ben vitte végbe legnagyobb – a Komáromi novellájában is említett hőstettét: elfogta az árulóvá lett Ocskay Lászlót. 1711-ben, a szatmári béke után álrúhában hazaszökött Lengyelországból, hogy újabb fölkelést szervezzon, de elfogták, azonban sikerült megszöknie a börtönből. Később föltűnt a francia huszárezredben, a száműzetésben élő Rákóczi mellett főlovászmester, majd oroszországi diplomata, a lengyel hadsereg ezredese, végül Galíciában hercegi jószágkormányzó volt; itt találta meg és mentette meg az elveszettnek hitt, hányódó Rákóczi-levéltárat. Előneve pedig arra utal, hogy Jávorka Nagykosztolány községben született. (A Nyitra megyei, katolikusok lakta felvidéki községet 1920-ban Szlovákiához csatolták.)

Komáromi hősei vagy „szimpla szegény emberek, akik örök nyomorúságban fulladozva tapossák az élet országútját, [...] de ha ismerős történelmi alakokat rajzol – Rákóczit, a rodostói száműzöttek világát, vagy a szomorúsorsú Mikes Kelemen – akkor is megvan a művészi bátorsága ahhoz, hogy alakjait kivetkőztesse a rájuk merevedett történelmi sablonból s a nagy történelmi személyekben is az embert mutassa meg”.³⁵ Ugyanakkor az is elmondható Komáromi írói módszeréről, hogy – saját bevallása szerint – az alakjainak megteremtésben szinte mindig valós modellt követett. *A Kikről mintáztam regényalakjaimat?* című írásában oldalakon keresztül nevezni meg azokat, akik regényhősei modelljeiül szolgáltak. A számtalan beazonosítás közül csak egy pár: „A régi szerető Vidróczkija: a saját elsőfokú unokabátyám nekem, a polgári életben Mátyás Mihály lenne a neve”; „a Nagy leányka, kis legényke két főhőse: Ágnes leányom és János fiam”; „a lépten-

³⁴ KDLev: 437

³⁵ Berényi László: *Komáromi János, az író*. In: *Komáromi János huszonöt éves írói jubileuma*. Bp., 1933. 7–28.

nyomon előforduló Mudrony Sanyi én-magam volnék téveteg gyermekkoromból s a magával nem bíró Mudrony József senki-más, mint szegény néhai apám.” Írása végén még azt is hozzáteszi: „Olyan regényalakom, aki után sokszor, igen sokszor puhatolództak nálam, van tízszer ennyi még. Azonban nem lehet beszélni valamennyiről, meg talán – nem is illik”.³⁶ Ugyanitt műveinek cselekményéről is hasonlóképp vallott: „A *Hat vőlegény* hat házassági története valóság. [...] Egy másik könyvemnek, a *Cs. és kir. szép napok*-nak szinte minden sorát magam éltem át.” Általánosítva, de nyilvánvalóan magára vonatkoztatva írta: „Az író úgy dolgozik rendszerint, hogy előbb az alakjait állítja föl s akkor próbál valami mondanivalót bogozni köréjük.”

Saját vallomásai alapján kijelenthető tehát, hogy Komáromi íróként meglehetősen erősen kötődött a referencialitáshoz: hőseit létező alakokról mintázta, történeteit pedig vagy a múltból, vagy a valóságból vette.

A *Sötét van* szereplői szintén adottak – hiszen valóságos történelmi alakok voltak –, a köréjük bogozott történet ugyanakkor aktualizálható – tehát nagyon is referenciális – utalásokkal telített. A novella főhősét szintén lehetett „aktualizálni”. Jávorka alakja kínálta az asszociációs lehetőséget: a valóságos Jávorka szülőhelye (Nagykosztolány) vélhetően mindenkinek a településnév csonkított alakjával azonos vezetéknevű, országosan ismert költőt juttathatta eszébe (akinek családja ráadásul a hasonló nevű Nemeskosztolányból származik.) A Kosztolányi szó mint előnév ugyanis nem véletlenül szerepel a vezetéknev előtt, tudatos írói döntés eredménye. A novella szerint Jávorka közismerten híres-hírhedt katona, nem volt szükséges előnévvel azonosítani magát; azt csak azért mondta el, mert Komáromi János akarta, hogy elmondja. És amikor ezzel föl kínálta a Kosztolányi Dezsőre asszociálás lehetőségét, akkor – és ezt fontos hangsúlyozni – saját egyik közvetlen munkatársának alakját idézte föl áttételesen. Akiről Komáromi – mint az *Új Nemzedék* szerkesztőségének belső tagja – természetesen tudta, hogy ő vezeti és írja (részben) a *Pardon* rovatot, és azt is tudta, hogy Kosztolányi névvel vállalt, illetve névtelen cikkek sorozatában ugyanúgy vélekedik saját kartásainak nagy részéről, mint az örökösben felváltatását kérő Mikesnek felelő Jávorka: „Hazai litterátusok! Beszéltem egy párral. Azt mondták, hogy itt sötét van, csak a szemük romlana s náthát is kaphatnának a hidegben. No, tetves egy nép-ség.”³⁷

Mindazonáltal a novella – természetesen – nem leleplező jelleggel született. Burkoltan, szinte föltűnésmentesen kapcsolja össze a *pardon* szót és a Kosztolányi nevet. Még az sem föltétlenül biztos, hogy maga Komáromi szándékoltan kötötte össze a kettőt. De akár tudatosan, akár szándék nélkül tette, bizonyosan nem véletlenszerűen, hiszen mindkét szó csupán egyszer-egyszer fordul elő a novellában, akkor viszont együtt.

³⁶ Komáromi János: *Kikről mintáztam regényalakjaimat?* In: *Komáromi János huszonöt éves írói jubileuma*, 70–76.

³⁷ Kosztolányi 1920 őszén tett íróársadalom-kritikáiról bővebben: Bíró-Balogh Tamás: *Egy Kosztolányi-cikk és kontextusa*. In: *Történeti tanulmányok. 11.* Szerk.: Zombori István. Szeged, 2008 [2009]. 264–278.

Nem sokkal a novella megjelenése után robbant ki a Kosztolányit valóban leleplező nagy vita, s mivel Szabó Dezső sorozatos támadását Kosztolányi nem tudta nyilatkozatokkal kivédeni, intézményesített segítséget kért: a korábban idézett nyilatkozatban a Magyar Írók Szövetségéhez fordult, hogy nemzethűség szempontjából vizsgálják ki a Kommün alatti magatartását. A vizsgálat felmentette őt a vádak alól; a jegyzőkönyv aláírói között – Kádár Lehel, Lendvai István, Miklós Jenő és Pethő mellett – Komáromi János neve is szerepel.³⁸ Nem sokkal később pedig, amikor 1921 májusában Kosztolányi párbajra hívta ki Lendvai Istvánt – miután előbb Kosztolányiné sértette meg Lendvait, majd az egy nyilatkozattal viszontsértette az író feleségét –, ismét közös ügyük lett: bár a párbaj végül is elmaradt, a segítők találkoztak; és Lendvai egyik megbízottja éppen Komáromi volt.³⁹

Ugyancsak ekkoriban lettek mindketten a Genius Kiadó szerzői, és a kapcsolat továbbélésének jele az is, hogy Kosztolányi 1929-ben beírt Komáromi János lányának emlékkönyvébe.⁴⁰

A *Sötét van* pedig szerepel a *Vérző Magyarország* 1928-ban megjelent második kiadásában (96–103.), melyet szintén Kosztolányi szerkesztett, valamint a Komáromi huszonöt éves írói jubileumára kiadott gyűjteményes sorozat *Tilinkó* című darabjában (Bp., 1930. 198–205.).

³⁸ Kiss Ferenc: I. m. 102.

³⁹ Kiss Ferenc: I. m. 110.

⁴⁰ Buza Péter: *A szép élet minden titka. Ez a könyvecske emlékeztetőül készült leányom, Komáromi Ágnes számára.* Népszabadság, 2000. dec. 23. 31.

OLASZ SÁNDOR

Újra regény

Amikor 1985-ben Krasznahorkai László *Sátántangója* megjelent, a mű egyik kritikusának örvendezett, hogy „végre és újra a szó kanonikus, ha tetszik, »régi« értelmében: regény. Azaz a regény tere újra egy világ, nem pedig tudatállapot vagy maga az írói műhely” – sors, karakter, történet, vér és veríték. Olyan epikai egyneműség jön létre, ami nem engedi a lirizálást, mitizálást, parabolizálást, nem esik szét kisformákra. Radnóti Sándor öröme kissé korai volt, mivel még jó másfél évtizedig a posztmodern szövegtenger vált uralkodóvá. Az a kellemesség, amire az irodalomban már az 1920-as években is volt példa. Szerb Antaltól neofrivolizmusnak nevezett jelenség írói is félték a komoly dolgoktól, a játék mögött nem akartak „mélységet látni”. Volt ebben pozitívum, hiszen a hazugságok és nagyképűségek ellen így is lehet tiltakozni. Összességében azonban „a valóság játékos semmibevétele”, illetve egy új mítosz keresése ösztönözte.

Mintha a nagy pesszimista, Cioran jóslata (*A regényen túl*) teljesedett volna be. Eltűnik a „nagyszabású meggondolatlanság”, jönnek az okos művészek, művük centrumába helyezve az elméleteket és a módszertani meggondolásokat. „A műfajnak, miután eltékozolta lényegét, nincs többé tárgya.” Márpedig anyag nélkül nem lehet regényt írni, a „nem jelentés gyönyöre” pedig a „zsákutcák zsákutcája”, „a szellem minden tevékenysége önmagához vezet vissza”. Ily módon kialakul egy tévhit: ami közölhető, nem fontos, lektúr. Elfeledve, hogy a rejtély is lehet egyhangú. Az anyagtalan regény halálos csapást mér a témára, az eseményre, a személyiségre. Ám cselekmény és karakterek nélkül nincs regény, s a mű nem is tud eleget tenni kettős funkciójának, az értelemadásnak és a szórakoztatásnak. Heller Ágnes *Mi a regény?* című esszéjében (2010) határozottan kimondja: „Egy regény, melyet még a művelt, értelembefogadásra kész, figyelmesen és érdeklődően olvasó sem képes végigolvasni, mert halálosan unja, nem jó regény. Nem okvetlenül művészetnek rossz – lehet jó szöveg –, de regénynek mindenképpen rossz...” „Egy regény, melyet nem tudunk letenni, de melyet rövidesen elfelejtünk..., rossz regény, bár szórakoztatásnak remek, de az első funkciót nem tölti be.” Ha van érdekes cselekmény és plasztikus karakterábrázolás, akkor párbeszédbe tudunk elegyedni, a világról, az emberről, önmagunkról derül ki valami fontos, és nem csupán az információ szintjén.

Hirdetni a valóság átélhetetlenségét, menekülni a semmit mondásba, vagy átélni, belelemenni, kockáztatni, akár a belepusztulást is vállalva – olyan csapda ez, melybe beleesni életveszélyes, nem vállalni és nem kitörni legalább annyira. Hárítás helyett a vállalás körvonalazódik az utóbbi egy, másfél évtized magyar regényirodalmában. Dátumhoz nehezen köthető folyamat. Jellemző, hogy a Tiszatáj (kilencvenes évek végén kibontakozó) regényvitájában és a Forrás tematikus számában (2002) a sorozatcím kérdőjellel olvasható: *Új*

regénykorszak?, *A regény kora?* Akkor még pontosan nem tudható, valaminek a végén vagy az elején vagyunk. Korszakokról beszélni egyébként is kétséges. Hiszen korszakok csúsznak egymásra, egyszerre több irány is létezhet, nagy életművek módosulhatnak, vagy éppen állandósulnak. Az irodalom természetesen nem hasonlítható a gazdaságkutató intézetek fejlődési vagy visszafejlődési mutatóihoz. Viszont már az ezredfordulón készülöben volt valami.

Esterházy Péter még a kilencvenes évek elején az újkori regény műfaj történetében négy időszakot különböztetett meg. A negyedikben (tipikus posztmodern szituáció) visszakanyarodtunk oda, ahonnan elindultunk. Egy évtizeddel később azonban már egyértelmű, hogy nem pont oda tértünk vissza, mivel az újabb alkotásokban nemcsak a különféle posztmodern szemléletek és technikák kavarognak; együtt van a Don Quijote, a diadalmas 19. századi és a modern regény. Erre a megváltozott helyzetre a legharciasabban Grendel Lajos utalt (*A regényről, 2002-ben, Regényvilágok tegnap és ma*). Abból indul ki, hogy a prózafordulat felismerése szerint nincs valóságos regénytér, csak szövegtér, a regény mindenestül teremtett világ, közvetlen valóság helyett csak nyelvi valóság létezik. „Így aztán ma az irodalmi mű nyelvi megelőzöttségének elve az a szemléleti sarokpont, amely látszólag két részre vágja a kortárs magyar irodalmat. Azokra, akik részben vagy egészben ehhez az elvhez igazítják írói beszédmódjukat, s azokra, akik ezt az elvet elutasítják. Posztmodernekre és tradicionalistákra. Narratívákra és metanarratívákra. Plot-makerekre és szövegírókra.” Elterjedt az a tévhit, hogy az elbeszélés és a mesélés avult dolog. „Mára a posztmodern árhulláma levonult, és sokan vannak, akik ezt kárörömmel vegyes elégtétellel nyugtázzák. Az új próza hatása azonban nem múlt el nyomtalanul, formajegyeinek, technikájának egyes jegyei ott vannak még az olyan tradicionálisabbnak tűnő regény szerkezetén és stílusán is, mint amilyen a *Jadviga párnája*. Másfelől azonban az is bizonyosodott, hogy a posztmodernről alig vagy egyáltalán nem érintett epika a saját tradíciójából is képes megújulásra, és jelentős művek kihordására.” Grendel a bekövetkezett változásokban nem az inga kilengését látja a másik irányba, inkább örömdetes egyensúlyi állapotot. Ezért is figyelemre méltó Mészöly időskori prózájáról írt könyvecskéje. *A tények mágiája* (2002) alaptétele, mely szerint az író az önreferenciális szövegirodalommal szemben mintegy visszaadja az események történetiségét. Mészölyről beszél, de a maga poétikája is formálódik, s ebben a világszerűségnek és valóságra vonatkoztatásnak kitüntetett helye van. Mindig is helye volt Gion Nándor neoavantgárd gyökerű, de a realista eszköztárt és szemléletet sohasem nélkülöző szép, ráérős cselekményszervezésében. Vagy a regény alműfajokkal folyton kísérletező Szilágyi István prózájában. Üdítő olvasmány, ahogy a *Hollóidőben* (2001) a romantika öröksége ötvöződik a posztmodern technikákkal.

Korábban a teremtett világ hitelességét sem volt szokás emlegetni. Háy János pedig éppen ezt teszi, amikor Elek Tibornak a következőt mondja: „A világ feltárásának hitelességét kell éreznie az olvasónak, mert ha az nincs meg, akkor tök mindegy, hogy milyen pazar a stílus, mennyire rafinált a szerkezet, mennyire izgalmas a témafelvetése.” Minden bizonnyal nem a közvetlenül megfelleltethetőre gondol, inkább arra, hogy a mindennapi élet és sors a valós történeteknél többet hordozzon. Két egészen friss példa a változás érzékeltetésére. Németh Zoltán (Bárka, 2010) három békési vagy onnan elszármazott író, Kiss Ottó, Grecsó Krisztián, Kiss László kapcsán állapítja meg: „a posztmodern szövegirodalom olvasót próbáló nyelvjátékai, zsúfolt utalásai, többnyire areferenciális jelentéskép-

zése ellenében a három szerző szövegeiben sokkal fontosabb szerephez jutnak a hétköznapi történetek, amelyek által a popularitás kódjai lépnek működésbe.” Szécsi Noémi (Alföld, 2010) pedig úgy látja, hogy a posztmodern technikák a regényben is mechanikussá váltak, „mesterségbeli tudássá, de már nem olyan izgalmasak, mint húsz vagy harminc éve voltak, ideje továbblépni. /.../ Persze látszik már valami a láthatáron, ami a posztmodern tanulságait felhasználva épít újat.”

A szemlélet- és horizonttágulás akár ellentétes poétikákban, formákban és nyelvekben tetten érhető. Az előző korszak két emblematikus írója közül Esterházy Péter játékos-ironikus módon utal az *Estiben* (2010) holmi „leváltásra”. A szerkesztő: „nekünk egy tököss novella kell, nem ez a szó buzera”. Esti: „És mi a helyzet a tököss szó buzérakkal?” Mindenestre a *Harmonia caelestis* (2000) és a *Javított kiadás* (2001) jelezte, hogy a váltásra elsőként éppen az az író vállalkozott, akinek a kánon középpontjába helyezett életművéből a szövegirodalom elméletét desztillálták. Esterházy azonban ott is játszott, hiszen a *Javított kiadásban* a korábbi poétika megtagadása és az aggály nélküli realista fordulat nehezen vehető komolyan. Igaz, a *Párhuzamos történetek* (2005) megjelenésekor Nádas Péter is tiltakozott az eddigitől eltérő, új szerző fikciója ellen. A korábbi műveket jellemző stílus, későmodern nyelvszemlélet valóban eltűnik, s organikusságában, összetettségében még az *Emlékiratok könyvét* (1986) is fölülmúlja. „Az antropológiai-etológiai elkötelezettségű regénytől semmi nem idegen, ami emberi.” (Tarján Tamás)

A magyar regény számára régebben elképzelhetetlen hagyományok nyílnak meg. A nyolcvanas évek végén főiskolai oktató kollégám büszkén hangoztatta, hogy Móricz nem író. Újabban azt látjuk, hogy ez az „elementárisan nagy író” (Nádas) a Grecsó-, Tar Sándor-, Nádas Péter-, Háy János- és Oravecz-művekkel való együttolvasásban él tovább. Hogy Balassa Péterről ne is beszéljünk; nagy veszteség, hogy Móricz-könyve már nem készíthetett el. Tar Sándor már a nyolcvanas évek novelláitól következetesen járta a tényekhez ragaszkodó és személyes próza útját. „...bárki bármiről ír, ha tisztességesen megírja, úgyis benne van minden figurában ő maga is... Ha nincs benne, akkor az valahogy hiteltelenné válik.” Némi túlzás Oravecz Imre *Ondrok gödre* (2007) című regényét a paraszti sors legkomplexebb ábrázolásának nevezni. A mű azonban a realista regény elemeinek megtartásával és egzisztenciális érdekelttségével mindenképpen új poétikai változatot hoz. Ebben a kontextusban lehet figyelemre méltó Krasznahorkai László pályamódosulása. Az író, aki a szépírói elhallgatást mérlegelte, a kilencvenes évek végétől kaland, dokumentum, filozófia és mese izgalmas ötvözetével állt elő. (*Háború és háború*, 1999; *Északról hegy, Délről tó, Nyugatról utak, Keletről folyó*, 2003; *Rombolás és bánat az ég alatt*, 2004.)

Ebben a poétikai átrendeződésben különleges helyet foglalnak el az önéletrajzi fikciók. A személyes műfaj különféle változatainak dömpingje azonban meglepően új fejlemény, nemcsak a naplók, hanem az olyan könyvnyi terjedelmű „mélyinterjúk”, mint amilyenek Bodor Ádámmal, Mészöly Miklóssal, Tolnai Ottóval, Ferdinandy Györggyel készültek (a kérdezők: Balla Zsófia, Szigeti László, Parti Nagy Lajos, Kulcsár Katalin). Ezek a könyvek regényként olvashatók. Miként Rakovszky Zsuzsa *A hullócsillag éve* (2005) és a nyugaton is elhíresült Dragomán György *A fehér királya* (2005) is visszamegy a gyermekkori időbe, melynek ábrázolásában – irodalmi műről lévén szó – lehet imagináció, de a realizmustól kijelölt körből pillanatra sem lépünk ki. Ide sorolhatók a sokasodó aparegények

(Kukorelly Endre: *Tündérvölgy*, 2003; Schein Gábor: *Lázár!*, 2004; Györe Balázs: *Halottak apja*, 2003). A sor a különféle poétikákat és értelmezési stratégiákat nem egybemosva folytatható Szabó Magdától Németh Gáborig és Bálint Péterig. Dobos István írja: „Az emlékező szövegek viszont közösnek mutatkoznak abban, hogy elbeszélőjük egykori énjét felidézve újraalkotja önazonosságát.”

„Én van” – Tandori Dezső adta ezt a címet egyik legújabb esszéjének. Alig telt el egy évtized és Sándor Iván (még a kilencvenes években megfogalmazott) jellegadó változatai, variációi újabbakkal gyarapodnak. Korábban *Regényregény* című nagyívű esszéjében a Személyiség alapján három regénytörténeti korszakot látott: 1. a klasszikus történeti realista regény előtt a hős kollektívum képviselője; 2. a 19. század a magabiztos, magát érvényes cselekedetekben megfogalmazó Személy története; 3. Kafkával kezdődően a műfaj a széthulló Én megnyilvánulása. 2002-ben (*Semmi sem tilos, csakis a hamisság és a csalás*) már úgy véli, „voltak (mármint az új évezred elején – OS) regények, amelyek megőrizték a Személyiséget, mint az európai értékek megtestesítőjét, s ezeknek a regényeknek a poétikájában a veszendő Én épen tartási igyekezetéről beszélt a forma, a nyelv. Voltak regények, amelyeket a biztos pontokat elvesztő, önmagát folyamatos változásaiban „újra-író” személyiség instabilitása határozott meg. És voltak, amelyek már az Én-nélküliség téridejében formálódtak, nem volt bennük, aki nézzen, romból ácsolgattak romot”. A legújabb regénytörekvéseknek éppen ez az egyik legfőbb jellemzője, hogy az „Én elbúcsúztatása” után furcsa módon nem csökken az autonóm embert is megformáló, identitáskereső művek száma. Vagyis regénykorszak ide, regénykorszak oda, boldogító sokféleségben kavarnak a változatok. Ezért idézi Selyem Zsuzsa (*A regényről*) Günter Grass *A bádogdob* című regényének elgondolkodtató mondatait. A történet elmondásának sokféle „időkezelése” lehet. Lehet azzal büszkélkedni, hogy manapság már nem lehet regényt írni. Lehet elméleti igényeknek megfelelni, melyek szerint nincsenek regényhősök, egyéniségek. „Lehet, hogy mindez így van, és így igaz. De ami minket illet – engem, Oskart s Brúnót, az ápolómat –, mégis szeretném leszögezni: mi ketten hősök vagyunk, teljesen különböző hősök, ő a kémlelőlyuk túlsó, én meg az innenső oldalán...” Mindazonáltal nagy kérdés, hogyan lehet így a nagyepikához eljutni. Ha az Én centrum nélküli, mi tartja össze a történetet, mi ad a magánvilágoknak értelmet. Thomka Beáta is kételkedik: a *Virágzabálók* (2009) regénypoétikai jellemzői nem „közelítenek túlságosan a megértés nehézségeit feloldó elbeszélői gyakorlathoz. Rendszerint tartósítják az *elbeszélés nehézségeit*, amikben olvasóik vagy részesülni kívánnak, vagy nem”. Az önmegismerés és a világgal való kapcsolattartás legintimebb és legszabadabb formájának tartja Darvasi László a regényt. „Vagy úgy véljük, hogy jól tudjuk, milyen világban élünk, és akkor azt elmondjuk, vagy fogalmunk sincs róla, hogy milyen világban élünk, s éppen azért kezdünk el beszélni róla.” Mintha a továbbiakban tárgyalandó két 2010-es regény (Spiró György: *Tavaszi Tárlat*, Szilasi László: *Szentek hárfája*) jellemzését szolgálná ez a mondat. Darvasi a publicisztikusság veszélyét, a művészi erőt emeli ki. Závada a megalkotottság, a teherbíró szerkezet mellett a szórakoztatást (ne legyünk unalmasak) és a gondolati konstrukciót, az értelemadást. Óvakodni a csináltságtól („maché”), miközben tudjuk, minden irodalom „maché”; kérdés, megszólít-e bennünket vagy csak üresen kattog.

Nádas Péter kétféle írottípusról beszél egy helyen: vannak a stiliszták és a sűrítők. „Tolsztoj sem stilizál. Sűrít, absztrahál, de nem stilizál. Ilyen értelemben van különbség

a stiliszták és sűrítők között.” Ezért tesz különbséget a német a „Schriftsteller” (író) és a „Dichter” (költő) között (dicht – sűrű). Ebben az értelemben Thomas Mann Dichter, Feuchtwanger pedig Schriftsteller. Az efféle ellentétpárok elméleti hozadéka nehezen kérdőjelezhető meg. Valahol a háttérben fölsejlik Žmegač „világszerű” – „szövegszerű” dichotómiája. Vagy Percy Lubbock teóriája a megjelenítés (showing) és elmondás (telling) típusú elbeszélésről. Az előbbi tudatosan kiküszöböli a kommentárt (vagy éppenséggel hagyja elburjánzani a szerzői értelmezést), a történetre koncentrálni, filmszerűen, drámai jelenetekben foglalja össze. Engedi történni az eseményeket, óvakodik a cselekményszervezés radikális módjaitól. A másokban eltűnik a határ a történet leírása és jellemzése között, az elbeszélés könnyen csap át esszébe, az esszében viszont ott az elbeszélésbe fordulás lehetősége, újabb és újabb „akadályok” épülnek be a történetmondásba.

Szilasi László regénye lépten-nyomon utal önnön megalkotottságára. Az olvasó nem a végleges és lezárt szöveggel szembesül, hanem rákényszerül az alkotás folyamatában való együttműködésre. Így az olvasó nincs könnyű helyzetben – igaz, befogadója válogatja. A *Szentek hárfája* igazságkereső regény, noha percig nem hiszi a szerző, hogy a nem is olyan kacifántos történettel valamelyest közelebb jutott az igazsághoz, mely ettől függetlenül létezik, csak mi nem látjuk. Igaz-e, amit Riffaterre mond az elbeszélés igazságának és a történet valóságosságának fordított viszonyáról? Az igazságigény erőteljessége csak a megírtság mikéntjétől függ? Talán az etikumnak, etikai tartásnak is lehet némi szerepe. A merev szétválasztás a kortárs prózát könnyen szétszabdálhatja referencialitásba, moralizálásba süllyedtekre és posztmodernekre.

Szilasi regényét a kiadói marketing intellektuális krimiként próbálta hirdetni, nyilvánvalóan ezzel kívánta az opust a népszerű műfajok felé elmozdítani. Az intellektuális telítettség érdemes tudósról és egyetemi oktatóról lévén szó természetes. A krimivel már hadilábon állunk, hiszen számos kritériumnak egyáltalán nem felel meg. Legfőképpen annak, hogy a detektívtörténet cselekménye a büntett ismétlése. A könyvben több nyomozó is van (a detektívtörténetben nem ajánlott), s az olvasónak egyáltalán nincsenek a rejtély megoldásában a nyomozókéval azonos esélyei. Nincs leleplezés, s következésképpen az ide vezető logikus következtetés is elmarad. Az ügyben nyomozók találnak ugyan árulkodó jeleket, de segítségükkel csak vargabetűkkel, nem módszeresen jutnak el a megoldáshoz, ami a regény utolsó részében, ha nem is egyszerűen, de mégiscsak föltárul. Ám a lecke még a szemfüles olvasónak is föl van adva. Noha az indítás olyan, mintha egy másfél század előtti beszély kezdődne. Egy fiatalember feltűrt gallérral megy az utcán, s aztán – („Érdekszigázás. Borzalmas”), kiderül, ő lesz a főhős. Itt hárman mennek az árpádhargosi evangélikus templom felé, kilétük viszont nem nyilvánvaló. A figyelmes olvasó egy idő után már nem is a gyilkosságra figyel (Omaszta Mátyást megölik az éjféli misén), hanem az irodalmi leírásokra, remek karakterekre és a szépirodalmi eszközök arzenáljára.

Például a különböző nézőpontú elbeszélések hol elváló, hol összefonódó játékára. Az első és az utolsó fejezetben Makovicza Bálint iskolaszolga szemtanúként számol be arról, amit 1924-ben látott, hallott. Az elbeszélő tele bizonytalansággal: „El se kellett volna kezdenem. De elkezdtem, be is fejeztem, s most végre meg is akarom érteni.” Szó van itt a diákról, Grynaeus Tamásról, Omaszta gyilkosáról, aki az elszegényedett Kehrheim-rokon lakásába költözik. Furcsa miliőbe csöppen. A rokonok „próbáltak röhögni, hogy ne látszódjon rajtuk. Ne látszódjon rajtuk is, a kopás. [...] hanyatló kis potemkin-birodalom,

meg némi kókadt, hellenisztikus önirónia. [...] annyira féltek mindennemű hevülettől, pártosztól, giccstől és izzadságszagtól, hogy a komoly dolgokról való komoly beszédnek még a lehetőségét is kerülték...” Ez az iszonyodás mintha a regény egészére érvényes volna. Makovicza beszél az utolsó, az ötödik részben látomásáról, arról az apokalipsziszről, ami meghatározhatatlan időben, de mindenképpen el fog jönni és „mindent, minden emberi megfontolást” elsöpör. Végítélet, a történelem irracionalitása, lám, mégiscsak előkerülnek a komoly dolgok. A második részben két, 19. századi regénybe illő alak tűnik föl, Dalmand és Palandor. A beszélő azonban Ladik István rendőr főhadnagy, aki 1954 és 1956 között készíti el főljegyzéseit az 1928-ban nyomozni kezdő urak eredménytelen és tragikus végű tevékenységéről. Ladik egyébként a regény egyik emlékezetes, mintegy a gonoszságot megtestesítő alakja. Minden rendszert kiszolgál, nyilas, ávos, forradalmár és ellenforradalmár – mikor mire van szükség. (A harmadik fejezet elbeszélője titkosszolgálati iratok alapján mondja el a Zádor hírszerzőből lett Ladik történetét, s jut el a „ma már tisztázhatatlan megfontolások” konklúziójához.) Nemcsak a két önkéntes nyomozóval, hanem harmadikként Makoviczával is bomba végez. A merénylet előtti időkből azonban különös és érthetetlen események sorakoznak. Grynaeust sohasem találják meg, sőt, Omaszta holttestének is nyoma vész. „Eldördül az utolsó lövés, eloszlik a füst – ettől kezdve azonban mindenki mást látott, hallott érzékelni. Mitikus haragosi világba csöppenünk: a babonás tótok ördögi praktikákról kezdenek suttogni, kincsről, iratokról, alagútról beszélnek. A nyolcvanas évek végén indul egy újabb történetzál. Kanetti Norbert bölcsészhallgató, későbbi egyetemi tanársegéd Omaszta Bandikával próbál világosan látni a kusza történetében. A legtöbb irodalmiság, műveltségelmény a dolog természeténél fogva itt, a negyedik részben olvasható. Kanetti Ladik történetét akarja megírni, de nem lesz belőle semmi. „Ha nem írod meg, kénytelen vagy emlékezni rá. Ha megírod, elfelejted. Következtetés. Vagy egyáltalán ne írd meg, vagy ha megírod, ügvelj rá, hogy meg ne maradjon.” S valóban, a regényben mindenféle irat, főljegyzés, emlékezés, dolgozat megsemmisül. A tanulmány tervezett mottója a könyv egész történelem alatti mélyvilágáról is sokat mond: „nem törődtek a regionális erőviszonyokkal, az európai status quóval, a világpolitikai realitással, és egyáltalán nem foglalkoztak a történelemmel, azzal az íróttal, amely egyszer majd minden esemény tetemére leszáll”.

Van történet, ember és figura. Nem történelmi regény, mondja a szerző. Ám azon sem csodálkoznánk, ha az 1920-as években induló, végül a rendszerváltás tájára érkező munka az átértelmezett, megújított történelmi regények sorában kapna helyet. Amit a korról, Árpádharcos (persze, nem Békéscsaba) kevert etnikumú világáról elmond, lényegében hiteles. Igaz, némely dologban tudatos „csalásnak” vagyunk tanúi (az evangélikusoknál nincs éjféli mise), de összességében működik az a történelmi alárétegzettség, mely a posztmodernnek általában nem sajátja. „a történet lehetőséget teremt arra, hogy fontos dolgokról beszéljünk, emberi lényekről például. „Nem kell – mondja egy interjúban Szilasi –, állandóan erőlködni és a nagy dolgokról olyan szörnyű tragikusan beszélni, hanem tényleg az élet és halál értelméről kell ugyan beszélni, de olyan kis elegánsan, udvariasan, bájosan.” Ottlikra hivatkozik a szerző, Ottlik meg Somerset Maughamra, aki a könnyedségben a magyar történelmi narratívák jelentős részétől különbözik.

Arany János-i fogalom támad föl, az „epikai hitel” („történeti vagy mondai alap nélkül nem vagyok képesek alakítani; talán nincs invencióm, fantáziám: elég az hozzá, hogy nekem,

ha építkezni akarok, téglá kell és mész”). Téglá és mész – a *Tavaszi Tárlat*ot író Spiró György számára ezért fontos a hétköznapi és a nagypolitikai élet minden apró részlete. A színhelyek kivételes fontosságát jelzi a belső és külső terek, használati tárgyak, szobabelső, épületek, utcák vizuális rekonstruálása. Láthatóvá, szinte kézzel foghatóvá válnak a kor kellékei, a nagykörúti villamos, a telefonfülke tantusszal, a gyári be- és kiléptető rendszer, a hivatali labirintus, a tűzfalra néző lakásablakok sivársága. Annak a nevezetes május elsejének a leírása pedig mintha korabeli híradó részlet prózai változata lenne. Spiró látja a szereplőit, hallja a hangjukat, minden képszerűen van elképzelve. A módszer nem újdonság pályáján, hiszen a realista nagyregényhez való látványos visszakanyarodás már a *Fogságot* jellemezte. A korábbi nagy sikerű regény is megmutatta a történelem egyént romboló folyamatait. Az új könyv már kisszerű figurák, tömegek további kiüresítését célozza. Az 1956. október 17. és 1957. május elseje között játszódó történet bármelyik jelenetét nézzük, mindegyikben alkalmazkodó, gyáva vagy éppen elvtársiasan öntelt, hataloméhes szereplőket látunk, akik nem elromlanak, hanem tovább züllebenek. Itt is aktivizálódik a korszakkal kapcsolatos művön kívüli tudás, rengeteg fiktív és nem fiktív (névvel szereplő) alak bukkan föl. Ezt már Walter Scott, Stendhal és Tolsztoj is így tette. Íme a nem „trendi”, nem posztmodern szerző vallomása: „... mese az egész akkor is, ha történelmi tényeken alapul. Wyspiański szerint a történelemről nem sokat tudunk, csak a történetek kereteit, de ez bőven elég ahhoz, hogy a képzeletünkkel kitöltsük. Valamiért szeretjük a meséket, sőt okulunk is belőlük.”

A mese Kafka tollára illő, noha nem túl bonyolult, könnyen átlátható. Fátray Gyula 1956. november 17-én aranyérműtetre kórházba vonul. A forradalmi napokat itt tölti, alibije van. Ezzel persze nem árulja el az Ügyet, igaz, egyébként sem lázadt volna. Sértetlenül megúsza az eseményeket (november 8-ig a kórházban), nem kell tartania megtorlástól. A „bűntelen kommunista” novemberben – minden lelkifurdalást félretéve „zűrzavarnak” nevezi a történeteket. „Nem történt voltaképpen semmi.” „...azokat, akik köztörvényes bűncselekményt követtek el azokban a napokban, az egész nép, az egész ország érdeke megbüntetni.” A gépészmérnök Fátray körül azonban egyszer csak megfagy a levegő. A párttitkár a neve után érdeklődik. Kiderül, a korábbi Klein nevet ő Tátraira akarta változtatni, a belügyben viszont elírták, a T-ből F lett, az i-ből pedig y. Szép arisztokrata névnek tűnik így. Arra mindenképpen jó, hogy egy koncepció per, leleplezett összeesküvés tagjaként szerepeljen. A Magyar Ifjúság cikke aztán fényt derít arra az aknamunkára, melyet a SZER megbízásából már 1949-től szerveztek. A regény legjobb lapjai közé tartoznak azok a szövegrészek, melyek azt írják le, hogyan omlik össze Fátray Gyula élete, az ügy tisztázására a szocializmus hivatali labirintusaiban és hierarchiájában milyen kétségbeesett kísérleteket tesz. Ha egyre jobban szorul a hurok, a hős is egyre lázadóbb indulatokkal telik meg: „Mennyi hazugság! Mennyi áruló! Mennyi féreg!” Az ilyen telling típusú elbeszélés általában végigrohan az eseményeken, keveset kommentál. Itt éppen azt tapasztaljuk, hogy az elbeszélő monológ túlmagyaráz. Fátray belső viharairól valahogy tudósítania kell az olvasót, s ilyen direkt közlésekre a dialógusok résztvevői is elragadtatják magukat. Az ügyvéd ismerősnek, Szász Lalinak mondja Fátray: „Te beszélsz így, a partizán, a kommunista?!” Szász válasza: „Ezek fasiszták, csak vörösök. Elkövettem azt a hibát, hogy hittem az eszmében. Nincs eszme, Gyuszikám. Fasizmus van: fehér, zöld, barna vagy vörös.” Ilyen szöveghelyeken menthetetlenül didaktikussá, publicisztikussá válik a regény, kevesebb talán

többet mondana. Eszmék, vélemények gyors, a magánélet és -érdek szerinti, az eseményekkel összhangban lévő változása azonban tragikomikusan érdekesítő. A gyilkos rendszer fölismérésétől hogyan jut el újra Fátray a megnyugvásig? Az egyedi eset itt válik miliók pálfordulásainak emlékezetes ábrázolásává. Amikor Fátray ügye szinte véletlen folytán, régi ismerős közbenjárására rendeződik, hirtelen ismét az akol melegét érzi. A május elsejei felvonuláson „nagyon sokan lehetünk”. Jóleső melegséget érzett a többiek iránt. Így kovácsolódott össze újabb három évtizedre a rejtélyes csapdákat és gumifalakat állító hatalom a főtitkár mindenhatóságában hívó tömeggel. A *Tavaszi Tárlat* címben is jelzett múcsarnokbeli kiállítás másik szálát is bekapcsol. Gyula felesége az egyik szervezője annak a vernisszázsnek, mely a szocialista realizmus tatárdúlása után a naturalistákat és az absztrakt, a nonfiguratív művészeket is szerepeltetni engedi. Kezdődik a húzd meg, ereszd meg végtelennek tűnő játéka, melyben a pártirányítás és a képzőművészeti élet valós figurái keverednek a Fészek „lelki és szellemi prostituáltjaival”, karrieristákkal és reménytelenül magányos alkotókkal.

Sodró, jól komponált, olykor drámaian feszült regény Spiró új munkája. Sokszor oldalakon át kiváló dialógusokon gördül tovább a történet (a drámaíró minden jel szerint jól érzi magát). Az elbeszélés ritmusa, dinamikája szokatlan lehet az újabb regényben, mivel az elidőzés, az elágazás öröme helyett itt tudatosan a cél felé robog minden. Nem gondolom, hogy emiatt a lektűr kategóriájába söpörhető. Az elbeszélő művészet tájékozódásával párhuzamosan a tudománynak is új fogalmakkal, új megközelítésekkel kell szembesülnie. Kalliopé ismét utakat keres.

SZENTMÁRTONI JÁNOS

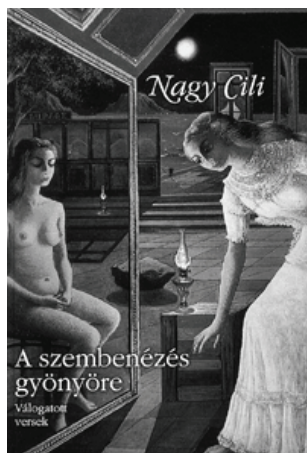
A világ négy arca

A Stádium Kiadó és az Új Átlók Művészeti Társaság fiatal alkotóinak legújabb könyvei négyféle honfoglalás a művészetben, négyféle válasz a lét kérdéseire, négyféle szemszögből ábrázolják az esendő ember világát – életünket. Ebből a műhelyből már számos fiatal tehetség indult s bontakozott ki. Nagy Cili és Rózsássy Barbara, akik mindketten Gérecz Attila-díjas költők, még a kilencvenes évek közepén csatlakoztak a körhöz, Kleinheincz Csilla egy későbbi hullámmal érkezett, Csernák András pedig a legutóbbi tehetséggutató pályázat egyik nagy felfedezettje (Erdei Lilla mellett). Voltaképpen egyazon (a 70-es évek második felében született és a 90-es években induló) nemzedék képviselői, csak más-más ütemben teljesedtek ki a pályán.

Mind a négyüknek határozott és dermesztő véleménye van korunkról, amely ma-holnap önmagát zabálja fel, illetve azt, ami belőle még megmaradt. Bár más-más lelki alkattal, írói programmal igyekeznek ellenállni a végzetes romlásnak – de mind a négy alkotó művészete józanságra és mérsékletre intő figyelmeztetés, mielőtt világunk végleg fölszívódik a nagy semmibe: önmagába.

I.

**Stádium Kiadó
Budapest, 2010
168 oldal, 2800 Ft**

NAGY CILI könyve, *A szembenézés gyönyöre* (2010) válogatás, amelyet kiadó és szerzője tizennégy év költői terméséből állított össze. De természetesen a kötet utolsó ciklusa már az új, eddig publikálatlan verseket is csokorba gyűjti. Jó volt áttekinteni költőtársam eddigi pályáját, újraélni gyötrelmeit, örömeit. Sokszor fájjalom, hogy Brüsszelben él, ahová kevés hazai fénycsóva vetül utána, mert nemzedéke egyik legerőteljesebb, legeredetibb költőegyénisége, ereje annyi, mint többünknek összesen, szükség volna rá itthon – de tudom, hogy Budapesten vagy Szegeden sem harcolna vagy ácsingózna elismerésért, alkata gátolja ebben.

Első kötete, az *Apollónsziluett* (1997) tele még zaklattottsággal, olyan, mint egy vad rohanás, költője feldúlt és lobbanékony, kissé szertelen, de csordultig erővel, tűzzel – mint aki a világgal bár még nem bír el, csak a sebeit érzi, de készülődik benne a hadüzenet, és közeledik a visszacsapás pillanata. A kamaszkortól vesz éppen búcsút, s indul a rengetegbe. De hát milyen legyen egy pályakezdő költő, ha

nem ilyen?: „Rohanok, mint kinek a háta ég. / Rohanok. Vajon ki tudja, hogy hova. / Megállok majd, nekidőlök a világnak. / Ha oltani nem tud, hát égjen az ostoba!” (*Tűzriadó*)

A második, *Halottak pedig nincsenek* című verseskötet (1999) már a felkészült Nagy Cili hangja. Addig is erőteljes volt, de innentől magabiztosabb, formái fegyelmezettebbek, letisztultabbak. S melyek már első könyvében védjegyévé váltak, a sajátos szófordulatok, szokatlan jelzős szerkezetek, itt tovább szaporodnak, költői nyelvét állnak össze (pl. „ingatag sötétben”, „fehér a hideg ujj”). Másik meghatározó jellemzője, a bátor szókimondás (amely soha nem vált nála magamutogatássá, sem öncélúvá, mint annyi pályatársa esetében) – mind a lelki titkok, mind a kemény világ- és emberbírálat terén – szintén összetéveszthetlenné tette ebben a második kötetben:

*Látjátok az idő megtépett szárnyait
megbecstelenítve a tudomány levében?
Csináltak belőle fizikát, kémiát,
leszarjátok a szív rugóit!
Képletbe gyűrve vérzik az Isten is,
baltával csaptok kilógó kezére.
Nesze nektek huszadik századot;
minden titkok koporsóját!”
(Termeszek kora)*

Ebben a könyvben nagyobb hangsúlyt kap, illetve előtérbe kerül a történetiség és a balladai szemléletmód, amely aztán szintén meghatározóvá válik lírájában. Talán a gyermekkor érettebb összefoglalása és elgyászolása is sarkallja ebben (pl. *Lefelé, Vihar*).

„A halál nagy, barna, tavaszváró földjein / legeltetek éjszakánként.” – írja az *Úton* című versében. Mint látni, megsokasodnak a távlatos, nagy-lélegzetű, horizontális, meg-hökkentő képvilágú, Nagy Lászlóig visszafénylő metaforák is. A bíráló hang mellett fölérő-sődik önboncoló szarkazmusa, amely leginkább a *Tiszta szívvel* József Attiláéval rokon. Az arcunkba vágott tények (néha költői túlzásnak érzett, de épp túlzásukban, nagyításukban jobban megvilágító) igazságai fölrázzák a kiábrándult és gyanútlan olvasót:

*Istenem nincs, állatot se tartok,
családom nemrég szétverte magát.
Perverz vagyok, skizofrén és örült,
részvétem annak, ki agyamba lát.
(Groteszk önjellemzés)*

A megtisztulás felé való üzenés itt veszi kezdetét, amely végzetes, mert nagy árat kell fizetni érte, hisz a pusztulás és a szükségszerű pusztítás útján vezet végig. A kínok általi lelki megtisztulásról beszélek. Ugyanakkor azt is látnunk kell, hogy Nagy Cili erőteljes, ki-magasló költészetének épp ez az üzenés szolgáltatja, termeli fő energiáját, mint egy mítoszi transzformátor. A transzcendens úton-levés, a két fő: ördögi és isteni, ösztöni és értelmi erő közötti örök küzdelem. Ez a szenvedés és harc visz Nagy Cili lírájába lendületet, dinamizmust. Alkatilag is olyan költőről van szó, akinek a bármilyen nyugvópontra jutott lélek

többé nem rejtegethet kihívásokat. A megérkezés nála egyenlő a halállal. Nem hiába látam s neveztem már évekkel ezelőtt is költészetét purgatóriumnak.

Ebben a második kötetben, huszonévesen (!) Nagy Cili már egyetemessé válik, a legnagyobbak magasából képes az életére és az emberre látni: „valami vérvörös, napból kiver t oldat / csapódik a tájra, körvonalba présel, / átítat a mozdulatlan létezés szeszével” (*Tűfokán túlról*).

A felvázolt lelki küzdelemben kikerülhetetlen a szembenézés és az összecsapás önnön egójával, személyiség-szerkezetével, amelyet sokszor börtönnnek érez. Folyton-folyvást kileng ebből a zárt keretből – a semmi vagy épp a fölfoghatatlan teremtség földje fölé dobja a vers.

Harmadik kötetében, a *Fénylés foglya* címűben (2001) hangsúlyosabbá válik a közéleti-kritikai magatartás – és tovább mélyül az Istennel való ambivalens viszonya is. Ezúttal bebizonyítja azt is, hogy kijárta a költői iskolát, hiszen antik metrumokban hullámszerűen végig a versek, amelyek olykor óhatatlanul itt-ott didaktikusabbá teszik nyelvezetét, de továbbra is súlyos és lényegi mondanivalója hibátlanul kitölti a tökélyre csiszolt formákat.

Korábban is leírtam már, hogy Nagy Cili eddigi lírájának egyik csúcsa az Istennel folytatott perlekedés, a hitért való küzdelem. Legalább akkora szomjúsággal áhítozik a bizonyosságra, mint amekkora daccal kételkedik is benne.

*Milyen isten árnya hull
a csontig kihűlt éjszakába,
milyen dühöm verte szét
arcát a széttépett homályba?*

(Szabadítsd fel)

A negyedik, *Kád a parkban* című verseskötet (2004) rendkívül sűrű anyag: csupa ballada az egész. Tömör, visszafogott nyelvezet, lendület sehol, akár egy dermesztő pantomim vagy némafilm, nehezen fölfejtethető szálak szövődnek benne, kevés a kapaszkodó – rejtélyes világ: kódja feltöréséhez türelem és kitartás kell. De fő témái továbbra is a csúcsig viszik a költőt, elsősorban újraéledt és még erőteljesebben kibontakozó képvilága révén:

*Láza egy nagy, ősi állat,
fejével befut a dőlt homályba,
leng a vihar tonnasúlyú,
vízszintesre vert uszálya,*

*akkor megáll épp középén.
Isten arca rámviláglik.
Reng a vizen féligkészén,
pincemélyben új hazát nyit
monomániás viharra.
Szállingóznak egyre-másra a támadásra születettek
e többezer év hallgatásba.*

(A bárka)

Mintha valamiért nagyon mélyre kellett volna merülnie magában a költőnek, ahol takarékoskodni kell a levegővel, a szavakkal, nagy a nyomás, minden szertelen mozdulat vagy mondat végzetes lehet. Szabó Lőrinc kalibáni földjén járunk ekkor.

Talán az élettér- és életmódváltás kényszerítette ki belőle e dantei alászállást, hiszen Brüsszelbe költözött, gyermeket szült, anya és feleség lett az egykori megzabolázhatatlan lázadó. Mert az ötödik kötet, *A részeg erkély* (2007) már felszabadultabbnak tükrözi a költőt, családi magánéletébe is enged bepillantunk. Azonban az előző könyvben még fellobbanó képi építkezés nem tér vissza. Szikár gondolatokra, tómondatokra csupaszult versbeszéde lett Nagy Cilinek: lecsöndesült, mint maga az élete. Természetesen mindez csupán esztétikai megállapítás, és semmiképp sem minőségi. A rendhagyó szókapcsolatok és a kiszámíthatatlan grammatikai fordulatok azonban továbbra is ismertető jegyei maradtak. És ami még rendkívüli jelentőséggel bír, hogy parttalan világa medret vajt magának. Már nem fordul önmaga ellen, hiszen egészen más feladatai támadtak, hogy csak a legfontosabbat említsem: gyermeket táplálni. Áthumanizálódott Nagy Cili purgatóriuma, melegséggel és mértékletességgel töltődött fel az egykori fausti éhség.

*A magányban az együttélés
a legjobb. Reggel együtt kelni,
átölelni egymást, pillanatra
nem érezni a mélyülő rétegek
egymás-átfedését, a vastagodó
hórétteget szívájéknál.
Éjszaka*

*valakire lelni az ágyban.
Nappal a konyhában. Teavíz forr,
kisgyerek fonódik lábunk köré:
olyannak lenni épp mint egy család.*

*Gondolni se arra a létre,
ahol egyedül néznél a borba,
ennéd a fokhagymát másnaponként,
késsel vagdosnád szét a lábadat.*

(A magány rétegei)

A válogatott kötet utolsó ciklusa *Szülés két felvonásban* cím alatt vonultatja fel az új verseket. Szívet melengető, ahogy költőjük visszatekint a megtett útra; az önostorozás helyébe a megbocsátás lép, a jogos vádak a részvét váltja föl. Mind a szerelemben, mind a múlt gyötrő feltárásában nyugvópontra jutott a háborgó lélek. Most némileg ellentmondok önmagamnak, hiszen korábban épp azt ecseteltem, hogy Nagy Cili számára a megállapodott élet szükségszerűen kiüresedik. Akkor, abban az életszakaszában nem volt más választása: rémálmokon, halál-közeli, önsors-rontó élmények során kellett átvergődnie ahhoz, hogy évekkal később újjászülethessen egy formát és perspektívát kiküzdött új célban, más minőségű kihívásban. Ezek a versek könnyebben fölfejtethetők: kevésbé bonyolult metaforarendszer, kevesebb elhallgatás jellemzi őket. A magán- illetve családi élet mikro-

képei is hangsúlyosabb szerepet kapnak bennük, s új témaként jelentkezik az alkotás-család közötti megosztottság ambivalenciája. A szokatlan fordulatok, az enjambement-okon átvillanó vagy épp áthömpölygő beszédfolyam természetesen továbbra is egyértelműen beazonosítható. De összességében ezekben a versekben már a sok mindennel elszámolt, érett nő és anya tekint múltjára vissza s értelmezi újra az életét. Szarkazmusának pengeéle is tompult, iróniává szelídült: „Én el akartam mondani, ki vagyok, / de tele volt az csúnya szavakkal. / Helyette inkább versenyeket nyertem. / Meg is dicsért a sok néma idegen.” - írja *A káromkodó kislány* című versében.

Azoknak, akiknek esetleg még szokatlan Nagy Cilitől ez az új hang, ismerősen csenghet a kötetzáró darab, az *Oroszlánná változásom*, amely egyrészt a régi lázadót lobogtatja föl; másrészt arról biztosít, hogy az alapértékekben nem történt, nem történhetett változás, hiszen azok alkotják lénye és hivatása biztos fedezetét, csak épp újabb és újabb formákban öltönek testet; harmadrészt erőt közvetít, s az ő ereje által erősebbé válhatunk magunk is, ha megfogadjuk mindvégig életprogrammá emelt szintézisét:

*Üvöltök: dől belőlem az Isten!
Futok a szavannán meztelen!
Hangos vagyok, kegyetlen és erős!
Te is légy ma őszinte velem!*

II.

„Létezni kezdek, ha írok” – ez a Nagy Cili-sor az *Ars poetica* című versből egy az egyben igaz költőtársára, RÓZSÁSSY BARBARÁRA is, akinek költészetét eme alapigazság megértése nélkül sokkal nehezebb befogadnunk. Nemcsak a közös akol révén rokonok ők, hogy

**Stádium Kiadó
Budapest, 2009
144 oldal, 2500 Ft**

mindketten Kárpáti Kamil műhelyében, költői szabadegyetemén kezdték a pályát – lelki társak, még ha alig-alig találkoznak is. Ugyanaz a problematika bontakozik ki Rózsácssy Barbara költészetében, mint Nagy Ciliében, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy amíg Nagy Cili lírájának fűtőanyagát sokáig a szenvedély és a szenvedés adta, az ég és föld kettős vonzásában tomboló vihar morzsolta, edzette, pallérozta lelkét, művészi hitvallását – addig Rózsácssy lírája kezdettől fogva éteribb szférából szól hozzánk, még akkor is, ha gyermekkori emlékei közt bolyong vagy épp Rimbaud-val csavarog a szerelem ösvényein. Ezzel nem azt állítom, hogy Rózsácssy Barbarát kevésbé érintik vagy érik el saját múltja, ösztönei árnyékvilágának vagy épp a kor fúriái, csak azt, hogy rendszerint pallossal fogadja őket, s helyzetének drámaiságát épp az adja, hogy sokszor milyen elviselhetetlenül nehéz is az a pallos, milyen kegyetlen feladat állandó őrségben állni éber figyelemmel. De kénytelen, mert tisztában van azzal, hogy azok az erők, amelyekkel pályatársa és barátja megbirkózott, őt felmorzsolnák, ha túl közelre engedné őket, beláthatatlan bugy-

rokba ragadnák. Nem kisebb tartás kell tehát ahhoz sem, hogy az ember ellenálljon az örvényeknek:

*Önmagadból is csak önmagadba érhetsz,
ne képzeld kívüled szabadságot.
Ki szembenézni képtelen, az a vétkes,
nem az, aki szabadulni vágyott.*

(Lelakatolt lakat)

A 19 éves korában napvilágot látott *A suttogással telt szoba* (1998), majd a 82 szonettet egybegyűjtő, itáliai ihletésű *Barlangnyi álom* (1999) s legutoljára, a hosszú hallgatást követően megjelenő, az *Isteni színjátékkal* rendhagyó párbeszédet folytató *Pater noster*, *Dante* (2007) után immáron negyedik verseskötetét vehetjük kezünkbe Rózsássy Barbarának, az *Éjszakai tárlat* (2010), amely több meglepetéssel is szolgál. Egyrészt az első ciklus, a *Hajnali ösvény* még 1999-ből való verseket gyűjt csokorba, amely sem a szonett-kötetbe, sem pedig Dante-könyvébe nem fértek bele a kompozíciók szigorú szerkesztettségéből kifolyólag. A másik meglepetés egy újabb itáliai kaland, amelynek termését a *Káprázat a Santón* ciklusban rendezte össze a költő, s amelynek egyik legidősebb hozadéka az újjáéledt játékoság és irónia, amely az elmúlt években kevés szerepet kapott költészetében. Most viszont, a magára találság állapotában már joggal engedheti meg magának az élet napfényesebb oldalán történő merengés kevesebb koncentrációt igénylő, felelőtlenebb áhítatát is. A harmadik meglepetés a kötet záró, *Ária* című ciklusa, amelynek nagy gondolati költeményeinek bár már a Dante-kötetben előkészítette a terepét, eljövételét – de olyan michelangelói freskótablót fest föl a kor falára benne, amely páratlan nemcsak nemzedéke, de a kortárs lírában is, amelynek megmaradt, legkitartóbb olvasói egészen más, jellegtenebb hangokhoz és a nyáj kórusához szoktatták fülüket az elmúlt két évtizedben. Ady Endre ostromozó szeretete vegyül itt Illyés világféltő indulatával, nem utolsósorban Kárpáti Kamil Noah-noah verseivel, amelyek a nembeli ember napról napra megvalósuló végzet-vízióját elrettentésül tükörként fordítják vissza az olvasó elé.

Az első ciklus voltaképpen a gyerek- és kamaszkorból kilépő, húszéves fiatalember búcsúja illetve zaklatott útkeresése. Ugyanakkor egyfajta számvetés is egyben: szembenézés a veszteségekkel, kudarcokkal – megkapaszkodás a hitben (az isteni Versben), amely ekkor még tele van kétségekkel. Önmagát is nevelő, figyelmeztető és biztató verseket tartalmaz (*Burjánzik a nincs*).

A második, *Víz alatti időn* című ciklus verseiben már egy csöppnyi kétely sincs. Az abszolút Szépbe, a Versbe burkolózó én megnyilatkozásai, amely így védi magát a külvilág romlottságától és hidegétől. Sőt, erejéből még arra is futja, hogy mások védelmére keljen. Számomra, a líra jóval gyarlóbb és barbárabb közegében otthonos alkotónak, egyelőre szokatlan ez a megingathatatlanság, kételytelenség, a hitért való küzdelem teljes hiánya, épp ezért nyugtalanító kérdések merülnek föl bennem, amelyek forrása nem is elsősorban a szakmai dilemma, mint inkább a baráti aggodalom: nem egy illúzió rabja-e Rózsássy Barbara, aki fél a valósággal szembenézni. De kérdéseim voltaképpen költői kérdésekké válnak mindig, mert Rózsássy nagyon is jól, pontosan látja és értékeli az őt körülvevő világot, ostromozó, embernevelő kritikáját sem rejti véka alá soha. Hát amikor olyan költői

magaslatokhoz érek, mint a következő idézetben, végképp igazolódik bennem ennek az éteri megszólalásnak a létjogosultsága:

*Ahogy eljössz, te legszabadabb,
kinyitod bennem a kulcsra zárt szavakat,
kinyitod a madárház ajtaját
– szállnak a nyíló kéken át.
De a hangjuk, a hangjuk enyém marad.
Fénylik a fütyük a bőröm alatt.
(Védd magad)*

A kötet harmadik, már említett ciklusa, a *Káprázat a Santón* Itáliába kalauzol minket, elsősorban Padovába, ahol 2007–2008-ban olasz szakos ösztöndíjasként tanulhatott a költő. Képzőművészeti és irodalmi találkozásainak illetve átlényegüléseinek újabb, életre szóló élményeit gyűjti csokorba benne (Giotto, Mantegna, Donatello, Petrarca és mások elevenednek meg verseiben). S ahogy korábban is megjegyeztem, üde színfoltja e kötetnek a padovai emberek hétköznapi jelenetei, illetve amiképp a költő akarata ellenére is sokszor szereplőjévé válik a váratlan eseményeknek. Egyébként a kötetre, Rózsássy Barbara költészetére általában jellemző, hogy a magánélet intimitásai, hétköznapi-bb-profánabb konfliktusai csak nagyritkán válnak a versek témájává. Mintha szándékosan el is zárná magát előlük, s nem biztos, hogy pusztán szeméremből, hanem hogy lehetőleg ne homályosítsák el, ne gátolják a látását, a művészetben való feloldódását. Ugyanakkor nagy súlylyal beszél a korról és a világról, amiben élni kényszerül. Amely a Szépet, az Igazat száműzte, és helyüket kacatokkal zsúfolta tele. Olyan jelentős versekben beszél erről, mint pl. az *Ég és föld peremén*, a *Kiköltözés* vagy a számomra egyik legkedvesebb, a *Kirakat-jele-nés* címűekben.

Természetesen nem vallásos líra Rózsássy Barbaráé, de kikerülhetetlen benne a hit kérdése. A versebe, a művészetbe vetett hité, amely Istennek is a legszebb megnyilatkozása, jelenléte. Valamiképpen a lélekben megmaradásnak a fedezete, utolsó esélye. A költő általa és benne az Egésznek, a Teljességnek a részeként tekint magára – s ebben a lehetőségben sosem kételkedik, csak az emberi képességekben.

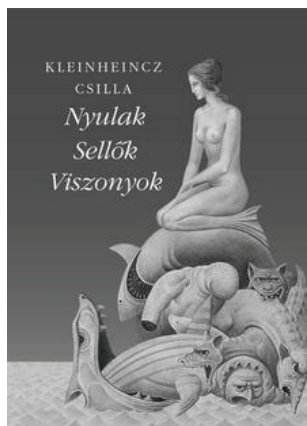
A kötet záró ciklusa, az *Ária* valóban mintha egy nagyobb kompozíció monumentális fortissimo-ja volna, amely összefoglalja és visszamenőleg is hitelesíti a verseskönyv üzenetét, költője mondanivalóját. Kétségtelen, hogy az *Éjszakai tárlat* legnagyobb fejezete, nem hiába került a végére. Az ember esendőségéről, a költő félelmeiről elementáris erővel tudósít. A harminc éves ember számvetése ez a ciklus, madáchi, blake-i látomásokkal, jelenésekkel. S még az Utolsó ítélet képvilága is úgy magasodik, tornyozódik cunamiként az előzmények fölé, ahogy Michelangelo biblikus víziója borul a Sixtusi kápolnára. Dermesztő és nagy kontraszt a napfényes itáliai versek után. Olyan jelzős szerkezetek tobzódnak e költeményekben, mint pl. „sötétlő szédülés”, „fénytelen felejtés”, „atomtemető”, „harmadnapos halott” (a reménység), „a pusztulás balladája”, „egyedüllét-évszak”, „hajtóvadászat”, „gomolygó semmi”. Rózsássy Barbara ebben a világméretű végjátékban a „túlélőt” keresi, a „túlélőért” kiált, bízva abban, hogy idővel a vers szava gyökeret ver még a legnagyobb pusztulás hangorkánjában is. S mindezt teszi úgy, hogy közben még saját démonai-val is vívnia kell olykor (*Terápia, Szemberohan a sötét*).

Nagy költemények ezek, méltó összegzései az eddig megtett útnak, az elmúlt harminc évnek. S amikor költőjüket a már többször hiányolt kétség két vállra fekteti, ő a következő pillanatban a szemébe nevet, mert kiirthatatlan hit, humánus tartja meg a szakadék fölött. Emiatt persze szinte folyamatosan idegennek érzi magát a világban, de ha sebzetten, sokszor félreérthető módon is – nem tud nem szeretni, képtelen átlépni a haldokló fölött, nem odahajolni, ahol a vers gyógyírre van éppen szükség (*Kereslek, túlélő*).

Az utolsó figyelmeztetések sorába tartoznak a fiatal költő szóban forgó versei. Rózsássy bátorságát nemcsak e szembenézés jelenti, hanem az is, hogy egyáltalán nem átalítja új életre kelteni a költészet tanító feladatát. Didaktikáját a meggyőződés és a költői nyelv ereje, a szükségszerű pátoszt pedig a súlyos és lényegbevágó tartalom hitelesíti. Vörösmarty víziói lobbannak fel itt újra, s mi csak borzongva állunk monumentális képei előtt, amelyek, ha másokban is hasonló katarzist szülnek, talán megfékezik a végzetébe rohanó Embert – ahogy írta volt hosszú évekkel ezelőtt egy Noah-noah, Kárpáti Kamil.

*Ne cseréld el magad
olcsó alkatrészsre
pusztító hatalom
nagy aratógépén.
– Elhitetnék veled:
kaszálod a búzát,
de társaid testét
őrli, zúzza malom,
míg a te kenyered
tőlünk lesz majd véres,
úgy a te gyermeked
falja fel a húsod.*
(Eszmélj)

III.

**Stádium Kiadó
Budapest, 2009
164 oldal, 2400 Ft**

KLEINHEINCZ CSILLA az 1997-es *Huszonötödik óra* című antológiában tűnt fel versekkel, amely a Stádium Fiatal Írók Körének harmadik gyűjteménye volt. Azóta számos hazai és külföldi magazinban, antológiában jelentek meg novellái, s közben az irodalom és könyvkiadás egy másik szegmensében is sikeressé vált – a *Nyulak – Sellők – Viszonyok* című prózakötettel (2010) azonban számomra nagy meglepéssel szolgált. Egyrészt azért, mert ezzel került be ismét többünk figyelemterébe, másrészt azért, mert aki annak idején mint pályakezdő költőnek engedte el a kezét, szinte a semmiből terem most előtte újra az írónő, kiforrott novellákkal, egyedi és markáns prózavilággal, amely egy rendkívül keskeny pallón egyensúlyoz. Történetesen hogy több írása is a fantasy és a klasszikus realista irodalom határmezsgyéjén bontakozik ki. S mindezt teszi olyan magá-

tól értetődően és természetes, közérthető, arányosan kidolgozott prózanyelven, hogy általa a mese, a mítosz is „hihetővé” válik, a hétköznapi emberi problémák pedig a valóság fölé emelkednek. Így válik Kleinheincz Csilla világa kerekké, szerethetővé, maradandóvá. Mert úgy marad olvasmányos és szórakoztató, hogy holnap és holnapután is emlékezünk a soraira, gondolataira, képeire, vízióira. Úgy tud az emlékezetünkbe vésődni egy-egy jelenete, problematikája, jellemábrázolása, hogy olvasása közben nem érzünk leterhelést, szellemi tornamutatványt. Kevesek képesek erre a huszárvágásra.

„– Jobb emberként?

Krá végigpillantott az utcákon és a magasba nyújtózó antennákon.

– Nem, nem jobb. De kényelmesebb az üresség.” – írja Kleinheincz Csilla a *Hollók a dróton* című novellában. Abszurd mese. De hát minden mese abszurd. A mese azonban a valóság egyfajta leképezése, metaforája. Így akkor maga az életünk is abszurd. És hát nézünk csak szét a világban – nem az? Egy lelketeg hollónő történetébe becsomagolva magányunk. Krát megbabonázza a parkban madarakat rajzolgató fiatalember látványa, s gondolja, a fiú is madár lehetett egykor, ha ennyire érdeklik a madarak. Emberré változik maga is, hogy utánajárjon a dolognak, megfejtse a titkot, kibogozza a rejtélyt, s a fiú szeretője lesz. De a lelke legmélyén párálló egyedüllétre emberként sem talál gyógyírt, s még magyarázatot sem.

A magánynak, a magunkra hagyottságnak ez a kiteljesedett állapota az író színté valamennyi hőst meghatározza, gyötri, körbelengi. Létezik a természeti és a természetből kiszakadt emberi világnak egy láthatatlan válaszfala vagy inkább hártája, amely ezekben a novellákban rendszerint megsérül, s így a természeti világba méreg szivárog át az emberből. Amelynek következtében a természeti lények kíváncsivá válnak az emberi életre. A romantikusok Rousseau óta a természet idillje után vágyakoznak megszámlálhatatlan alkotásban. Kleinheincz csavarint ezen a képleten, s eljátszik azzal a gondolattal, hogy az emberi világ a maga esetlenségében és esetlegességében vajon milyen változásokat idéz elő a természeti, mítoszi, mesebeli lények szférájában. Legutóbb szanszkrit mesékben olvastam hasonlót. A kaland azonban rendszerint nem jár tanulsággal, hacsak annyival nem, hogy csalódásba, fájdalomba torkol (gondolok itt elsősorban a már idézett *Hollók a dróton* hősére vagy épp az *Egy csepp málna* című elbeszélés tavára).

A *Sellődal* Marlon bácsija, az életét egyedül leélő, magának való világítótorony-őr ráveszi rock-zenész unokaöccsét, az elbeszélőt, hogy az ő technikai felszerelésével vegyék föl az éjszakai óceán szírénekét. Ki is csónakáznak, s a szalagra került hangok varázsától a hitetlen, két lábbal a földön járó fiú sem tud aztán szabadulni, megértve nagybátyja reménytelen sóvárgását, amely a saját szerelmi kudarca kiábrándító és kijózanító földi fénytörésében nagyítódik csak föl igazán. Vagy beszéljünk inkább a *Szolgálati járat* buszsofőr-nőjéről, aki váratlanul és akarata ellenére modern Kháronként holt lelkeket fuvaroz át a túlvilágra, amiről másnap azt hiszi, hogy csupán rémálom volt az egész?

A legizgalmasabb ezekben a történetekben mégis az, hogy nem az eseményeken van a hangsúly, hanem a viszonyok és jellemek bonyolult szövevényén, a kapcsolatok mélységein illetve reménytelenségén. Hiszen minden főhős élete egy-egy nagy vereség. Hogy előbb-utóbb nincs hova hátrálniuk önnön kudarcaik elől. Van ahol ez drámai, torokszorító erővel bomlik ki, mint pl. az *Éjfélt után, hajnal előtt*ben, van ahol franciás-könnyed melankóliával, mint a *Jambalayában*, s van ahol klasszikus történetként, amelyre legjobb

példa az *Emma utazása*: főhőse, a szingli festőnő, szeretője temetése hírére egy szál ruhában útra kel a művésztáborból, hogy részt vegyen a szertartáson és szeme közé nézzon az oly rettegett és irigyelt feleségnek, de útja során számos váratlan fordulat eltéríti (a vonat kirabolják; akit stopposként leint, jótettéért magáévá akarja tenni...), és végül lekési a temetést.

Rendkívül érzékletes nyelvezete van Kleinheincz Csillának, hasonlatai valamennyi érzékszervünket aktivizálják. De soha nem válik túlírttá, barokkossá, tobzódóvá. Kimért és higgadt, a távolságot mindig megtartva elbeszélő és elbeszélte között. Nagy magabiztossággal merészkedik a mese és realitás határán túlra is olykor, ahol szürreális látomássá bontja ki az elbeszélést, amely a beat nemzedék hallucináció-irodalmával is mutat rokonságot (gondolok itt pl. a *Nyulak* nagy cirkuszjelenetére).

„A tea megérkezett. Ez volt az első emberi ital, amit megízleltem, szétáradt bennem a málna és az erdei szamóca íze. Meleg volt, úgy sugárzott szét bennem a korty, akár egy aprócska nap.” – olvashatjuk az *Egy csepp málna* antropomorfizált tavának vallomását. Vagy nézzük a *Jambalaya* bölcs mesterszakácsát, aki családias kifőzdet vezet azok számára, akik nem hajlandók a rohanás öntudatlan áldozatává válni, s bizony naponta beülnek hozzá egy-egy ízletes étel elköltésére, szellemi-lelki feltöltekezésre vagy épp magányuk megosztására: „Bizony, itt mindenki a szívének eszik – sóhajtott, és megkocogtatta az asztalt. – Bár sokan letagadják. Én pedig szívből főzök. Jól van ez így.

– Nagyobb forgalmat érdemelnél – mondtam őszintén, a tényért kapargatva.

– Ugyan! – legyintett, de a szeme mosolygott. – Sokaknak nem főznék szívesen. Egy-szerre sokakat nem lehet szeretni.”

Nem áll hát távol a szerzőtől a filozofálás békebeli luxusa sem, de soha nem ő tolokodik elő a szöveg mögül, hogy idővel esszébe csapjon át, szereplőit csupán szócsőül használva fel az eszmefuttatáshoz – hőseit, a hétköznapiak észrevétlen hajótöröttjeit a maguk ellesett vagy épp költött szituációiban hagyja kibontakozni, így válik igazán hitelessé sokszor a legbanálisabb megállapítás, gondolatsor is.

Filozofikus tartalma, üzenete van az *Egyetlen esztendő* című elbeszélésnek is: vajon mennyire vagyunk, lehetünk urai önnön sorsunknak, elébe mehetünk-e jövőnknek, tudásunk mennyiben erkölcsi felelősség is, megosztható-e társunkkal, ha bevallva, bevallatlanul egyként a végzetbe vezet? A fiatal ápolónő édesapját az a különleges képessége szigetelte el a külvilágtól, saját családjától is, és falazta be önmagába szörnyű titkok tudójaként, hogy rendszerint meglátta a jövőt, a jövőnek meghatározó eseményeit, de azokon változtatni már nem kapott hatalmat. Megtiltotta lányának, hogy szerelmével, az ambiciózus, küldetésstudattal megáldott orvossal Indiába utazzon szegényeket gyógyítani, mert a fiú egy év múlva úgyis meghal (faág fog végezni vele). A lány hosszas tépelődés és búcsúzkodás után végül is úgy dönt, hogy marad, de szerelmének nem árulja el a valódi okát, hisz nem akarja, hogy bolondnak tartsa. Hónapokkal később, talán édesapja váratlan halála hatására mégis követi őt, amikor is beteljesül a jóslat: a reptérről épp a szállás felé igyekeznek, amikor egy teherautóról elszabadult cölöp agyonsújtja a fiatal orvost.

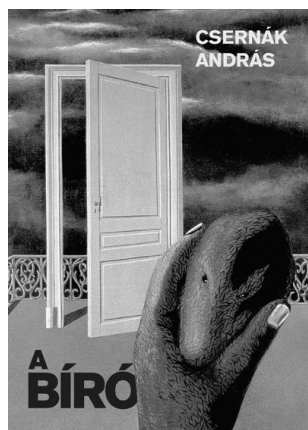
„Ijesztő, hogy az emberek, ha hallgatással találkoznak, mennyire össze tudják tévesztetni a közönnyel, az ostobasággal vagy akár a figyelemre sem érdemes bútordarabok némaságával. Hallgatok, hát a szemükben nem is létezem.” – olvashatjuk a kötet legsűrűbb, legdrámaibb szövegében, az *Éjjél után, hajnal előttben*. Olyan, akár egy ballada. Arany,

Móricz atmoszférája ez. A beszédre képtelen, örök némaságra ítélt, nemrég szült kismama – akit az örület határáig sodornak a hangok, hiszen akiben csönd honol, az fölnagyítva, másoknál jóval érzékenyebben hall minden kis zörejt, még a túlvilág neszeit is – az egyik éjjel apjába mártja a konyhakést. A tragédia hátterét, előzményeit csak közvetve sejtjük: a lányban az apja esteli lépései zajára gyűlő elviselhetetlen szorongás, a megkönnyebbülés, hogy ezúttal nem látogatja meg, sőt, mióta a kicsi megszületett, szinte alig tartja velük a kapcsolatot, mert szégyelli a tettét – mind arra enged következtetni, hogy egy szörnyű, ma már napihírnek számító rémálomnak lehetünk szemtanúi, amely nemi zaklatás – vérfergetőzés – gyilkosság embernyomorító közegében bontakozik ki dermesztő kimértséggel.

III.

Jóllehet, Kleinheincz Csilla a saját sorsuktól lassankint elszigetelődő szereplőinek lét-közege a magány, de ez a magány mégiscsak benépesül titkokkal, lényekkel, történetekkel, adott esetben borzalmakkal – CSERNÁK ANDRÁS antihős-prototípusa azonban már Musil tulajdonságok nélküli emberének egyenes ági leszármazottja, akinek még története sincs, csak sodródik önnön légüres terében, látszólag eseménytelen élete semmi meglepetést nem tartogat a számára, nyomtalanul peregnék napjai a megújulás minimális reménye nélkül. Hol egy kereskedelmi ügynök, hol egy hivatalnok, hol egy lecsúszott bíró (stb.) képeben ölt alakot.

„Megszülettem, hogy érezzem a vér dobogását ereimben. Szeretni próbáltam, nem az emberiséget, csak egy embert, hogy átéljem a féltékenységet. Birtokolni valamit, hogy az anyagi világ még jobban magához kössön, a rögben még mélyebbre merüljek. Gyermekeket nemzettem, hogy megtudjam, mit jelent az elmúlás, a jövő az örökkévalósággal szemben. Munkát vállaltam, hogy lássam, a betevő falatot valóban »orcátok veritékével« keresitek-e. S miután izzadtam, a mindennapok borzalmától megkövült szívvel hazatérek a nap végén, képes leszek-e áldozni annak az istennek, aki tőlem mindezt elvárja.” – olvashatjuk

**Stádium Kiadó
Budapest, 2009
188 oldal, 2600 Ft**

az *Azért jöttem erre a földre* című novellában Polonics bácsit, aki egy szürke hivatalnoki lét alkonyán összeáll egy csitrivel, aki kihasználja őt. Fia Svájcban, félévente ha ír, felesége rég lefarolt a legjobb barátjával.

Sokáig úgy tűnt, hogy a XX. század Thomas Mann huszadik százada, amelynek alapjait Tolsztoj rakta le. De az idő múlásával egyre fokozottabban rá kellett döbbernünk arra, hogy a világégések és tömegirtások apokalipszisen végigvergődött és szükségszerűen lealjasult, majd kiürült emberi lélek huszadik százada inkább Bulgakové, Orwellé, Huxley-é. És – jelen tárgyunk esetében – legfőképp Kafkáié, aki Csehov vízióit álmodta és élte tovább.

Csernák András már, a huszadiknál semmivel sem jobb, különb XXI. századnak a krónikása. Nem is érzi jól magát tőle. Szóban forgó, legújabb novelláskötete, *A bíró* (2010) olyan, mint egy bent-rekedt üvöltés. Kiüresedett, céltalan életek dokumentuma, amely undort, megvetést és légszomjat vált ki az olvasóból. Nem azért, mert rossz a

könyv, hanem azért, mert saját életére, de mindenképp a környezetére ismer rá benne, amelyről a szerző lehánt minden díszletet, mellyel a pusztulást próbáljuk eltakarni magunk elől, és a pusztta csontvázat láttatja csupán: a világ negyedik arcát. A purgatórium, az égi szféra és az álmainkért kiáltó mítosz tartománya után a pokolban járunk: az emberben.

Csernák civilben jogászként dolgozik, így közelről ismeri a szabályok és kartotékok útvesztőiben tévelygő embert, aki a kifürkészhetetlen hatalom és bürokrácia áldozataként szinte allegóriánkká magasodik fölénk. Szerzőnk 2008 tavaszán a Stádium és az Új Átlók legutóbbi, *Kerülve az aranymetszést* című antológiájában debütált, majd ugyanaz év őszén könyvben napvilágot látott egy hosszabb elbeszélése, az ebben a kötetben is helyet kapó *Narziss*. Amikor már a harmadik novella olvasásánál tartottam, az a nyomasztó érzésem támadt, hogy az író szándékosan nem mond ki valamit, s mintha mindig ugyanazt hallgatná el. A lényegét. Dermesztő. Mert lehet, hogy épp a lényeg kimondhatatlan? Ha megtalálnánk rá a szavakat, leállna a dolgok folyása, s bohócruhájából kifordulna elénk a semmi?

„És ha Isten nem is létezik, ha sosem létezett? Ha csupán gyávaságból hisszük – kényszerülünk hinni –, hogy a világban szükségszerű rend uralkodik, mert ha meg nem tagadnánk a káoszt, összeroppantaná létünket, mely nem hordoz magában annyi értéket, hogy megtartsa önmagát, s kormányozzon a zűrzavar fölött?” – ezek a szavak a *Várakozás* című elbeszélésben hangzanak el, amely szintén a kiürült kapcsolatok, tönkrement házasságok füstölgő romhalmazai közül kipillantó csinovnyik sors-pillanata, aki ha lázadni próbál a csavar-lét ellen és nagyobb összefüggésekre kezd rálátni, a rendszer kiveti magából, s rádöbben önnön idegenségére. Egy homályban maradt fürdőszobai baleset következtében eszméletét veszti, és megálmodja (mily beszédes név!) Zsebpiszok úr történetét, saját életének paraboláját. Zsebpiszok úr – Kafka rovarjához hasonlóan – abszurd figura, pl. egérjáratban is képes közlekedni, amikor menekülni kényszerül az Ór elől egy konyhai malőr miatt. „Éjszaka volt. A várost beborította a bűn rozsdafelhője. Észrevétlenül, mint rizs a kiélt szépasszonyok ajkán, vastag, mocskos rétegekben rakódott rá, végül már senki sem tudhatta, hol végződik az ember valódi lénye, s hol kezdődik a gonosz irgalmatlan brutalitása.” – festi le az elbeszélő azt a bizonyos éjszakát.

Csernák hősei elmosódó személyiségek, akik az ön-vesztés állapotában vergődnek a katarzisz megtisztító ereje nélkül. És se ki, se be. Vagyis már saját sorsukba sem tudnak úgy visszalépni, mint mielőtt még nem voltak tisztában annak lélekdaráló voltával, ugyanakkor sorsuk gravitációja és önnön ernyedtségük, tehetetlenségük eleve kudarcra ítéli a szabadulást is. S ebből a lét-résből amikor kitekintenek, csak az univerzum kozmikus közönye és egy önmagát fölzabáló civilizáció arctalan masszája bámul vissza rájuk.

Ugyanez a helyzet az alkoholistává züllött (villájából iszogatni parkba járó) bíró esetében is, akit zátonyra futott szerelmeinek hűlő emléke és a munkája során felhalmozódott, embertelenebbnél embertelenebb „ügyek” súlya (a történet idején épp az iker újszülötteit latrinába dobó anya bírósági iratait olvasgatja s a megtalált csecsemőroncsok fotóit nézegeti) szinte kipréseli saját életéből, amelyet napról napra idegenebbnek és élehetlenebbnek érez.

„Gyakran úgy képzelem, hogy a körülöttem lévő emberek automaták. Igaz, néha arra gyanakszom, hogy valami felsőbb parancsnak engedelmeskednek. Ez persze nem sokat

változtat a dolgokon, ugye? A végeredmény így is, úgy is ugyanaz: ők maguk vannak, én pedig én vagyok, szintén magam.

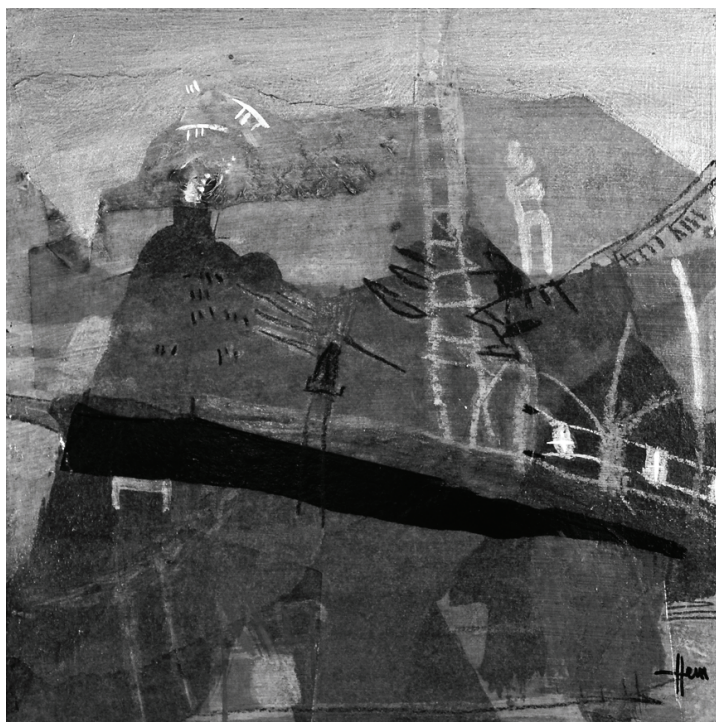
Erre szokták azt mondani, hogy valaki képtelen kibújni a bőréből. Ha egy adott gombot benyomunk, mindig a megszokott módon reagálunk. A kérdés csak az, hogy mi magunk állunk-e a kezelőpanelnél. Esetleg egymást irányítjuk? Vagy az irányítás már régen kicsúszott a kezünk közül?” – így morfondírozik *A telefon* című novella kereskedelmi ügynőke, talán Isten hívására várakozva. Hasonló kétségek gyötrik a *Féltékenység* főszereplőjét is, az anya- és kisebbségi komplexusban sínylődő papucsférjet, aki még lázadni sem mer az anyagi világban sikeres, céltudatos feleségével szemben, csak csöndben őrlődik, mérgeződik a várakozásban és a féltékenységben – míg az asszony testi vágyai kielégítésével igyekszik kompenzálni lelki-érzelmi életének ürességét, s titokban egy elhízott, szőrös, ápolatlan és igénytelen szeretőhöz jár. Borzongtató lelki bugyrokát tár föl *A bukás* is: a testi érintkezéstől iszonyodó, váratlanul nagyobb örökséghez jutó zsidó fiatalember a fejébe veszi, hogy nyomába ered egy találmányra kiválasztott valakinek, mint egy kém, minden-hová követi őt, minden percében kilesi, s így megpróbálja összeállítani a tipikus budapesti átlagpolgár élet-képletét. Nem tudni, mennyit lát valóban, s mennyit költ hozzá Kesztheli-Molnár Márton mindennapjaihoz, aki egy nap halat vásárol, együtt fürdik vele a kádban, felesége azonban rajtakapja, s az első adandó alkalommal feldolgozza és kisüti az állatot. A hétköznapiak monotonája azonban mintha még ettől a rendhagyó és beteges esettől sem szakadna meg, zajlik tovább a szürke kis élet a teljes érthetetlenség és kiüresedés felé.

Csernák András írásaiban a szexus több mint problematikus. Férfi és nő egyik legfontosabb testi-lelki érintkezése ezekben a novellákban vagy elhidegülésbe vagy közönyös kielégítésbe vagy épp aberrációba torkoll. Világméretű társadalmi problémát boncolgat ezzel, amely a lélek agóniájának egyik legkárosabb jelensége. A közönséges pornográfia, a gyógy-rovatok és a sztárvilág teljesen érdektelen híreit meztelenkedéssel fűszerező ostoba tévéműsorok kietlen senkiföldjére száműzött szexualitás haláltáncra ez, amely elembertelenedésünk szükségyszerű velejárója.

Csernák novellái dermesztő hitelességgel ábrázolják korunk emberét, akinek, legalábbis e kegyetlen novellák tükrében, egyetlen esélye, hogy kilépjen e bezáruló körből, ha megsemmisíti önmagát. Mégis – nem tudom még, hogy miért, de – érzek egy utolsó szalmaszálnyi fényt a ránk-csapott ajtó résén beszűrődni, amibe tán megkapaszkodhatunk. Hasonlóan Rózsássy Barbara kerubi figyelmeztetéseéhez, itt is az emberért folyik a harc, csak a lélek alvilágából lökődnek föl az üzenetek, az utolsó jajkiáltások. Ezt a novellák váratlan abszurd fordulataiban érzem tán a legintenzívebben: Polonics bácsi tömött villamosa mikor a körútról fölemelkedik és repülni kezd az áhított sziget felé; az idegen átlagpolgár életét jegyzetelő budapesti fiatalember amikor lelép a háztető magasából azután a leírt utolsó Kesztheli-momentum után, hogy orvoshoz készül felírni egy kenőcsöt a halál ellen; *A látogató* újságárusában, aki mindig a holnapi sajtót árulja, de nem veszi tőle senki; *A vádlott* karkai főszereplőjében, akinek előhalászott naplóföljegyzéseiből sereglenek elő múltja puzzle-darabkái, melyek sora végén egy tárgyaláson találja magát, ahol elítéli összeesküvés vádjával; az újsághírrrel kezdődő, egyik legsűrűbb szöveggé összeálló, idősíkokat egyszerre mozgó elbeszélés Kollár Ferencében, aki tangóharmonikás nagyapja tűzpiros triciklijét minden újabb lakóterében megőrzi mint egy élhető múlt bizonyítékát, rekvizitumát (*A tricikli*).

Nagy Cili, Rózsássy Barbara, Kleinheincz Csilla, Csernák András – a világ négy arca. Jól lehet az élet és a művészet más-más területén és eszközeivel próbálnak helytállni, de összeköti őket hivatásuk tudata és egy jobb és minőségi: emberhez méltóbb élet víziója. Az alkotók emberemlékezet óta lelkük üdvét, nemegyszer fizikai létüket áldozzák Istennek, ördögnek, csak hogy szavaik, képeik, zeneműveik tüzénél a világ meglássa, ha rossz irányba tart. A művészet egyetemes kudarca, hogy nem tudta letéríteni az embert önmegsemmisítő útjáról. A huszonegyedik század vagy végrehajtja ezt, vagy nem. Ha nem, az ember lassan visszamászik majd a fákra, barlangokba, homokbuckák közé, és bunkósbottal üti agyon az anyját is, ha az el akarja inni előle az aranyárú és életadó vizet. Azonban ha sikerül, az irodalom Noé-báráján nagy szükség lesz az olyan alkotókra, mint e négy kiváló szerző.

KIBÉDI VARGA ÁRON

Bánki Éva három regényéről

A nála néhány évvel fiatalabb Dragomán György mellett, akinek *A fehér királya* immár világsiker, Bánki Éva a másik regényírónk, aki kimondottan új szint hozott a mai magyar irodalomba. Új szint, már abban az értelemben is, hogy neves regényírónk nála általában jóval idősebbek. És az ő három gyors egymásutánban megjelent regénye szintén megérdemelné, akárcsak Dragománé, a világsikert.

Három regényének jellegzetessége, hogy nagyon elütnek egymástól, ugyanakkor van több közös vonásuk is. A hagyományos műfajbeosztás szerint első regényét, a 2004-ben megjelent *Esővárost* családregegynek nevezhetnénk, a 2005-ben publikált *Aranyhímzést* történelmi regénynek, a 2007-es *Magyar Dekameron* pedig, egy kevésbé hagyományos kifejezéssel élve, posztmodern regénynek.

Esőváros

A családregegyt az jellemzi, hogy több nemzedék történetét mondja el, a cselekmény tehát nem zárulhat le gyorsan és nagyon sok szereplője van. Az „esőváros”, a csallóközi Duna-szerdahely, Bánki Éva számára alig létezik, kitelepített nagyszülei történeteiből ismeri, neki már-már egy mesevilág. A történelmi tragédiákról nem komoly pátosszal, hanem távolságtartóan beszél és a távolság eszközei a humor és a többnyelvűség tudata. Trianont is így érzékelteti, humorral és a nyelvek és szavak változásán keresztül: „Január elején le kellett mennünk a tornaterembe, morogva vonultam én is a többiekkel, már megint egy nyelvóra marad el, gondoltam. De nem maradt el, Polák tanár úr beszélt hozzánk szlovákul, Wilson Mestót dicsérte, amely végre-valahára, hosszú harcok után visszatért az övéihez. Wilson Mesto egy amerikai város lehet, gondoltam, ahol nincsenek postások, nincsenek latintanárok, és nem is érnek rá latint tanulni, mert a wilsonmestóiak egész nap robbanómotorokat csinálnak. Nem is értettem, miért kell egy idegen várost ünnepeznünk Amerikában. Az olasz egyenruhás cseh tiszt, aki Polák tanár urat követte, már nem Wilson Mestót, hanem a felszabadított Bratislavát éltette, de hiába éltette, én ezt a várost sem ismertem. Nem ismerhette senki, hiszen Pozsonynak volt igazi, szlovák neve. Mikor a beszéd közben néhányan Stefanikot éljeneztek, akkor csapott belém, valami megint felrobbant, lehetséges, hogy most Pozsonyra

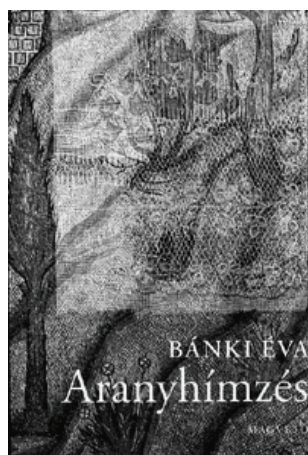
Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2004
304 oldal, 2390 Ft

vonatkozik ez a sok vadonatúj név.”

Az *Esőváros* két egymástól nagyon különböző család története, a Torma család a modern technika, a „masinák” iránt érdeklődik, a Bujdosó családra viszont a „szellemezés”, a holtak és a múlt iránti vonzódás jellemző. A kitelepítés után a két család Magyarországon él tovább és a regény 1989-ben ér véget. A mesélő Torma Imre egy kitalált figura, akinek sok szerelmi kalandja van, de a regény legjelentősebb szereplői nők. „A nők iskolázottabbak”, mondja a szerző, viszont „a férfiaké a hatalom”.

Aranyhímezés

A történelmi regény egészen más, mint a családrege. Addig tart, amíg az elmesélt politikai esemény folyik és annyi szereplője van, amennyire egy ilyen esemény lebonyolításához szükség van. A történelmi regény tehát lehet rövid vagy hosszú, szereplői lehetnek sokan vagy kevesen. Az *Aranyhímezés*nek egy főszereplője van, Anasztáz püspök, pogány nevén Sebe, akit Velencébe küldenek, hogy a Magyarországon mártírhalt elszenvedett Gellért püspök szentté avatásához szükséges dokumentumokat beszerezze. Velencében rendszeresen találkozik Andrea Morosinival, aki az egyetlen mellékszereplő. A többiek, magyar

Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2005
184 oldal, 2290 Ft

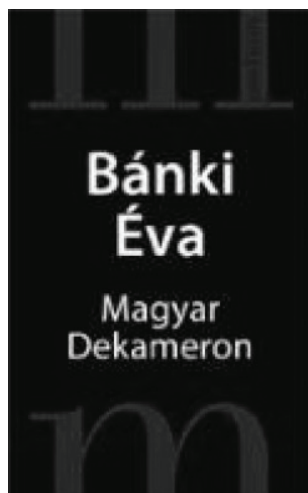
kísérői és a Morosini család tagjai, csak tömegesen jelennek meg.

Sebe egy beteg öregember, fiatalok veszik körül, akiktől távol áll. Nézi a várost és gondolkodik. A sok nyelven, amely körülveszi és amelyik közül egyik sem hasonlít a magyarra, a latin nyelv változatain, amelyekre felfigyel útközben. „Csak azért szeretnék élni, hogy még több nyelvet tanulhassak, és sajnálnám, ha a tanulás élvezetétől a mindentudás megfosztana.” (163.) A Szent Istvánt követő és egymást véresen leváltó Árpád-házi királyokra gondol, arra az időre, amikor Gellért és sokan mások azt hitték, hogy 1000-ben, a Millennium évében éppen a magyar királysággal kezdődik egy új világ.

Sebe nem éri el célját. A ravasz velenceiek nem adnak kérdéseire egyértelmű választ. Annak idején hárman indultak el Magyarország felé, és nem lehet tudni, hogy melyikük volt a szentéletű püspök. És Sebe hazájába sem térhet már vissza, mert szíve felmondja a szolgálatot, meghal Velencében.

Magyar Dekameron

Bánki Éva harmadik regénye Boccaccio művéhez kapcsolódik és novellafüzér. Egyrészt tehát az intertextualitás jellemzi, abban a szigorú formában, hogy Boccaccio nélkül nem létezne, másrészt pedig a többes szám: nem egy történet, a novellák helyben és időben egymástól messze lejátszódó történeteket mutatnak be. És a novella mintha egy orális műfaj lenne: ellentétben a regényekkel, a hallgatók minden egyes történet után megmondják a véleményüket: tetszik vagy nem, ezután mit szeretnének, stb. A szereplők itt két

**Magvető Könyvkiadó
Budapest, 2007
361 oldal, 2690 Ft**

részre oszlanak, a novellákban érdekes, szenvedélyes, tragikus vagy ravasz emberekkel találkozunk, a novellákat hallgatók, a keret szereplői (Filostrato, Fiammetta) viszont alig élnek, sorsuk redukált.

Bánki Éva regényében az olasz dekameron szereplői Firenzéből a pestis elől messzebb akarnak menekülni, a három férfi rábeszéli a hét nőt, hogy menjenek a Határvidékre, azaz Magyarországra, ahol az emberek egy egészen más nyelvet beszélnek, tehát talán még a pestis se ér el oda. Ugyanakkor kilépnek 1348-ból; a modern világ egyébként már Milánóban elkezdődik, ahol történetesen telefonálni lehet. A radikális változást azonban Magyarország jelenti, egy budapesti szállodában már tévén nézik a firenzei pestist, majd egy kristálygömbhöz fordulnak, amelyből egy hang mesél nekik harminc novellát, és a firenzei urak és hölgyek, pont úgy, mint Boccacionál, kommentárt fűznek hozzájuk. Alapos filológiai munkára lenne szükség ahhoz, hogy megállapíthassuk a hasonlóságokat és az eltéréseket az olasz eredeti és a magyar „utánczat” között. Jelentős eltérés mindenesetre, hogy a Hang elsősorban olyan történeteket ad elő, amelyek a magyar történelemmel vannak kapcsolatban, a múlttal és a jelenel.

A történetek ide-oda ugrálnak, helyben és főleg időben, ezért nevezhetjük végül is a *Magyar Dekameront* posztmodern regénynek. A posztmodernre tudniillik éppen az jellemző, hogy feladja az idő egyenes haladásának modern („modernist”, mondanák az amerikaiak) rögeszméjét és játszik vele: hol előre lépünk, hol hátra, olyan emberek találkoznak, akiket a „valóságban” évszázadok választanak el egymástól.

A hazai kritika nagy lelkesedéssel fogadta Bánki Éva regényeit, és ez teljesen érthető. Ne felejtjük azonban el, hogy a kritikusok „profi” olvasók, kérdés, hogy az átlagolvasó megérti-e majd a rengeteg rejtett intertextuális utalást. A Hang találkozik egy Buenos Aires-i kávéházban egy vakkal, azaz Borges-szel. És vajon sok olvasó lesz-e, akinek az *Esőváros* 230-ik oldalán, amikor azt olvassa, hogy ez a fiú „nem az a fajta, aki jelentkezik de Rénelékhoz, elcsábítja az asszonyt”, azonnal Stendhal jut eszébe?

A sok rejtett utalás nem az egyetlen közös vonása a három regénynek. Mindegyikben sok szó esik a nyelvről, a nyelvekkel folytatott küzdelemről (a szerző maga portugált tanít az egyetemen!), és sok érdekes filozófiai megjegyzést is találunk, a legtöbbet talán az *Aranyhímezésben*: „Megtelnek a tárgyak élettel, mikor körülveszik a halottak őket.” (41. o.) Az sem érdektelen, hogy az első és a harmadik regény ugyanolyan vidám posztmodern hangulatban fejeződik be. És ne felejtjük el végül azt sem, hogy a sok távolságtերemtő humor mögött megbújik valami nagyon lényeges: mind a három regény témája alapvetően magyar. Trianon, Árpád-házi királyok, olaszok a mai Budapesten: előbb-utóbb ír majd bizonyára valaki egy tanulmányt Bánki Éva politikai nézeteiről és magyarságképéről is!

GABORJÁK ÁDÁM

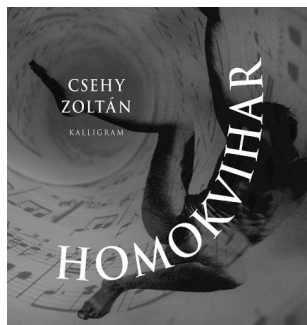
Intellektuális mészárlás

CSEHY ZOLTÁN: HOMOKVIHAR

„A süket nő pedig mindezt
végignézte, aztán elővette a hegedűjét, mert a hegedűben
sziklás táj van, hol kaktusz terem, és fúj a szél.”

(Bajtai András: *Szín és hegedű*)

**Pesti Kalligram Kft.
Budapest, 2010
214 oldal, 2400 Ft**

Csehy Zoltán eddig is egészen különleges hangot képviselt a kortárs magyar irodalomban, de a *Homokvihar* c. új könyve sikeresen túllép mindezen. Mivel a legtöbb vers a zene médiumával kacérkodik, a kötet egy sajátos kalandra vállalkozott: az irodalom és zene bonyolult kapcsolatának tematizálására, újragondolására. Csehyről korábban is lehetett tudni, hogy igen élénk érdeklődést mutat a kortárs komolyzene iránt (l. a Kalligram 2010/12-es Opera-számát), s hogy az Új Szó hasábjain rendszeresen recenzálja, szemlézi az aktuális albumokat, előadásokat. Kétségtelen, hogy kevés olyan kritikus van a jelenlegi mezőnyben, aki ekkora enciklopédikus-elméleti tudással rendelkezne a zene területén, méltán említik párhuzamként Csáth Géza zenei tárgyú írásait. Ezt a felkészültségét pedig, úgy tűnik, sikerrel kamatoztatja a költészete területén is.

A *Homokvihart* alapvetően a következő motívumok szervezik egységbe: zene, test, mítosz, történelem. Látszólag ugyan ezek tematikusan megosztják a kötetet (az első ciklus a zenével, a második a mitológia-történelem kérdését tárgyalja), de ez leegyszerűsítés lenne, ugyanis ennél jóval bonyolultabban alakulnak a szövegek. Már a nyitótételben elhangzik a felvetés: „vagy a mítoszok segítségével növeli a megfoghatóságot, / vagy, mi lenne, ha, mi lenne, / ha a testre bízánk, mely / előbb-utóbb minden intellektuális mészárlásból kibontakozik?” (*Webern halála*, 10.). Ennek megfelelően a kötet szereplői hol a test, hol pedig a kottavonalak labirintusában („Az ember nem szívesen gyalogol a kottavonalak közt, akkor már inkább a tópart.” – *A tó*, 88.) bolyonganak a válasz után kutatva.

Érdemes legelőször a szerkezetről pár szót említeni, mivel igen koherens kompozícióval állunk szemben. A *Homokvihar* két nagyobb könyvfejezetből épül fel: az első, a *Nottetempo* címet viseli, s alapvetően huszadik századi zeneszerzőkkel foglalkozik, a második, a *Homokvihar* pedig ókori mitológiákat, alakokat idéz fel, továbbá a kötet címadó verse is itt található. Mindkét fejezet további alfejezetekre oszlik, egész pontosan az első rész 6,

a második pedig 4 alfejezetből áll, ami csak növeli a kötetkompozíciót. A két könyv szimbolikusan is kettéválik, ami szintén jól mutatja, mennyire összetett szerkezettel állunk szemben. Míg az első könyv az Éjzár, az éjszaka ideje, addig a második nagy részét a botrányairól hírhedt Heliogabalus császár „portréregénye” teszi ki, aki történetesen, mint azt a neve is mutatja, Napimádó volt.

Mint említettem, az első rész alapvetően a zenével foglalkozik. Ebben a ciklusban Puccini, Philipp Glass, Webern, Edgard Varése, Messiaen, Darius Milhaud, vagy éppen John Cage szelleme idéződik meg. A sorból látható, Csehyt elsősorban a huszadik századi szeriális zene, az opera, az avantgárd, valamint a jazz úttörői érdeklik. A versek hol fiktív zenészportrék, aláírások, szerepjátékok (*Antheil Budapesten*, *Cage Pozsonyban*), requiemek (a nyitó *Webern halálára*), átiratok (a Bussotti születésnapjára ajánlott *Nottetempo*, vagy a leghosszabb Puccini-ciklus), illetve operarecenziók (1. *Reptér*, *The Golden Gate*). A sor igen nívós, a versekből pedig érződik, hogy Csehynek a kisujjában vannak a szerzők és műveik, lubickol a különböző történetekben. Megjegyzem, ezzel kapcsolatban felmerülhetnek bizonyos kételyek. Lehet, tévedek, de nem hiszem, hogy olyan sokan sétálnának az utcán, akik ilyen mély ismeretekkel rendelkeznének a huszadik századi modern komolyzenéről, s hogy maximális biztonsággal kezelnék az utalásokat, szűzséparafrázisokat. Éppen ezért tematikailag némileg hermetikussá, zárttá válik a kötet. Szerencsére ennek közvetítésében sokat segít a nyelvi közvetlenség, az erős metaforákat a hétköznapi, humoros, szabadszájú kijelentésekkel keverő nyelvhasználat, valamint a szabadvers forma. Az olvasónak persze nem kell egyből kardba dőlnie. A hermetikusság feloldása éppenséggel kihívássá is válhat. Érdemes tehát kutakodni, főleg az Internet korában, mert az élvezetes versek mellett zseniális zenékkal lehet megismerkedni a kötet olvasása közben.

A *Homokvihar* versei ugyanakkor nem egyszerűen zenetörténeti kuriózumok, leírások, vagy kultikus múzeumi műtárgyak. Ennél jóval komolyabb a tét. Csehy szövegei esztétikai-filozófiai párbeszédet kezdenek ezzel a hagyománnyal. Szó szerinti értelemben véve is: a Puccini-ciklus versei nemcsak az operaszerző műveire reflektálnak, hanem mindig a mottókban idézett napló-, levélrészletekkel is vitatkoznak. Hasonló mediális törekvéseket, esztétikai gesztusokat érzek itt, mint a fiatalabb pályatárs, Lanczkor Gábor 2008-ban megjelent *Vissza Londonba* c. verseskötetében, melyben szintén radikálisan elválasztódik egymástól festészet és irodalom. A médiumok látszólagos elszeparálása pedig korántsem szünteti meg a párbeszédet, de az irodalmi szövegekben erősebb teret enged a reflexiónak, a kérdésnek, végső soron az interpretációnak, ennek következtében a Csehy-versei a két művészeti ág határait is rákérdezik. A két médium találkozása tehát erősen reprezentációs kérdés is. A szövegek elsősorban a világ zeneiségét és a világ zenei megismerését tételezik: „ennek a műnek a partitúrája / konkrétan olyan / mintha lekottáznál egy bögre barackvirágot / vagy kiinnád az utolsó szíromig” (*Cage Pozsonyban*, 70.) De ezen is túllépve az emberi lét alapvető zene érzékisége (testisége) („J. B. akkortájt minden ételhez dallamot képzelt, / s minden dallamhoz ételt.[...] Már-már érzékelési bravúr, ahogy eljutott / a bazsalikom, az oregánó és az apollói / fenséges olíva kromatikus bánatától a pármai sonka / hármashangzat-apoteozisáig!” – *John Berryman gasztronómiája*, 97.), és az érzékiség, testiség zeneiségére irányítják a figyelmet: „Mintha nem lehetne szélből az ember / tüdeje, mája, epéje, veleje is, / mintha / zenétlen nem lehetne valamely szerve, / izma, porca, csontja!” (35.). Az itt elmondottakat pedig jól összefoglalja a *The Golden Gate* c. vers né-

hány sora: A zene bizonytalanságban hagy, mert csak a / vizet másolja, mert a hab írja hatalmas kvintetté, /transzponálni nincs idő, csak végigsimítani a / hullámozást, mint izmok az ing alatt” (112.).

Az intermedialitás tárgyalása során hangsúlyos szerepet kapnak a zene-írás-olvasás-materialitás kérdései is. Ahogy azt az *Az Edgard Varése-matt* című versben olvashatjuk: „Hogyan is olvasom ezt a szöveget, mit hoz ki belőlem, ha / Hanggá teszem és minden hangot tárggyá teszek és lesz oldaluk” (30.) Ennek további radikálisabb példáját láthatjuk a John Cage utolsó elképzelt európai előadását színre vivő *Cage Pozsonyban* c. versben, mely „pontosan 10 percig tart”, azaz a lap szélén szekvenciákkal időhöz (zenéhez) kötődik az olvasás. A másik pedig a Puccini-ciklusban olvasható: „Nincs több mentőcsónak, csak áradás, / nincs több e, ő, ó, a, csak á, a, á.” (*Puccini. Bor és sajt*, 49.). A nyelv (írás) hangzókra, fonékre (betűkre) bontása a nyelv zeneiségére irányítja a figyelmet. Mint a fentiekből is látható, a kortárs magyar líra intermedialis kérdéseinek tárgyalásához tehát elengedhetetlen lesz a kötet.

S bár a zene meghatározó a második könyvben is, itt most a fordítottját hangsúlyoznám, a mitológia meghatározó szerepét az első részben. Ez ugyanis már a kötet nyitódarabjában megfigyelhető. A *Webern halála* egyszerre a halott megidézése, arcadás, és a kötet (zenei) invokációja is. Mint említettem, a vers már maga egy zeneelméleti dilemmával indít, ugyanakkor Webern szerencsétlen halálának (egy amerikai katona eltévedt golyója találta el egy esti dohányzás közben) megidézése összefonódik a dodekafónia-elmélet („a Reihe, a tükörfordítás, a rák és / a tükörrák szent evangéliuma” – 14.) és az opera ironikus mitologizálásával-antropomorfizálásával, a pompeii mágikus négyszög felhasználásával és palindrom-olvasásával: „SATOR / AREPO / TENET / OPERA / ROTAS. [...] De mégis, ki a pöcs az az AREPO? [...] Ki az az AREPO, egy olvasási hiba, vagy / retró-szükségyszerűség, a rejtély banalitása vagy / a banális rejthetetlensége?” (15, 16, 18.). A *Philip Glass-konsztans I.* nemcsak a szerző albumát idézi meg (*Aguas da Amazonia*), hanem Vakti (Uakti) amazóniai istenség legendáját is, akinek az üreges testén átfújó szél zenei hangokat keltett. Hol meg éppen Orpheusz levágott feje vetődik partra Lesbosz partjainál (l. *Orfeokassák*).

A mitológia és a történelem viszont átvezethet bennünket a második könyvhöz. Az előbb említettem, bár kevésbé hangsúlyosan, a zene ebben a fejezetben is meghatározó szerepet kap (nem hiába indít Orpheusz alakjával), ezáltal fűzve szorosabbra a kötetkompozíciót. Mindamellett ez lehet a könyv ismerősebb része, hiszen ebben jelennek meg a tipikus csehys antik és neolatin formulák, témák. Annyiban folytatódik az előző ciklus koncepciója, hogy itt is különböző portrékat olvashatunk, igaz a mitológia és a történelem területéről válogatva, ráadásul alulnézetből. A *Homokvihar* hősei nem a nagy történelmi személyiségek, hősök. Sokkal inkább a testileg megaláztatottak, szajhák, számkivetettek (a kivágott nyelvű Philomela, a bűzlő sebű Philoktétész, Néró utolsó szerelemként elhíresült, kiherélt Sporus). Vagy az örültek, perverzok, hedonista, szado-mazo élvezetekben tomboló hatalommániás és pénzéhes uralkodók (Heliogabalus). Ezeket a verseket olvasva a leginkább az a kérdéskör tematizálódik: miként lehet a történelemről és a mitológiáról beszélni a test, a halál, és az érzékiség témáján keresztül úgy, hogy „a test határai gyakran elmosódnak, / vagy az elmosódások, / kapnak testet bizonyos határokig.” (*Orpheusz*, 127.) Ennek mintegy esszenciáját adja a Heliogabalus, azaz Varius Avitus Bassianus, a 218–222

közt uralkodott római császár „portréregényének romjai”. Aki maga is inkább válogatott gyilkosságairól (l. pl. Lawrence Alma-Tadema 1888-as *Heliogabalus rózsái* c. festményét) és obszcén orgiáiról nevezetes (l. pl. a *Paris* című vers rabszolgákra kényszerített mitológiai gruppen-szex jelenetét: „Íme, Paris előtt most Venus térdepel, [...] s kidülledt alfelét Paris derék rúdjához dörgöli” – 172.), ám annál népszerűbb az utókor más művészeti ágaiban. A kötet koherenciát erősítendő érdemes megemlíteni, hogy a császárról jazz szaxofonos John Zorn készített lemezt *Six Litanies for Heliogabalus* címmel.

Ezekben a versekben történetírás és múlt, valamint emlékezés és képzelet viszonya is problematizálódik. Ennek nyomán pedig egy alternatív, blaszfémikus történetírás, mitológizálás bontakozik ki, „hullaevés”, mely „új grammatikát követel, melyre / új szónoklattan épül” (198.). A történetíró Hérodotosz és egyik „szereplőjének”, Kandaulész feleségének megidézése, aki „csak egy jelzőtlen főnév Hérodotosz lapjain” (143.), vagy a császárral közösülő rabszolga, Doryphorus vallomásainak („A történetírás farka vagyok, fiktív Priapusa a kultúrtörténetnek” – 148.) ironikus megszólaltatása mind ebbe az irányba mutatnak. Ez körvonalazódik voltaképpen a záró, *Homokvihar* c. „kameraopera librettójának foszlányaiból” és ennek nyomán válik értelmezhetővé az egész kötet cím is. Az örvényszerűen szerveződő szövegben a homok-vihar az idő, a történet, és az elbeszélés metaforája („csak a homok / tudja mássá és mássá modellezni ugyanazt / a történetet, melyet évek óta / külön-külön és nyilvánosan, / de mindnyájan többször is elmesélhetünk vele” (199.)), mely folyton alakulóban van, átrendezi a tájat, a múltat, s végső soron a tudásunkat. A *Homokvihar* tehát egyben az olvasás allegorikus költeménye is, hiszen az olvasót is arra készíti, hogy a homok, s a szöveg által újabb és újabb olvasatokat hozzon létre.

A *Homokvihar* könnyen magával ragadhatja azokat, akik nyitottak az izgalmas kérdéseket felvető irodalmi szövegek iránt, s nem rettennek meg attól, ha közben egy kis forgószél is támad körülöttük. Összességében tehát a kötet 2010-es év fontos és kiemelkedő irodalmi eseményeinek sorában foglal helyet. Olvasói tornagyakorlat, igazi hardcore könyv.